

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ – ΤΟΜΕΑΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ Μ.Μ.Ε. ΣΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ Ή/ΚΑΙ ΕΝΤΑΣΗ
ΤΟΥ ΦΟΒΟΥ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ

ΜΕΛΗ ΤΡΙΜΕΛΟΥΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ:

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ:
ΖΑΡΑΦΩΝΙΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΝΑ
ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

ΜΕΛΗ ΔΕΠ:

ΜΑΓΓΑΝΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΦΑΡΣΕΛΑΚΗΣ ΙΑΚΩΒΟΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΠΡΙΝΤΕΖΗ ΡΟΥΛΑ

ΑΘΗΝΑ
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2007

«Πολύ λίγα απ' αυτά που νομίζουμε ότι ξέρουμε για τους κοινωνικούς κόσμους της πραγματικότητας τα ξέρουμε από πρώτο χέρι. Τις περισσότερες εικόνες μέσα στο κεφάλι μας τις έχουμε αποκτήσει από τα μέσα – στο βαθμό που συχνά δεν πιστεύουμε πραγματικά αυτό που βλέπουμε μπροστά μας αν δεν το διαβάσουμε στον τύπο ή το ακούσουμε στο ραδιόφωνο...το μέτρο της ευπιστίας μας, τα κριτήριά μας για την πραγματικότητα τείνουν να ορίζονται από τα μέσα κι όχι από τις δικές μας αποσπασματικές εμπειρίες»

(Mills, C.W. 1959 – The Power Elite, Oxford University Press, 311-312)

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	4
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	
ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΦΟΒΟΥ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ.....	9
A. Η εγκληματολογική διάσταση του φαινομένου.....	9
B. Εννοιολογικές οριοθετήσεις του «φόβου του εγκλήματος» και της «ανασφάλειας».....	13
Γ. Παράγοντες δημιουργίας και ενίσχυσης του φαινομένου και η επίδραση των Μ.Μ.Ε.....	16
Δ. Η έννοια του «ηθικού πανικού».....	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	
ΤΑ Μ.Μ.Ε. ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΕΞΗΓΗΣΗΣ ΤΟΥ ΦΟΒΟΥ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ.....	24
A. Η λειτουργία των Μ.Μ.Ε. και η διαμόρφωση της κοινής γνώμης.....	24
B. Το θεωρητικό και ερευνητικό πλαίσιο των Μ.Μ.Ε.....	29
Γ. Η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας από τα Μ.Μ.Ε.....	32
Δ. Η κατανομή, επεξεργασία και επιλογή των ειδήσεων από τα Μ.Μ.Ε.....	34

E. Η αναπαράσταση της εγκληματικότητας από τα Μ.Μ.Ε. και η δημιουργία/ένταση του φόβου για το έγκλημα.....	38
α. Η επιλογή του εγκλήματος ως είδησης.....	38
β. Η μετάδοση γνώσης για το έγκλημα από τα Μ.Μ.Ε.....	43
γ. Θεωρητικές προσεγγίσεις.....	47
δ. Η παρουσίαση του εγκληματικού φαινομένου στα Μ.Μ.Ε – Ερευνητικά πορίσματα.....	54
ε. Η σχέση των Μ.Μ.Ε. με το φόβο του εγκλήματος.....	61

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ.....	68
A. Ο φόβος του εγκλήματος ως συνέπεια της επίδρασης των Μ.Μ.Ε.....	68
B. Συνέπειες του φόβου για το έγκλημα.....	72
α. Συνέπειες στα άτομα.....	72
β. Κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες.....	73
γ. Συνέπειες στην αντεγκληματική πολιτική και το ποινικό σύστημα	76
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	80
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	82

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο φόβος του εγκλήματος αποτελεί ένα κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο εκδηλώνεται παγκοσμίως τις τελευταίες δεκαετίες στις σύγχρονες κοινωνίες και συνιστά έναν ιδιαίτερο τομέα στο χώρο της Εγκληματολογίας και την επιστημονική έρευνα. Μέσα στο πλαίσιο αυτό, αναλύονται οι παράγοντες που συντελούν στη δημιουργία και ενίσχυση του φόβου των ατόμων απέναντι στο εγκληματικό φαινόμενο, όπως είναι οι συνθήκες στον αστικό χώρο, η κοινωνική αλλοτρίωση, το αίσθημα ελλιπούς προστασίας και μειωμένης δημόσιας ασφάλειας, η έλλειψη κοινωνικών δικτύων και η εμπειρία προηγούμενης θυματοποίησης. Επιπλέον, επισημαίνονται οι επιπτώσεις του φαινομένου σε ατομικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο, αλλά και στην αντεγκληματική πολιτική και την απονομή ποινικής δικαιοσύνης.

Σημαντικό μερίδιο ευθύνης αποδίδεται στα μέσα μαζικής επικοινωνίας, τα οποία ασκούν ισχυρή επίδραση στο κοινό και αποτελούν σημαντικό φορέα κατασκευής της κοινωνικής πραγματικότητας και διαμόρφωσης της κοινής γνώμης, μέσω μιας συνεχούς διαδικασίας αλληλεπίδρασης. Η κατανομή, επεξεργασία και επιλογή των ειδήσεων, η έμφαση και η μορφή της παρουσιάσής τους, πραγματοποιούνται κατά τρόπο που να διεγείρει συγκινησιακά και να προσελκύει το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης. Τα Μ.Μ.Ε. συνιστούν την κυριότερη πηγή πληροφόρησης του κοινού για το έγκλημα, το οποίο παρουσιάζεται με υπερβολικά δραματοποιημένο τρόπο, ενώ δεν προβάλλεται η αληθινή του έκταση και η παρουσίασή του εστιάζεται στις γεμάτες ένταση και συναισθηματισμό αφηγήσεις.

Αντικείμενο ερευνών έχει αποτελέσει ο βαθμός στον οποίο υπάρχει αιτιώδης συσχετισμός ανάμεσα στα Μ.Μ.Ε. και το φόβο του εγκλήματος, χωρίς, ωστόσο, να έχουν εξαχθεί ενιαία πορίσματα. Βέβαια, δεν αμφισβητείται η ευθύνη των μέσων για την επιλεκτική και διαστρεβλωμένη ενημέρωση που παρέχουν στους πολίτες, αλλά επισημαίνεται η δυσκολία απομόνωσης του ρόλου των Μ.Μ.Ε. και η δυσκολία λεπτομερούς καθορισμού του τρόπου με τον οποίο διαχέεται η ενημέρωση σε ένα κοινό που διαφοροποιείται ως προς τα κοινωνικά και τα πολιτισμικά του χαρακτηριστικά. Συνεπώς, η έρευνα της σχέσης ανάμεσα στα μέσα μαζικής επικοινωνίας και το φόβο του εγκλήματος, είναι αναγκαίο να εμπεριέχει βαθύτερες ποιοτικές αναλύσεις και μελέτη των ερμηνειών που αποδίδουν τα άτομα στο εγκληματικό φαινόμενο, ώστε να εξάγονται σαφή συμπεράσματα και να αποτυπώνονται οι πραγματικές διαστάσεις του φαινομένου.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η συγκεκριμένη διπλωματική εργασία, εκπονήθηκε μέσα στο πλαίσιο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Η Σύγχρονη Εγκληματικότητα και η Αντιμετώπισή της», το οποίο πραγματοποιήθηκε στο τμήμα Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, κατά τα ακαδημαϊκά έτη 2005 – 2006 και 2006 – 2007. Με την παρούσα μελέτη επιχειρείται η παρουσίαση και η ανάλυση του ρόλου που διαδραματίζουν τα Μ.Μ.Ε. στη δημιουργία ή/και ένταση του φόβου για το έγκλημα. Συγκεκριμένα, γίνεται μια προσπάθεια διερεύνησης του ζητήματος της επιρροής που ασκούν τα Μ.Μ.Ε. στο κοινό και της δημιουργίας ή/και ενδυνάμωσης του φόβου θυματοποίησης και του αισθήματος ανασφάλειας, μέσω της απεικόνισης του εγκληματικού φαινομένου σε αυτά. Δίνεται έμφαση στον προβληματισμό για την ύπαρξη ή μη αιτιώδους σχέσης ανάμεσα στον τρόπο απεικόνισης του εγκλήματος στα Μ.Μ.Ε και τις διαστάσεις που προσλαμβάνει ο φόβος του εγκλήματος.

Για την ολοκλήρωση αυτής της μελέτης από μέρος μου, θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στην κα Χριστίνα Ζαραφωνίτου, καθηγήτρια Εγκληματολογίας στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, η οποία, ως επιβλέπουσα καθηγήτρια, μου προσέφερε πολύτιμες και γόνιμες συμβουλές και εξέφρασε ουσιαστικές παρατηρήσεις. Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους καθηγητές Εγκληματολογίας στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, κ. Αντώνη Μαγγανά, ο οποίος υπήρξε σημαντικός μου δάσκαλος, καθώς και τον κ. Ιάκωβο Φαρσεδάκη, για τον σπουδαίο καθοδηγητικό του ρόλο, τόσο στις προπτυχιακές, όσο και στις μεταπτυχιακές μου σπουδές.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τις τελευταίες δεκαετίες, σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο, στο χώρο της επιστήμης της Εγκληματολογίας, έχει μελετηθεί το ζήτημα του φόβου του εγκλήματος, οι διαστάσεις που λαμβάνει, οι παράγοντες που τον επικαθορίζουν, καθώς και οι συνέπειες που επιφέρει στα άτομα. Στο πλαίσιο των εξηγητικών παραγόντων και της ερμηνείας της διόγκωσης του φόβου για το έγκλημα, διερευνάται ο ρόλος των Μ.Μ.Ε.¹, η συμβολή τους στην κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας, η διαμόρφωση της κοινής γνώμης, καθώς και οι διεργασίες που πραγματοποιούνται για την επιλογή και κάλυψη των ειδήσεων που αφορούν στο έγκλημα, κατά τρόπο δραματοποιημένο και επιφανειακό, μέσα στις τρέχουσες ιστορικές, πολιτισμικές και κοινωνικές συνθήκες εκδήλωσής του.

Ο σκοπός της παρούσας εργασίας έγκειται, ακριβώς, στη διερεύνηση της σχέσης ανάμεσα στα Μ.Μ.Ε. και το φόβο του εγκλήματος, δηλαδή στο συσχετισμό ανάμεσα στον τρόπο παρουσίασης της εγκληματικότητας, του όγκου και της ποιότητας απεικόνισης της πληροφόρησης που παρέχουν τα Μ.Μ.Ε. και στο φόβο του κοινού μπροστά στο έγκλημα. Θεωρείται χρήσιμο να ερευνηθεί ο τρόπος με τον οποίο τα Μ.Μ.Ε. μπορούν να δημιουργήσουν ανασφάλεια και αίσθημα κινδύνου θυματοποίησης στο κοινό ή/και να κάνουν πιο έντονο το φόβο που έχει, ήδη, προκληθεί προγενέστερα στα άτομα από άλλους ενισχυτικούς παράγοντες.

Ο παραπάνω στόχος επικαθορίζει τη μεθοδολογία που εφαρμόζεται στην εργασία και αφορά στην επεξεργασία της υπάρχουσας βιβλιογραφίας και τη μελέτη ερευνών που έχουν διεξαχθεί μέχρι σήμερα για το συγκεκριμένο ζήτημα. Στο παρόν εισαγωγικό μέρος, κρίνεται σκόπιμη η αναφορά στη διάρθρωση των κεφαλαίων και η περιγραφή του περιεχομένου της μελέτης. Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι θεωρητικές προσεγγίσεις του φόβου του εγκλήματος, διασαφηνίζονται οι έννοιες «φόβος του εγκλήματος», «ανασφάλεια» και «ηθικός πανικός» και προβάλλονται οι

1. Ο όρος Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας (Μ.Μ.Ε.) προτιμάται έναντι του όρου Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, διότι διασφαλίζει μια ιδιότυπη επικοινωνία ανάμεσα στον πομπό μετάδοσης μηνυμάτων και στον δέκτη, δηλαδή το κοινό, παρά την απουσία της άμεσης επικοινωνίας. Ο συγκεκριμένος όρος συμφωνεί και με τους αντίστοιχους όρους στην αγγλική και την γαλλική γλώσσα, στις οποίες χρησιμοποιείται η έννοια της επικοινωνίας και όχι της ενημέρωσης. (Μοσχοπούλου Α., *Η εγκληματικότητα των μεταναστών – Απεικόνιση του φαινομένου στον Απογευματινό Τύπο 1990 – 1999*, εκδ.Σάκκουλα, 2005, σσ. 492 - 493)

γενικότεροι παράγοντες που ενισχύουν το φόβο απέναντι στο έγκλημα, ώστε να κατανοηθεί και να διασαφηνιστεί στην πορεία της μελέτης, η σημασία των Μ.Μ.Ε. στη δημιουργία και ένταση του φαινομένου. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται θέματα που σχετίζονται με το ρόλο των μέσων μαζικής επικοινωνίας, ως εξηγητικού παράγοντα του φόβου του εγκλήματος. Κρίνεται, λοιπόν, αναγκαίο να γίνει αντιληπτή η γενικότερη λειτουργία αυτού του θεσμού στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης και της κατασκευής της κοινωνικής πραγματικότητας. Εξάλλου, η επέκτασή τους τις τελευταίες δεκαετίες, παγκοσμίως, σε συνδυασμό με τη δύναμη και επιρροή που ασκούν στο κοινό, αποτελούν καίρια στοιχεία ανάλυσης του ρόλου τους στη δημιουργία ή/και ενδυνάμωση του φόβου του εγκλήματος.

Μέσα στο πλαίσιο αυτό, στην παρούσα μελέτη, επιχειρείται να προσδιοριστεί τόσο ο τρόπος προβολής της εγκληματικότητας, όσο και ο βαθμός στον οποίο επηρεάζεται το κοινό από αυτόν. Επίσης, είναι σκόπιμο να γίνει φανερή η γενικότερη λειτουργία των Μ.Μ.Ε., να τονιστούν οι θεωρητικές βάσεις μελέτης τους και να επισημανθούν οι ερευνητικές προσεγγίσεις που σχετίζονται με το ζήτημα. Κρίσιμο, ακόμη, είναι να παρουσιαστεί η διαδικασία μέσα από την οποία τα Μ.Μ.Ε. κατανέμουν, επεξεργάζονται και επιλέγουν, τελικά, τις ειδήσεις που θα προβάλουν. Και αυτό είναι σημαντικό να γίνει αντιληπτό, καθώς το έγκλημα, ως είδηση, ικανοποιεί όλα τα κριτήρια επιλογής μιας πληροφορίας, για να παρουσιαστεί στο κοινό και εμπεριέχει όλα εκείνα τα στοιχεία που δίνουν αξία σε ένα γεγονός να προβληθεί ως είδηση.

Έτσι, τα Μ.Μ.Ε., ως βασική πηγή πληροφόρησης του κοινού για το έγκλημα και την ποινική δικαιοσύνη, συνιστά έναν κυρίαρχο φορέα επιρροής του, σχετικά με τη στάση που θα ακολουθήσει απέναντι στην εγκληματικότητα. Συγκεκριμένα, μέσω της διαδικασίας αλληλεπίδρασης ανάμεσα στον πομπό (Μ.Μ.Ε.) και το δέκτη (κοινό), δημιουργούνται συγκεκριμένες αντιλήψεις στους πολίτες, οι οποίες είναι, τις περισσότερες φορές, λανθασμένες, εξαιτίας του δραματοποιημένου τρόπου με τον οποίο προβάλλεται το έγκλημα και της συνεχόμενης αναπαραγωγής του στερεότυπου του εγκληματία, ο οποίος παρουσιάζεται ως μια ιδιαίτερη παθολογική περίπτωση, με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και του απονέμεται η συγκεκριμένη κοινωνική ταυτότητα.

Κατά συνέπεια, με τον παγιωμένο αυτόν τρόπο καταγραφής και ερμηνείας του φαινομένου, πραγματοποιείται η νομιμοποίηση και αναπαραγωγή της κυρίαρχης ιδεολογίας για το έγκλημα και τον κοινωνικό έλεγχο, καθώς και η αναπαραγωγή της

κοινωνικής συναίνεσης, αφού τα Μ.Μ.Ε. ενισχύουν τις υπάρχουσες αντιλήψεις, στάσεις και σχήματα συμπεριφοράς, χωρίς να υπονομεύουν την κυρίαρχη ιδεολογία και τη δεδομένη τάξη πραγμάτων.

Τα Μ.Μ.Ε., προκειμένου να προσελκύσουν το κοινό, παρουσιάζουν το εγκληματικό φαινόμενο κατά τρόπο εντυπωσιακό και δραματοποιημένο και χαρακτηρίζουν αρνητικά τον εγκληματία, προβάλλοντας, κυρίως, τα ατομικά του χαρακτηριστικά. Η αληθινή έκταση του φαινομένου δεν παρουσιάζεται και το ενδιαφέρον εστιάζεται σε δραματικές αφηγήσεις, γεμάτες από ένταση και συναισθηματισμό, καθώς και στην παρουσίαση της «επικινδυνότητας» ορισμένων κοινωνικών ομάδων, όπως είναι οι μετανάστες. Το ζητούμενο είναι εάν υπάρχει σχέση ανάμεσα στην παρουσίαση της εγκληματικότητας και του φόβου που αισθάνονται τα άτομα για το έγκλημα.

Μέχρι σήμερα, έχουν πραγματοποιηθεί πολλές ερευνητικές προσπάθειες, παγκοσμίως, για να διερευνηθεί η ύπαρξη ή όχι, αιτιώδους συνάφειας μεταξύ των Μ.Μ.Ε. και του φόβου, χωρίς, ωστόσο, να έχουν καταλήξει σε ενιαία αποτελέσματα. Πρέπει, συνεπώς, να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στην άποψη ότι τα Μ.Μ.Ε είναι απολύτως υπεύθυνα για τα υψηλά ποσοστά φόβου που υπάρχουν, κυρίως, στις αστικές περιοχές, όπου συντρέχουν και άλλοι παράγοντες που ενισχύουν και αυξάνουν το φόβο του εγκλήματος.

Στο τρίτο κεφάλαιο της εργασίας, διατυπώνονται οι επιπτώσεις που επιφέρει τόσο η επιρροή των Μ.Μ.Ε. στα άτομα, δηλαδή ο φόβος που μπορεί, εξαιτίας τους, να δημιουργείται ή/και να αυξάνεται για το έγκλημα, όσο και τα αποτελέσματα του ίδιου του φόβου που υπάρχει για το εγκληματικό φαινόμενο. Οι συνέπειες του φόβου του εγκλήματος, στο μέρος αυτό της εργασίας, διαχωρίζονται σε αυτές που αφορούν τα μεμονωμένα άτομα, στις κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες, καθώς και σε αυτές που αφορούν στο σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης, την αντεγκληματική πολιτική και την πολιτική εξουσία, γενικότερα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΦΟΒΟΥ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ

Στο μέρος αυτό της εργασίας, παρουσιάζονται ζητήματα που αφορούν τη γενικότερη εγκληματολογική προσέγγιση του φόβου του εγκλήματος και του αισθήματος ανασφάλειας των ατόμων. Επιπλέον, διασαφηνίζονται οι έννοιες «φόβος του εγκλήματος», «ανασφάλεια» και «ηθικός πανικός» και παρουσιάζονται οι γενικότεροι παράγοντες που ενισχύουν το φόβο απέναντι στο έγκλημα, ώστε να γίνει, στη συνέχεια, μεγαλύτερη εμβάθυνση στο ρόλο που διαδραματίζουν τα Μ.Μ.Ε. στη δημιουργία και ένταση του φαινομένου.

A. Η εγκληματολογική διάσταση του φαινομένου

Μέσα στο πλαίσιο της Εγκληματολογίας, ο φόβος του εγκλήματος αποτελεί ένα κοινωνικό φαινόμενο, που εκδηλώνεται στις σύγχρονες, δυτικές κοινωνίες σε παγκόσμιο επίπεδο και συνιστά έναν ιδιαίτερο τομέα στην επιστημονική έρευνα. Το, υπό μελέτη, φαινόμενο εντάσσεται στα σύγχρονα ζητήματα που απασχολούν την επιστήμη και τον ποινικό νόμο, ο οποίος καλείται να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα και τις προκλήσεις που εμφανίζονται. Συγχρόνως, οι πολίτες από την πλευρά τους, μεταλλάσσουν τις αντιδράσεις τους, ανάλογα με τις συνθήκες, μέσα στις οποίες διαβιούν και τους υπαρκτούς ή πιθανούς κινδύνους στους οποίους εκτίθενται οι ίδιοι και οι ιδιοκτησίες τους. Το φαινόμενο του φόβου και της ανασφάλειας απέναντι στο έγκλημα, εντάσσεται, ακριβώς, σε αυτές τις συλλογικές αντιδράσεις του κοινού απέναντι στην εγκληματικότητα και λαμβάνει ανησυχητικές διαστάσεις, κυρίως, μέσα στα αστικά κέντρα². Το γεγονός αυτό στοιχειοθετεί και την ένταξή του στα κατ' εξοχήν σύγχρονα «αστεακά» προβλήματα³, ενώ έχει επιχειρηθεί η διερεύνησή του τόσο στη χώρα μας, όσο και στο διεθνή επιστημονικό χώρο.

Είναι γεγονός ότι ο σύγχρονος αστικός χώρος, έχει υποστεί σημαντικές

-
2. Ζαραφώνιτου Χρ., «Φόβος του εγκλήματος: Ερευνητικά πορίσματα και σύγχρονοι προβληματισμοί», στο *Εγκληματίες και Θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα*, εκδ. Ε.Κ.Κ.Ε. 2000, σ. 491.
 3. Ζαραφώνιτου Χρ., ό.π., 2000, σ. 519.

αλλαγές, υπόκειται, ολοένα και περισσότερο, νέες μεταλλάξεις και αποτελεί έναν σύγχρονο μηχανισμό θυματοποίησης των πολιτών. Επιπλέον, εκθέτει τα άτομα σε μεγαλύτερους κινδύνους, δημιουργώντας ένα κλίμα ανασφάλειας, φόβου και αποσταθεροποίησης. Άμεση συνέπεια αποτελεί ο χαρακτηρισμός των ατόμων ως «εν δυνάμει» θύματα και αποδέκτες μιας γενικευμένης βίας, η οποία έχει εξαπλωθεί στα σύγχρονα αστικά κέντρα και απευθύνεται στο ανώνυμο πλήθος των πολιτών⁴. Αυτό σημαίνει ότι ο φόβος για το έγκλημα δεν είναι ένα προσωπικό ζήτημα για τον κάθε πολίτη, αλλά αποτελεί συλλογικό φόβο μεγάλης μερίδας πληθυσμού που υποδηλώνει ότι «είμαστε ενωμένοι μέσα σε μια μεγαλύτερη και μοιρασμένη κοσμολογία φόβου», όπως αναφέρει και ο Steven Gorelick⁵.

Σε επιστημονικό επίπεδο, ο φόβος του εγκλήματος, ως κοινωνικό φαινόμενο που έχει απασχολήσει έντονα τις σύγχρονες κοινωνίες, σχεδόν τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, έχει αποτελέσει παγκοσμίως ζήτημα προβληματισμού των ερευνητών και επιστημόνων του κλάδου και τους έχει ωθήσει σε ερευνητικές μελέτες, οι οποίες έχουν καταλήξει σε ποικίλα συμπεράσματα. Συνεπώς, αποτελεί ένα ζήτημα που επαναλαμβάνεται τόσο στο χώρο της δημόσιας πολιτικής, όσο και τις ακαδημαϊκές συζητήσεις. Η συζήτηση για το φόβο του εγκλήματος, συχνά έχει παρακινηθεί από εμπειρικές έρευνες, με αποτέλεσμα να έχει αυξηθεί σημαντικά ο όγκος της βιβλιογραφίας παγκοσμίως⁶.

Ήδη, στις Η.Π.Α., το 1978, το φαινόμενο του φόβου για το έγκλημα, θεωρήθηκε ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα από το National Institute of Law Enforcement and Administration of Justice, το οποίο τοποθέτησε το φαινόμενο του «φόβου», δίπλα στο «έγκλημα», στον κατάλογο των ερευνών του, που σχετίζονται με τα σημαντικά κοινωνικά προβλήματα⁷.

Στις έρευνες που έχουν διεξαχθεί μέχρι σήμερα, οι ερωτώμενοι συχνά

-
4. Νικολαΐδου Σ, «Κοινωνικές Διαστάσεις του Φαινομένου της Ανασφάλειας και Προσδιορισμός της Έννοιας του Θύματος στον Αστικό Χώρο», στο *Εγκληματίες και Θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα*, εκδ. Ε.Κ.Κ.Ε., 2000, σ. 108.
 5. Gorelick Steven, *Cosmology of fear*, στο *The Culture of Crime*, 1995, σ. 25.
 6. Gabriel Ute and Werner Greve, “The Psychology of fear of Crime”, *British Journal of Criminology*, 2003/43, σσ. 600-614 (600).
 7. Ζαραφώνιτου Χρ., *Ο φόβος του εγκλήματος – Εγκληματολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί με βάση την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου στο εσωτερικό της Αθήνας*, Μελέτες Ευρωπαϊκής Νομικής Επιστήμης, εκδ. Σάκκουλα, 2002, σ. 29.

καλούνται να απαντήσουν για την πιθανότητα να είναι θύματα εγκληματικής ενέργειας, μέσα στο επόμενο έτος. Η ανάλυση των αποτελεσμάτων αποκαλύπτει ότι οι ερωτώμενοι, τυπικά, δεν στηρίζουν τις προβλέψεις τους στην εμπειρία τους, δίνουν τυποποιημένες απαντήσεις και είναι, γενικά, απαισιόδοξοι, γεγονός που δεν μπορεί να δικαιολογηθεί και να εξηγηθεί λογικά, όταν τα ίδια τα άτομα δεν έχουν εμπειρίες θυματοποίησης⁸. Συνεπώς, ο φόβος του εγκλήματος δεν επηρεάζεται από τη θυματοποίηση, δηλαδή εάν ο ερωτώμενος έχει υπάρξει θύμα εγκληματικής πράξης, συμπεράσμα το οποίο επιβεβαιώνεται ξεκάθαρα και από τα ευρύματα έρευνας που έχει μελετήσει τη σχέση φόβου του εγκλήματος και θυματοποίησης⁹. Επίσης, από έρευνες προκύπτει ότι ο φόβος της θυματοποίησης είναι πολύ μεγαλύτερος από τον αληθινό κίνδυνο θυματοποίησης και έχει παρατηρηθεί διεύρυνση της έννοιας του θύματος, από ποινική και νομική σκοπιά, με συνέπεια να αισθάνονται ως θύματα άτομα, τα οποία είναι πιθανά θύματα και όχι πραγματικά¹⁰. Πολλές φορές, η αίσθηση του φόβου από τα άτομα ότι θα γίνουν θύματα εγκληματικών πράξεων, δεν είναι τόσο έντονη όσο φαίνεται, αλλά είναι πιθανό τα άτομα να εκφράζουν τις κοινωνικές ανησυχίες τους, οι οποίες μεταφράζονται σε φόβο για το έγκλημα¹¹.

Ουσιαστικό πόρισμα των μελετών αποτελεί το γεγονός της πλατιάς διάδοσης του φόβου για το έγκλημα, ανάμεσα στα μέλη πολλών σύγχρονων, δυτικών κοινωνιών. Έρευνα που έχει πραγματοποιηθεί σε κατοίκους διαφόρων μεγάλων πόλεων της Ευρώπης και της Βόρειας Αμερικής, συμπεριλαμβανομένου και του Ενωμένου Βασιλείου, συμπέρανε μια σημαντική αναλογία αισθήματος φόβου του εγκλήματος στα άτομα, ενώ ταυτόχρονα μελέτησε τη συχνότητα και την ένταση των συναισθημάτων των κατοίκων. Η συγκεκριμένη μελέτη αναφέρει ότι, ουσιαστικά, λίγοι άνθρωποι φοβούνται συχνά το έγκλημα.

Όταν αναλύθηκε η ένταση του φόβου, ανάμεσα σε όσους ένιωσαν φόβο τον τελευταίο χρόνο, το συμπέρασμα ήταν ότι μόνο το 15% των ατόμων του δείγματος ένιωσαν υψηλά επίπεδα φόβου. Προσπαθώντας να διερευνηθεί η συχνότητα του

-
8. Ditton Jason and Derek Chadee, "People 's perceptions of their likely future risk of criminal victimization", *British Journal of Criminology*, 2006/46, σσ. 505-518 (505).
 9. Winkel Willem Frans, "Fear of Crime and Criminal Victimization – Testing a Theory of Psychological Incapacitation of the 'Stressor' Based on Downward Comparison Processes", *British Journal of Criminology*, 1998/38, σσ.473-484.
 10. Ζαραφωνίτου Χρ., ό.π., 2000, σ. 494.
 11. Jackson Jonathan, "Experience and Expression – Social and Cultural Significance in the Fear of Crime", *British Journal of Criminology*, 2004/44, σσ. 946-966 (963).

φόβου, διαπιστώθηκε από τη μελέτη, ότι λιγότερο από 1/10 άτομα έρχονται αντιμέτωπα συχνά με πολύ ψηλά επίπεδα φόβου. Έρευνα του 1994 (British Crime Survey) αναφέρει ότι το ¼ του πληθυσμού ήταν «πολύ ανήσυχο» για διαρρήξεις και βιασμούς¹². Οι μελέτες για το ζήτημα προσπαθούν να διερευνήσουν τις επιδράσεις διαφόρων εξηγητικών παραγόντων, οι οποίοι οξύνουν το φόβο του εγκλήματος και τους εισάγουν ως μεταβλητές, προκειμένου να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα. Οι έρευνες για το φόβο του εγκλήματος, ξεκίνησαν στις Η.Π.Α., περίπου το 1970, συνεχίστηκαν με έντονους ρυθμούς και κορυφώθηκαν κατά τη δεκαετία του 1980.

Μέχρι σήμερα, το ενδιαφέρον για τον φόβο του εγκλήματος έχει παραμείνει ισχυρό και πραγματοποιούνται παγκοσμίως ενδιαφέρουσες μελέτες, οι οποίες συνεχώς βελτιώνονται σε μεθοδολογικό επίπεδο και εμπλουτίζονται με ποιοτικά χαρακτηριστικά, που συμβάλλουν στη μεγαλύτερη εμβάθυνση του ζητήματος. Βασικό πόρισμα των περισσότερων ερευνών αποτελεί η ύπαρξη ορισμένων αντιφάσεων στα αποτελέσματά τους, όπως είναι η αναντιστοιχία ανάμεσα στους δείκτες εγκληματικότητας και φόβου του εγκλήματος. Σε παρόμοιο συμπέρασμα καταλήγουν και πρόσφατες γαλλικές έρευνες θυματοποίησης στις οποίες η ανασφάλεια εμφανίζεται να είναι αποστασιοποιημένη από την εγκληματικότητα.

Επίσης, η επιστημονική εμπειρία έχει καταδείξει και μια ακόμη αντίφαση, η οποία αφορά τη μεγάλη απόσταση που υπάρχει ανάμεσα στη μικρή θυματοποίηση ορισμένων κατηγοριών ατόμων, όπως για παράδειγμα οι γυναίκες και οι ηλικιωμένοι, και του εξαιρετικά μεγάλου φόβου τους απέναντι στο έγκλημα¹³.

Στη χώρα μας, το 1985, σε μελέτη που πραγματοποίησε εβδομαδιαία εφημερίδα, οι εννέα στους δέκα ερωτηθέντες, δήλωσαν βέβαιοι για την αύξηση της εγκληματικότητας, ενώ το 2000, έκθεση του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης για την εγκληματικότητα, αναφέρει ότι «το αίσθημα της ανασφάλειας των πολιτών κλονίζεται και η αξιοπιστία και αποτελεσματικότητα της Αστυνομίας δοκιμάζεται»¹⁴. Εξάλλου, η ύπαρξη ανασφάλειας στους πολίτες και ο φόβος απέναντι στο έγκλημα, αποτελούν κεντρικά ζητήματα που απασχολούν την πολιτική ζωή κάθε σύγχρονης,

12. Farrall Stephen and David Gadd, "The Frequency of the Fear of Crime", *British Journal of Criminology*, 2004/44, σσ.127-132.

13. Ζαραφονίτου Χρ., «Εγκληματολογικές προσεγγίσεις του φόβου του εγκλήματος και της (αν)ασφάλειας», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 8 – 9 / 2006, σ. 1031.

14. Ζαραφονίτου Χρ., *ό.π.*, 2002, σ. 29.

δυτικής κοινωνίας και καθορίζουν την αντεγκληματική πολιτική που εφαρμόζεται κάθε φορά.

B. Εννοιολογικές οριοθετήσεις του «φόβου του εγκλήματος» και της «ανασφάλειας»

Μέχρι σήμερα, έχει αναπτυχθεί έντονος επιστημονικός προβληματισμός για τον προσδιορισμό και τη διασαφήνιση του περιεχομένου του όρου «φόβος του εγκλήματος» και των συναφών εννοιών. Βέβαια, ο προσδιορισμός της ταυτότητας του αισθήματος ανασφάλειας και του φόβου για το έγκλημα συναντά εμπόδια, τα οποία προέρχονται από την απροσδιόριστη και ασαφή εικόνα για την πραγματικότητα και το γεγονός ότι υπάρχει διαφοροποίηση των εννοιών, ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ατόμων και το κοινωνικό πλαίσιο εκδήλωσής τους¹⁵. Ωστόσο, κρίνεται αναγκαία η προσπάθεια εννοιολογικής τους οριοθέτησης, για την αποφυγή διαστρέβλωσης του νοήματός τους, αλλά και την πληρέστερη κατανόηση του ζητήματος, σε συνάρτηση με τον ρόλο των Μ.Μ.Ε.

Ο φόβος αποτελεί ένα δυσάρεστο ψυχικό συναίσθημα στη ζωή του ανθρώπου, το οποίο εκφράζει την αίσθηση κάποιου κινδύνου που απειλεί τον ίδιο ή τα αγαθά του. Είναι ένα αμυντικό ψυχολογικό συναίσθημα, το οποίο προέρχεται από την αξιολόγηση κάποιου συγκεκριμένου ή αόριστου κινδύνου και αποσκοπεί στην επιβίωση του ατόμου. Μπορεί να κλιμακώνεται από απλή ανησυχία – ακαθόριστος φόβος – όταν υπάρχει αβεβαιότητα ως προς την ύπαρξη του κινδύνου και στη συνέχεια μεταβάλλεται σε συγκεκριμένο φόβο, όταν καθίσταται δυνατή η υλοποίηση του κινδύνου.

Στην εποχή μας, συνηθισμένη μορφή φόβου είναι ο φόβος του εγκλήματος, δηλαδή ο φόβος μπροστά στο έγκλημα, δεδομένου ότι αυτό αποτελεί μια από τις πηγές κινδύνου των ατομικών και κοινωνικών αγαθών του ατόμου¹⁶. Ο φόβος του εγκλήματος εκδηλώνεται τόσο σε ατομικό, όσο και σε συλλογικό επίπεδο. Σε ατομικό επίπεδο, ταυτίζεται με το φόβο θυματοποίησης και αποτελεί το ψυχολογικό

15. Ζαραφωνίτου Χρ., ό.π., 2000, σ. 494.

16. Αλεξιάδης Στ., «Ο φόβος του εγκλήματος. Κατάστροφη ενός ερευνητικού προγράμματος», στο *Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλία Δασκαλάκη*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 1991, σσ. 3-4.

συναίσθημα που κατέχει συγκεκριμένο άτομο, ότι θα καταστεί θύμα εγκλήματος. Ως συλλογικό συναίσθημα εκφράζει τα ψυχολογικά αισθήματα της πλειονότητας των ατόμων μιας κοινωνίας, σε έναν τοπικά και χρονικά προσδιορισμένο κοινωνικό χώρο, όπου επικρατεί συναίσθημα φόβου και ανασφάλειας, δηλαδή υπάρχει έλλειψη δημόσιας ασφάλειας¹⁷.

Γενικά, ο φόβος του εγκλήματος ορίζεται ως «το συλλογικό άγχος των κατοίκων μιας περιοχής, μιας πόλης ή χώρας, το οποίο προέρχεται από το φόβο πιθανής θυματοποίησης των ίδιων ή κοντινών τους προσώπων από βίαιες εγκληματικές επιθέσεις», όπως αναφέρει ο J. Lauté, στο έργο του *Criminologie et Pénologie*, επιθυμώντας να δώσει έναν ορισμό για το συναίσθημα της ανασφάλειας των πολιτών.

Ο φόβος αυτός εντοπίζεται, κυρίως, στα εγκλήματα βίας κατά των προσώπων και, τις περισσότερες φορές, ταυτίζεται με πράξεις βίας. Συνήθως, το συναίσθημα αυτό καταγράφεται ως κάτι φανταστικό, αφού σπάνια στηρίζεται σε αληθινό γεγονός¹⁸. Κατά συνέπεια, ο φόβος του εγκλήματος συνδέεται και με τους δείκτες εγκληματικότητας ή θυματοποίησης της περιοχής. Όμως, τα ίδια τα άτομα προσλαμβάνουν τους εαυτούς τους και τους οικείους τους ως «ευάλωτους», εφόσον υποκειμενοποιούν τις απειλές που προσλαμβάνουν από το περιβάλλον¹⁹.

Με βάση έρευνα που έχει πραγματοποιήσει ο εγκληματολόγος Mark Warrs του Πανεπιστημίου του Τέξας, αυτό που ορίζει το φόβο του εγκλήματος είναι ο συνδυασμός δύο παραγόντων: ο βαθμός στον οποίο τα άτομα αντιλαμβάνονται ένα έγκλημα ως σοβαρό και ο βαθμός στον οποίο τα άτομα αντιλαμβάνονται τους εαυτούς τους να κινδυνεύουν από αυτό. Αυτοί οι δύο παράγοντες, όμως, δεν ταυτίζονται, εφόσον αποδείχθηκε ότι δεν φοβούνται την διάπραξη ανθρωποκτονίας, παρά το γεγονός ότι τοποθετούν το συγκεκριμένο έγκλημα ανάμεσα στα περισσότερο σοβαρά εγκλήματα. Βέβαια, η έρευνα διαπίστωσε φόβο για διαρρήξεις, κυρίως στο γυναικείο πληθυσμό, ο οποίος συνδέεται και με άλλες εγκληματικές πράξεις, όπως βιασμούς και φόνους²⁰.

17. Αλεξιάδης Στ., ό.π., 1991, σσ. 4-5.

18. Ζαραφωνίτου Χρ., «Οι (ανα)παραστάσεις του κοινού για το εγκληματικό φαινόμενο», στο *Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλίας Δασκαλάκη*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 1991, σ. 205.

19. Ζαραφωνίτου Χρ., ό.π., 2006, σ. 1032.

20. Gorelick Steven, ό.π., 1995, σσ. 26-27.

Ωστόσο, στις σύγχρονες κοινωνίες, το συναίσθημα της ανασφάλειας των πολιτών, δεν απορρέει μόνο από τα προβλήματα που σχετίζονται με την εγκληματικότητα, αλλά υποδηλώνει και γενικότερες ανασφάλειες των πολιτών, σχετικά με την ποιότητα ζωής και τους πραγματικούς κινδύνους που υπάρχουν στην κοινωνία²¹. Δηλαδή, υπάρχει η τάση να εξομοιώνονται οι ατομικές και συλλογικές ανασφάλειες με το φόβο του εγκλήματος. Ωστόσο, το αίσθημα ανασφάλειας που σχετίζεται με το έγκλημα, δεν περιορίζεται στο γεγονός ότι αποτελεί μια πραγματική και σοβαρή απειλή που επηρεάζει την καθημερινότητα σε ατομικό επίπεδο, αλλά φανερώνει και τις γενικότερες ανασφάλειες των πολιτών. Έτσι, το φαινόμενο λαμβάνει κοινωνικές διαστάσεις, εφόσον οι πολίτες βιώνουν αίσθημα ανασφάλειας, το οποίο διασυνδέεται με την ποιότητα ζωής, τους κινδύνους που τους περιβάλλουν, αλλά και την αμφισβήτηση της ικανότητας των υπηρεσιών και των μηχανισμών πρόληψης και καταστολής της εγκληματικότητας, να τους προσφέρουν αποτελεσματική προστασία²².

Συνεπώς, θεωρείται λάθος να συνοψίζεται ο φόβος του εγκλήματος στο έγκλημα, αφού δεν αποτελεί συνάρτηση της επικινδυνότητας που ορίζουν οι δείκτες εγκληματικότητας μιας περιοχής, αλλά συσχετίζεται με τον υποκειμενικό φόβο θυματοποίησης κάθε κατηγορίας πληθυσμού, ανάλογα με τον τρόπο ζωής του. Εξάλλου, έρευνες έχουν καταδείξει ότι εκδηλώσεις ανασφάλειας και παρόμοιες συμπεριφορές, εξαρτώνται και από άλλους παράγοντες, πέρα από την απλή έκθεση στη βίαιη εγκληματικότητα²³.

Είναι σαφές ότι ο φόβος του εγκλήματος αποτελεί εντονότερο συναίσθημα από την ανασφάλεια των πολιτών, παρόλο που συνδέονται στενά μεταξύ τους ως έννοιες. Το «αίσθημα ανασφάλειας» μπορεί να οριστεί ως «η εντύπωση ότι το έγκλημα αποτελεί μια απειλή πραγματική και σοβαρή, ώστε να επηρεάζει τη διαχείριση της καθημερινότητας σε ατομικό επίπεδο». Η έννοια της «ανησυχίας» σχετίζεται περισσότερο με τα αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας, ενώ ο φόβος του εγκλήματος με τα εγκλήματα βίας²⁴.

21. Ζαραφονίτου Χρ., ό.π., 2000, σ. 493.

22. Ζαραφονίτου Χρ., ό.π., 2006, σ. 1032.

23. Ζαραφονίτου Χρ., ό.π., 2000, σ. 493.

24. Ζαραφονίτου Χρ., ό.π., 2002, σ. 33.

Είναι γεγονός ότι το αίσθημα της ανασφάλειας γίνεται ολοένα και εντονότερο στους πολίτες των σύγχρονων κοινωνιών. Αυτό δεν αποτελεί αποκλειστικά μια δικαιολογημένη αποτύπωση της εγκληματολογικής πραγματικότητας, εφόσον η ανασφάλεια δημιουργείται και συντηρείται από τον λαϊκό μύθο της «κοινής» αδυναμίας απέναντι στην ανάπτυξη της εγκληματικότητας, σύμφωνα με τον I. Cl. Chesnais²⁵. Αυτό σημαίνει ότι η ανησυχία των πολιτών δεν οφείλεται τόσο στην πραγματική ανάπτυξη του εγκληματικού φαινομένου, όσο στην κατασκευή μιας πλασματικής κατάστασης, η οποία προέρχεται από την ταύτιση του αδυνάτου με το θύμα, την υιοθέτηση «εσωτερικών εχθρών», τη δραματοποίηση της εγκληματολογικής πραγματικότητας και την πρόσληψη εικόνων από τα Μ.Μ.Ε. που συντελούν στην κατασκευή συλλογικού πανικού. Βέβαια, η ανάλυση του Chesnais σχετικά με την έμφυτη ανάγκη του κοινωνικού σώματος να εφευρίσκει εσωτερικούς εχθρούς, φαίνεται να παραβλέπει τον συσχετισμό της ανασφάλειας που αισθάνονται οι πολίτες, με τα δεδομένα της αντεγκληματικής πολιτικής. Δηλαδή, αγνοεί το γεγονός ότι ο φόβος για το έγκλημα συνδέεται άμεσα και με τη διακινδύνευση ή την προσβολή των έννομων αγαθών και τροφοδοτείται από την σύνδεση της αιτίας, που είναι η αύξηση της εγκληματικότητας, και του αποτελέσματος, που είναι το αίσθημα ανασφάλειας²⁶.

Γ. Παράγοντες δημιουργίας και ενίσχυσης του φαινομένου και η επίδραση των Μ.Μ.Ε.

Για την κατανόηση του φόβου του εγκλήματος, κρίνεται απαραίτητο να τονιστεί η κοινωνική και πολιτισμική σπουδαιότητα του φαινομένου, το οποίο είναι άμεσα συνδεδεμένο με την κοινωνική συνοχή, την κοινωνική αποδιοργάνωση και, γενικότερα, τον τρόπο αντίληψης του εγκλήματος από τα μέλη μιας κοινωνίας. Αυτό σημαίνει ότι οι συμπεριφορές και αντιδράσεις του κοινού απέναντι στο έγκλημα, αναδεικνύουν και τον τρόπο αντίληψης της έννοιας του φόβου του εγκλήματος. Το γεγονός αυτό, υποδεικνύει τον τρόπο διερεύνησης του φαινομένου και τονίζει την

25. Παπαθεοδώρου Θεόδ., *Δημόσια Ασφάλεια και Αντεγκληματική Πολιτική – Συγκριτική προσέγγιση*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2002, σ. 80.

26. Παπαθεοδώρου Θεόδ., *ό.π.*, 2002, σ. 81.

αναγκαιότητα ένταξής του, μέσα σε κοινωνικό – πολιτισμικά πλαίσια μελέτης και έρευνας σε επιστημονικό επίπεδο²⁷.

Η ερμηνεία των εκδηλώσεων ανασφάλειας του κοινού, έχει επιχειρηθεί εδώ και αρκετά χρόνια, προκειμένου να διερευνηθούν οι παράγοντες που γεννούν το φόβο για το έγκλημα, να φωτιστούν όλες οι παράμετροι και να εντοπιστούν οι μεταβλητές που εξηγούν το φαινόμενο. Για το λόγο αυτό, πριν αναλυθεί ο ρόλος των Μ.Μ.Ε., ως σημαντικού παράγοντα δημιουργίας και ενίσχυσης του φόβου του εγκλήματος, είναι αναγκαίο να παρουσιαστούν συνοπτικά, οι σημαντικότεροι γενεσιουργοί παράγοντες που επηρεάζουν και διαμορφώνουν το φαινόμενο.

Τα πορίσματα των ερευνών, σε διεθνές επίπεδο, σε αυτόν τον επιστημονικό τομέα, αναδεικνύουν το χαρακτήρα του σύγχρονου αστικού χώρου, ως βασικού παράγοντα ανάπτυξης αισθημάτων φόβου και ανασφάλειας. Και αυτό γιατί ο αστικός χώρος στις σύγχρονες κοινωνίες και η κοινωνική του οργάνωση, είναι με τέτοιο τρόπο διαμορφωμένα, ώστε να εκδηλώνονται εύκολα βιαιότητες, εγκληματικές πράξεις και τρομοκρατικές ενέργειες. Η ανωνυμία του πλήθους, η μαζικοποίηση των χώρων, οι συνθήκες συνωστισμού, η έλλειψη κοινωνικών δικτύων, η κατάλυση της γειτονιάς, ο ατομικισμός, το αίσθημα κοινωνικής αλλοτρίωσης και η αίσθηση ελλιπούς προστασίας από τους φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, αποτελούν ουσιώδεις παράγοντες, που συντελούν στην εκδήλωση βίας και, κατά συνέπεια, στη γενίκευση της θυματοποιητικής διαδικασίας²⁸. Έτσι, ο αστικός χώρος εξετάζεται ως μηχανισμός θυματοποίησης, αφού το υποκείμενο ζει, εργάζεται και κινείται σ' ένα περιβάλλον όπου επικρατεί συναίσθημα μειωμένης δημόσιας ασφάλειας και είναι πιθανό, εάν το άτομο απομακρυνθεί από το συγκεκριμένο περιβάλλον, να αποβάλλει το φόβο του²⁹.

Είναι γεγονός ότι μέσα σε ορισμένες περιοχές στον αστικό χώρο, εκδηλώνονται περισσότερες εγκληματικές ενέργειες και βίαιες πράξεις, διαστρέφοντας την πραγματική θυματοποιητική διάσταση του αστικού σχηματισμού, ο οποίος αναπαράγει και συντηρεί κοινωνικούς μηχανισμούς που προξενούν βία στο

27. Jackson Jonathan, "Experience and Expression – Social and Cultural Significance in the Fear of Crime", *British Journal of Criminology*, 2004/44, σσ. 946-966 (946).

28. Νικολαΐδου Σ., «Κοινωνικές Διαστάσεις του Φαινομένου της Ανασφάλειας και Προσδιορισμός της Έννοιας του Θύματος στον Αστικό Χώρο», στο *Εγκληματίες και Θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα*, εκδ. Ε.Κ.Κ.Ε 2000, σ. 109.

29. Αλεξιάδης Στ., ό.π., 1991, σ. 6.

σύνολο του χώρου του. Και αυτή, ακριβώς, η χωρική κατανομή του φαινομένου, όπου σε ορισμένες περιοχές παρουσιάζονται υψηλά επίπεδα βίαιων ενεργειών, είναι μέρος της ανάλυσης του εγκληματικού φαινομένου³⁰. Συνέπεια αυτής της κατάστασης αποτελεί το γεγονός ότι διασπάται η ενότητα της κοινότητας και καταστρέφεται η έννοια της γειτονιάς, εφόσον ορισμένοι δημόσιοι χώροι μετασχηματίζονται σε μη προσβάσιμες περιοχές και πολλοί από τους κατοίκους, λόγω αυξημένου φόβου και ανασφάλειας, απομακρύνονται, προσπαθώντας να προστατεύσουν τους ίδιους και τις περιουσίες τους³¹.

Η παράμετρος του αστικού χώρου, αποτελεί έναν βασικό λόγο δημιουργίας και ανάπτυξης του φόβου του εγκλήματος, όταν αυτός δεν οφείλεται σε παθολογικά αίτια. Μια άλλη σημαντική αιτία σχετίζεται με την αίσθηση ορισμένων ατόμων ότι είναι ευάλωτα να γίνουν θύματα εγκληματικών ενεργειών. Αυτό συμβαίνει όταν το υποκείμενο συνειδητοποιεί ότι έχει τις ίδιες ιδιότητες, με άτομα που πέφτουν συχνότερα θύματα εγκλημάτων ή ότι συγκεντρώνει άλλα χαρακτηριστικά που το εντάσσουν σε κάποια ομάδα ατόμων «υψηλού κινδύνου» θυματοποίησης. Σε αυτές τις περιπτώσεις, πηγή του φόβου του εγκλήματος, συνιστούν ιδιότητες, χαρακτηριστικά και συνθήκες που αναφέρονται ή αφορούν το ίδιο το άτομο³².

Σε αυτή την κατηγορία ατόμων, συνήθως ανήκουν οι γυναίκες, οι ηλικιωμένοι, καθώς και οι φτωχές και εθνικές μειονότητες, οι οποίοι μπορούν να χαρακτηριστούν ως «ευπαθείς» ή «ευάλωτες» ομάδες³³. Για τα ηλικιωμένα άτομα ο φόβος θυματοποίησης και οι συνέπειές του, αποτελούν μέρος της εμπειρίας φυσικής κατάπτωσης που βιώνουν³⁴. Για τις γυναίκες, τα καταγραφόμενα ποσοστά ανασφάλειας είναι παντού πολύ υψηλότερα και αφορούν, κυρίως, το φόβο βιασμού, ο οποίος συνοδεύει κάθε άλλη εγκληματική απειλή, έτσι ώστε πίσω από οποιαδήποτε απειλητική κατάσταση, να ελοχεύει ο κίνδυνος σεξουαλικής επίθεσης. Η στερεοτυπική αντίληψη περί «φοβισμένων» γυναικών, παρά τις κριτικές που έχει δεχθεί, επαληθεύεται από την ερευνητική εμπειρία, τόσο στη χώρα μας, όσο και σε

30. Νικολαΐδου Σ., ό.π., 2000, σ. 109.

31. Box Steven, Chris Hale and Glen Andrews, “Explaining Fear of Crime”, *British Journal of Criminology*, 1988/28, σσ. 340-355 (340).

32. Αλεξιάδης Στ., ό.π., 1991, σ. 6.

33. Box Steven, Chris Hale and Glen Andrews, ό.π., 1988, σ. 341.

34. Tulloch Marian, “The meaning of Age Differences in the Fear of Crime – Combining Quantitative and Qualitative Approaches”, *British Journal of Criminology*, 2000/40, σσ. 451-467 (466).

διεθνές επίπεδο. Αξίζει να αναφερθούν τα συμπεράσματα της Διεθνούς Έρευνας Θυματοποίησης (ICVS), βασικό πόρισμα της οποίας αποτελεί ότι «οι γυναίκες είναι παντού πιο ανασφαλείς από τους άντρες».

Σε ελληνική έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2004 σε κατοίκους τριών περιοχών της πρωτεύουσας, διαπιστώθηκε ότι το ποσοστό ανασφάλειας μεταξύ των γυναικών, ήταν σχεδόν διπλάσιο από το αντίστοιχο ποσοστό των αντρών (64,6% και 35,4% αντίστοιχα). Σε προηγούμενη ελληνική έρευνα του 1998, οι γυναίκες αποτελούσαν το 71,9% του συνόλου των ερωτηθέντων που απάντησαν ότι «υπάρχουν περιοχές στο δήμο τους, όπου φοβούνται να κυκλοφορήσουν μόνες»³⁵. Συνεπώς το φύλο αποτελεί μια σημαντική ανεξάρτητη μεταβλητή, η οποία επηρεάζει το φόβο του εγκλήματος και εξετάζεται σε όλες τις έρευνες για το συγκεκριμένο ζήτημα. Άλλες μεταβλητές που επηρεάζουν την ένταση του φόβου του εγκλήματος είναι η ηλικία, το μέγεθος του οικισμού, το εισόδημα, η εθνική προέλευση, ο βαθμός θυματοποίησης³⁶, καθώς και η περιοχή κατοικίας και το ανικανοποίητο από την ποιότητα ζωής.

Συγκεκριμένα, για την περιοχή κατοικίας, στην ελληνική έρευνα του 2004, διαπιστώθηκε ότι τα συνολικά ποσοστά του φόβου του εγκλήματος στους κατοίκους της ελληνικής πρωτεύουσας καταγράφονται σε πολύ υψηλά επίπεδα ήδη από το 1998, οπότε άγγιζαν το 58,7%, ενώ το 2004 το ποσοστό αυτό μειώθηκε λίγο και έφτασε το 52,7%. Η εικόνα αυτή επαληθεύεται και από τα συμπεράσματα της πρόσφατης Ευρωπαϊκής Έρευνας Θυματοποίησης (EUICS) που πραγματοποιήθηκε στις δεκαπέντε χώρες - μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κατά το 2005, σύμφωνα με την οποία οι Αθηναίοι καταλαμβάνουν την πρώτη θέση μεταξύ του συνόλου των κατοίκων των ευρωπαϊκών πρωτευουσών που δηλώνουν ότι αντιμετωπίζουν συχνά προβλήματα με τα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (52%). Επίσης, καταλαμβάνουν την δεύτερη θέση, όσον αφορά τα προβλήματα βίας (24%), ενώ την πρώτη θέση σε αυτή την περίπτωση καταλαμβάνουν οι κάτοικοι των Βρυξελλών (26%). Οι ίδιοι, κατατάσσονται στην δεύτερη θέση, στα προβλήματα που αφορούν εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (46%)³⁷.

Επιπλέον, σημαντικός παράγοντας στην ένταση του φόβου του εγκλήματος

35. Ζαραφονίτου Χρ., *ό.π.*, 2006, σ. 1033.

36. Ζαραφονίτου Χρ., *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004, σ. 255.

37. Ζαραφονίτου Χρ., *ό.π.*, 2006, σ. 1034.

αποτελεί η εμπειρία προηγούμενης θυματοποίησης. Αυτό σημαίνει ότι η ανασφάλεια που σχετίζεται με το έγκλημα μπορεί να επηρεάζεται από την ύπαρξη άμεσης εμπειρίας θυματοποίησης, αλλά και από τη γνώση των εμπειριών ατόμων που προέρχονται από τον κοινωνικό περίγυρο του ατόμου, δηλαδή την έμμεση θυματοποίηση. Όταν η εμπειρία θυματοποίησης προέρχεται από το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, σημαντικός λόγος αναδεικνύεται η επιρροή των Μ.Μ.Ε., ως βασική πηγή πληροφόρησης.

Η επιστημονική συζήτηση και έρευνα για τη σχέση προηγούμενης εμπειρίας θυματοποίησης με το αίσθημα φόβου και ανασφάλειας, δείχνει χαλαρό συσχετισμό ανάμεσα στις δύο μεταβλητές. Το συμπέρασμα αυτό εξάγεται και από την ανάλυση των πορισμάτων βρετανικής έρευνας θυματοποίησης, σύμφωνα με την οποία ο συσχετισμός φόβου του εγκλήματος και θυματοποίησης είναι μάλλον αρνητικός.

Για τα πορίσματα αυτά δίνονται τρεις ουσιαστικές εξηγήσεις που διασαφηνίζουν αυτή τη σχέση. Αρχικά, υποστηρίζεται ότι τα θύματα λαμβάνουν μέτρα αυτοπροστασίας και γι' αυτό δεν ανησυχούν. Επίσης, είναι πιθανόν τα θύματα να ουδετεροποιούν τις αρνητικές συνέπειες της θυματοποίησής τους και, τέλος, κάποια θύματα αφήνουν την εμπειρία τους να χαλαρώσει με το πέρασμα του χρόνου. Ωστόσο, όταν η σχέση εξετάζεται σε περιβάλλον υψηλού δείκτη «αντικοινωνικών συμπεριφορών», παρατηρήθηκε ότι η θυματοποίηση αυξάνει το φόβο του εγκλήματος³⁸.

Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο Πάντειο Πανεπιστήμιο³⁹, σχετικά με τη μελέτη του φόβου του εγκλήματος στους κατοίκους μιας περιοχής της ελληνικής πρωτεύουσας, δεν αναδείχθηκαν ως σημαντικοί λόγοι έντασης του φόβου του εγκλήματος, λόγω των μικρών ποσοστών που συγκέντρωσαν, οι εξής παράγοντες:

- Η πραγματική θυματοποίηση (μόνο το 25,6% των απαντήσεων αναφέρθηκαν σε θυματοποίηση των ίδιων ή κοντινών τους προσώπων)
- Η ύπαρξη εγκαταλελειμμένων σπιτιών (26,8%), κέντρων διασκέδασης (24,4%) και αστέγων (13,4%)

38. Το ίδιο.

39. Πραγματοποιήθηκε από την Καθηγήτρια κα Χριστίνα Ζαραφονίτου και ερευνητική ομάδα φοιτητών του Τμήματος Κοινωνιολογίας και μοιράστηκαν, τον Απρίλιο του 1996, 100 ερωτηματολόγια σε κατοίκους της περιοχής αντιπροσωπευτικά επιλεγμένου, ώστε να καλύπτεται ολόκληρος ο δήμος. (Βλ. Ζαραφονίτου Χρ., ό.π., 2000, σ. 511)

Από τις απαντήσεις των ερωτώμενων της έρευνας, προέκυψε ότι ο πρώτος λόγος δημιουργίας ανασφάλειας είναι η ανεπαρκής αστυνόμευση, παρά το γεγονός ότι οι εκπρόσωποι της αστυνομίας στις συνεντεύξεις δίνουν εντελώς διαφορετική εικόνα, υποστηρίζοντας ότι οι αστυνομικές περιπολίες είναι περισσότερες από αλλού, κυρίως σε περιοχές όπου καταγράφηκαν τα υψηλότερα ποσοστά φόβου⁴⁰.

Αξίζει να σημειωθεί ότι το κοινό αντιδρά με διαφορετικό τρόπο απέναντι στο φόβο διαφορετικών κοινωνικών προβλημάτων, τα οποία ασκούν επιρροή στην ποιότητα ζωής τους. Για παράδειγμα, ο φόβος που γεννιέται από τον μεγάλο αριθμό των τροχαίων εγκλημάτων είναι σχεδόν ασήμαντος, αν και οι σωματικές βλάβες είναι πολύ μεγαλύτερες, συγκριτικά με τα αντίστοιχα υπόλοιπα εγκλήματα. Συνεπώς, επαληθεύεται η υπόθεση, ότι «ο φόβος μεγαλώνει ανάλογα με την απόσταση που χωρίζει το άτομο από το συγκεκριμένο κίνδυνο: όσο πιο κοντά του βρίσκεται και τον γνωρίζει καλύτερα, τόσο λιγότερο τον φοβάται»⁴¹.

Είναι γεγονός ότι πολλές φορές ο φόβος διδάσκεται στο άτομο είτε από προηγούμενες εμπειρίες του, είτε μέσω των κοινωνικών θεσμών, όπως για παράδειγμα την οικογένεια, το σχολείο, τις κοινωνικές ομάδες, τις διδασκαλίες, τις συζητήσεις, είτε μέσα από δημόσιους φορείς. Ωστόσο, χωρίς να παραβλέπεται η σημασία των παραπάνω παραγόντων, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να τονιστεί ο ρόλος του τύπου και των μηνυμάτων των Μ.Μ.Ε. στην καλλιέργεια του φόβου του εγκλήματος⁴², ζήτημα το οποίο αποτελεί αντικείμενο μελέτης της παρούσας εργασίας. Αναφέρθηκε προηγουμένως, στην έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, ότι η πραγματική θυματοποίηση δεν αποτελεί τόσο σημαντικό παράγοντα δημιουργίας φόβου, αλλά η δημιουργία αυτού του συναισθήματος βασίζεται στην ύπαρξη άλλης γενικότερης μορφής ανασφάλειας. Εξάλλου, οι ίδιοι οι κάτοικοι που συμμετείχαν στην έρευνα επισημαίνουν τη σημασία των Μ.Μ.Ε., αποδίδοντάς τους σημαντικό μερίδιο ευθύνης στη δημιουργία του φόβου του εγκλήματος⁴³. Η τροφοδότηση του φόβου για το έγκλημα από τα Μ.Μ.Ε., έχει αποτελέσει, μέχρι σήμερα, θέμα συζητήσεων, μελετών και ερευνών, σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο, εφόσον τα ίδια τα Μ.Μ.Ε. συνιστούν τη βασική πηγή

40. Ζαραφονίτου Χρ., ό.π., 2000, σ. 518.

41. Αλεξιάδης Στ., ό.π., 1991, σ. 6.

42. Αλεξιάδης Στ., ό.π., 1991, σ.7.

43. Ζαραφονίτου Χρ., ό.π., 2000, σ. 519.

πληροφόρησης για το εγκληματικό φαινόμενο, το οποίο γίνεται καθημερινά αντικείμενο δημοσιογραφικής εκμετάλλευσης, εξωθώντας το φόβο, πολλές φορές, στα όρια συλλογικής υστερίας⁴⁴.

Δ. Η έννοια του «ηθικού πανικού»

Ο όρος «ηθικός πανικός» (moral panic), προέρχεται από τον Stanley Cohen και περιγράφει την αντίδραση μιας μερίδας ατόμων, η οποία βασίζεται σε μια λανθασμένη ή υπερβολική αντίληψη ότι οι κοινωνικές συμπεριφορές ορισμένων ατόμων, συχνά μιας περιθωριοποιημένης μειοψηφίας ή υποπολιτισμικής ομάδας, είναι επικίνδυνα παρεκκλίνουσες και αποτελούν απειλή για την κοινωνία. Η έννοια επινοήθηκε το 1972, για να περιγράψει τον τρόπο κάλυψης από τα Μ.Μ.Ε. των οπαδών της rock μουσικής, στο Ενωμένο Βασίλειο, τη δεκαετία του 1960 και αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο οι κριτικοί των Μ.Μ.Ε. καθορίζουν τις αντικοινωνικές συμπεριφορές⁴⁵.

Ο όρος χρησιμοποιείται για να περιγράψει το κλίμα κοινωνικής ανασφάλειας που δημιουργείται, κυρίως, από τα Μ.Μ.Ε., και αφορά μια γενικευμένη κοινωνική ανομία, η οποία τελικά ευνοεί τη μετάβαση σε πιο αυταρχικές μορφές διαχείρισης του εγκληματικού φαινομένου, σε μια γενικευμένη κοινωνική καταστολή και περαιτέρω παραβίαση θεμελιωδών ατομικών δικαιωμάτων. Και αυτό ακριβώς πραγματοποιείται, μέσω της δραματοποίησης ορισμένων συμπεριφορών ομάδων, όπως οι μετανάστες, οι «περιθωριακοί», οι οπαδοί ποδοσφαιρικών ομάδων, οι αναρχικοί, οι τοξικομανείς, οι οποίες παρουσιάζονται στερεοτυπικά ως άκρως επικίνδυνες για το κοινωνικό σύνολο να εκδηλώσουν εγκληματικές συμπεριφορές⁴⁶. Αποτέλεσμα αυτής της δαιμονοποίησης των συγκεκριμένων ομάδων αποτελεί η όξυνση και η συνεχόμενη ενίσχυση του φόβου για το έγκλημα σε τέτοιο βαθμό, ώστε να δημιουργείται «ηθικός πανικός» στους πολίτες.

Με άλλα λόγια, η έκφραση αυτή αναφέρεται στις υποτιθέμενες υπερβολικές αντιδράσεις των Μ.Μ.Ε., αλλά και της αστυνομίας, των αρχών και των εκπροσώπων της εξουσίας, απέναντι σε αδικήματα που διαπράττουν ορισμένα άτομα, κυρίως νέοι,

44. Αλεξιάδης Στ., ό.π., 1991, σ. 7.

45. http://en.wikipedia.org/wiki/Moral_panic (From Wikipedia, the free encyclopedia)

46. Κωνσταντινίδου Χρ., *Κοινωνικές Αναπαραστάσεις του Εγκλήματος – Η Εγκληματικότητα των Αλβανών μεταναστών στον Αθηναϊκό Τύπο*, εκδ. Σάκκουλα, 2001, σ. 24.

που εκδηλώνουν αποκλίνουσα συμπεριφορά. Μάλιστα, στην πραγματικότητα τα αδικήματα αυτά είναι σχετικά ανώδυνα, τόσο ως προς τη φύση τους, όσο και ως προς τον αριθμό των ανθρώπων που εμπλέκονται. Για παράδειγμα, μικρής σημασίας πράξεις βανδαλισμού που διαπράττονται από ομάδες νέων, συχνά θεωρούνται ότι χαρακτηρίζουν όλους τους νέους και αποτελούν απειλή για την ηθική τάξη της κοινωνίας⁴⁷.

Είναι σαφές ότι καθοριστικό ρόλο στη δημιουργία του «ηθικού πανικού» διαδραματίζουν τα M.M.E., τα οποία, αποβλέποντας στον εντυπωσιασμό και παρουσιάζοντας διογκωμένα συνηθισμένα κοινωνικά γεγονότα, καλλιεργούν συστηματικά μια μαζική ανησυχία για την αύξηση της παραβατικότητας ορισμένων ομάδων, χωρίς να στηρίζονται σε έγκυρες πηγές και τεκμηριωμένα στοιχεία, αλλά σε αυθαίρετα συμπεράσματα και μη έγκυρες πληροφορίες. Οι επιπτώσεις του φαινομένου, μπορεί να είναι αρκετά σοβαρές και να καταλήγουν σε εκκλήσεις από τους πολίτες για αυστηρότερες ποινές, ακόμη και στη δημιουργία νέων ποινικών αδικημάτων⁴⁸.

Πάντως, ο «ηθικός πανικός» ως έννοια, αναδιαμορφώθηκε με το πέρασμα του χρόνου και την αλλαγή των κοινωνικών συνθηκών, προσαρμόστηκε στις παρούσες συνθήκες και συγχωνεύτηκε στα σημερινά δεδομένα, κατά τον τρόπο που περιγράφηκε παραπάνω. Ακολούθησε την πορεία και την εξέλιξη της σημερινής «κοινωνίας φόβου» (risk society), με αποτέλεσμα να προσδιορίζεται εκ νέου ως έννοια, τριάντα χρόνια περίπου μετά την πρώτη δημοσίευσή της από τον Stanley Cohen⁴⁹.

47. Abercrombie Nicholas, Stephen Hill, Bryan S. Turner, «Λεξικό Κοινωνιολογίας», εκδόσεις Πατάκη, σ. 145.

48. Το ίδιο.

49. Innes Martin, Book Review: A short history of the idea of moral panic, *Crime Media Culture*, 2005/1, σσ. 106-111 (106).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΑ Μ.Μ.Ε. ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΕΞΗΓΗΣΗΣ ΤΟΥ ΦΟΒΟΥ ΤΟΥ

ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ

Τις τελευταίες δεκαετίες τα Μ.Μ.Ε. έχουν επεκταθεί σε τέτοιο βαθμό διεθνώς, ώστε να ασκούν ολοένα μεγαλύτερη δύναμη στο κοινό και να αποτελούν, κατά συνέπεια, φορέα επιρροής και διαμόρφωσης της κοινής γνώμης. Είναι σαφές ότι οι εικόνες και τα γεγονότα που προβάλλονται από τα Μ.Μ.Ε. σχετικά με το εγκληματικό φαινόμενο, προσλαμβάνονται από το κοινό, μέσω μιας συνεχούς διαδικασίας αλληλεπίδρασης, καλλιεργώντας αισθήματα φόβου και ανασφάλειας. Μέσα στο πλαίσιο αυτό, στο παρόν κεφάλαιο προσδιορίζεται ο τρόπος με τον οποίο τα Μ.Μ.Ε. δημιουργούν ή/και αυξάνουν το φόβο για το έγκλημα, καθώς και ο βαθμός στον οποίο αυτό πραγματοποιείται. Ωστόσο, προηγουμένως είναι σκόπιμο να παρουσιαστούν ζητήματα όπως η γενικότερη λειτουργία των μαζικών μέσων επικοινωνίας, η επίδρασή τους στην κοινή γνώμη, το θεωρητικό πλαίσιο ανάλυσης των Μ.Μ.Ε., η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας από τα μέσα, καθώς και οι διαδικασίες επιλογής των ειδήσεων και κατανομής της ημερήσιας θεματολογίας.

A. Η λειτουργία των Μ.Μ.Ε. και η διαμόρφωση της κοινής γνώμης

Η σχέση ανάμεσα στα Μ.Μ.Ε. και την κοινή γνώμη αποτελεί ένα από τα βασικά ζητήματα επικοινωνιακών ερευνών παγκοσμίως, με στόχο τη διερεύνηση του βαθμού στον οποίο τα Μ.Μ.Ε. επιδρούν στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης, με το να δίνουν έμφαση σε ορισμένα θέματα και να παραμελούν κάποια άλλα⁵⁰. Η μαζική επικοινωνία είναι απρόσωπη και περιλαμβάνει όλες τις μορφές δημόσιας μετάδοσης πληροφοριών και ειδήσεων με τη χρήση τεχνικών μέσων. Αυτού του είδους η επικοινωνία, από κοινωνιολογική σκοπιά, μπορεί να χαρακτηριστεί ως κοινωνική σχέση στην οποία συμμετέχει ένας μεγάλος αριθμός ατόμων και ομάδων, οι οποίες διαφέρουν μεταξύ τους ως προς τη σύνθεση, τη δομή και την οργάνωσή τους. Αυτοί που μεταδίδουν τις πληροφορίες (πομποί) είναι, κυρίως, οργανώσεις που

50. Maxwell McCombs – Edna Einsiedel – David Weaver, *Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και η Διαμόρφωση της Κοινής Γνώμης*, εκδ. Καστανιώτη, 1996, σ. 9.

αποτελούνται από ειδικούς και παράγουν συνεχώς περιεχόμενα επικοινωνίας, έχοντας στη διάθεσή τους πολλά τεχνικά μέσα και δουλεύοντας με βάση μια συγκεκριμένη κατανομή εργασίας. Από την άλλη μεριά, οι δέκτες των πληροφοριών δεν αποτελούν οργανωμένες ομάδες και η λήψη των ειδήσεων παραμένει ζήτημα προσωπικό. Για το λόγο αυτό οι οργανώσεις που παράγουν μαζική επικοινωνία είναι σε θέση υπεροχής σε σχέση με τους αποδέκτες των προϊόντων τους⁵¹.

Είναι γεγονός ότι ο ρόλος που διαδραματίζουν τα Μ.Μ.Ε., δεν εξαντλείται μέσα στα χρονικά πλαίσια του ελεύθερου χρόνου και η σημασία τους δεν περιορίζεται στην ψυχαγωγία και την πληροφόρηση του σύγχρονου ανθρώπου. Είναι ενδεικτικό ότι ο Άγγλος φιλόσοφος Edmund Burke χαρακτήρισε τον Τύπο ως «τέταρτη εξουσία», ήδη από το 1787, σε μια χρονική περίοδο (18^{ος} αιώνας), κατά την οποία ο Τύπος αποτελούσε τον πρόδρομο μόνο των σύγχρονων μορφών επικοινωνίας. Με τον τρόπο αυτόν η έμφαση δόθηκε στη λειτουργία του Τύπου ως όργανο δημόσιας συζήτησης και κριτικής, δηλαδή ως ένα ισχυρό όργανο ελέγχου της κρατικής εξουσίας. Στον 20^ο αιώνα, η προβληματική αυτή συνέχιζε να απασχολεί τους μελετητές των Μ.Μ.Ε., αλλά αναδιαμορφώθηκε και η οπτική σκοπιά ανάλυσης άλλαξε σημαντικά. Αυτό συνέβη γιατί ο Τύπος και, γενικότερα, τα Μ.Μ.Ε. δεν αποτελούν, πλέον, αποκλειστικά όργανα ελέγχου της κρατικής εξουσίας, αλλά λειτουργούν ως όργανα που το ίδιο το κράτος ή η πολιτική ελίτ, έχει τη δυνατότητα να χρησιμοποιεί στην άσκηση και επιβολή της εξουσίας.

Είναι αναγκαίο, επίσης, να σημειωθεί ότι κατά το χρονικό διάστημα των δύο τελευταίων δεκαετιών, έχουν διαμορφωθεί νέες τάσεις στο χώρο της κοινωνιολογικής θεώρησης των Μ.Μ.Ε., τονίζοντας μια άλλη διάσταση που τα αποδεσμεύει από τον στενά πολιτικό τους ρόλο. Για την απόδοση αυτής της νέας διάστασης, έχει καθιερωθεί βαθμιαία και σταθερά η χρήση του όρου «μαζικές επικοινωνίες», αντικαθιστώντας τον όρο «μέσα μαζικής ενημέρωσης». Σκοπός αυτής της καινούριας ορολογίας είναι να τονιστεί ότι τα «μέσα μαζικής επικοινωνίας» αποτελούν θεσμούς, μέσω των οποίων πραγματοποιείται η επικοινωνία και δεν περιορίζονται στη μετάδοση πληροφοριών ή στη λειτουργία τους ως κέντρα

51. Λαμπροπούλου Έ., *Η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας και τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας-Η περίπτωση της Βίας και της Εγκληματικότητας*, Ελληνικά Γράμματα, 1999, σ. 17.

πολιτικού ελέγχου και επιρροής.

Με άλλα λόγια, η λειτουργία των Μ.Μ.Ε. έγκειται στην περιγραφή και ερμηνεία των γεγονότων και των φαινομένων που συνθέτουν τον κόσμο γύρω μας, εφόσον αποτελούν θεσμούς, μέσω των οποίων πραγματοποιείται η επικοινωνία των μελών της κοινωνίας. Η έννοια «επικοινωνία», αναφέρεται στη δημιουργία κοινότητας, δηλαδή κοινών νοημάτων, ερμηνειών και αντιλήψεων και, κατά συνέπεια, κοινών δραστηριοτήτων, στόχων, αντιθέσεων και συγκρούσεων. Οι κοινωνικές συγκρούσεις πραγματοποιούνται όταν οι διάφορες κοινωνικές ομάδες συγκρούονται για το ποια θα επιβάλλει τις δικές της εμπειρίες και απόψεις στις υπόλοιπες ή όταν νέα νοήματα και εμπειρίες αμφισβητούν και ανατρέπουν τα παλιά⁵².

Με βάση αυτή τη διαδικασία εξετάζεται η αλληλεπίδραση πομπού και δέκτη, δηλαδή η επικοινωνιακή σχέση ανάμεσα στα Μ.Μ.Ε. και το κοινό. Συγκεκριμένα, μελετάται ο ρόλος που διαδραματίζουν τα Μ.Μ.Ε. στη συνεισφορά και επεξεργασία των εικόνων και απόψεων που προβάλλονται. Οι πεποιθήσεις αυτές απευθύνονται στο ευρύ κοινό, καθορίζοντας τον τρόπο σκέψης και αντίληψης των γεγονότων και ενεργοποιώντας δημόσιες συζητήσεις⁵³. Με άλλα λόγια, τα Μ.Μ.Ε. απευθύνονται στην κοινή γνώμη, η οποία αποτελεί ένα φαινόμενο για την ύπαρξη και την αποτελεσματικότητα του οποίου δεν έχει διατυπωθεί μια ενιαία επιστημονική άποψη⁵⁴, δηλαδή δεν υπάρχει ακόμη ένας κοινά αποδεκτός ορισμός.

Από κοινωνικοψυχολογική οπτική, η κοινή γνώμη περιλαμβάνει όλους τους τρόπους συμπεριφοράς και τις απόψεις, τις οποίες πρέπει κάποιος να εξωτερικεύσει δημοσίως και να υιοθετήσει, εάν δεν επιθυμεί να απομονωθεί. Η συγκεκριμένη οπτική, όμως, δεν λαμβάνει υπόψη της το κοινωνικό πλαίσιο δημιουργίας κοινής γνώμης και ιδιαίτερα τις κοινωνικές λειτουργίες της και αδυνατεί να διαχωρίσει τα ουσιαστικά κοινωνικά περιεχόμενα επικοινωνίας από τα επουσιώδη. Κοινή γνώμη δημιουργείται σε όλους τους κοινωνικούς σχηματισμούς, ανεξάρτητα από το μέγεθος και τη διάρθρωσή τους. Ωστόσο, μέσα από τις έρευνες δεν προκύπτει με σαφήνεια η διαδικασία, μέσα από την οποία δημιουργείται η κοινή γνώμη και τα ζητήματα που τη

52. Σεραφετινίδου Μελίνα, *Κοινωνιολογία των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας – Ο ρόλος των μέσων στην αναπαραγωγή του σύγχρονου καπιταλισμού*, εκδ. Gutenberg, 1991, σσ. 18-20.

53. Maxwell M.-Edna Einsiedel – David Weaver, ό.π., 1996, σσ. 101-103.

54. Λαμπροπούλου Έ., ό.π., 1999, σ. 19.

συγκροτούν⁵⁵.

Η έννοια της κοινής γνώμης χρησιμοποιήθηκε για αιώνες για να περιγράψει την πίεση για συμμόρφωση που ασκούσε η κοινωνία και τον κοινωνικό έλεγχο που εφαρμοζόταν, προκειμένου να διατηρηθεί η κοινωνική συνοχή, η οποία φαίνεται να είναι δεδομένη, μέσα από την εντύπωση της αυτόματης συμφωνίας για το τι είναι αποδεκτό και τι όχι. Η κοινή γνώμη απαιτεί σεβασμό τόσο από τους φορείς εξουσίας, όσο και από τα μεμονωμένα άτομα της κοινωνίας, εφόσον η μη συμμόρφωση των κυβερνητικών φορέων με τις επιταγές της κοινής γνώμης, είναι πιθανό να τους οδηγήσουν σε κλονισμό της θέσης τους, ενώ στα μεμονωμένα άτομα υπάρχει ο κίνδυνος απομόνωσης από την κοινότητα. Ο John Locke υποστήριζε ότι «δεν υπάρχει ούτε ένα άτομο στα δέκα χιλιάδες, που να του λείπει σε τέτοιο βαθμό η ευαισθησία, ώστε να μην ενδιαφέρεται εάν έχει την αποδοχή και την εκτίμηση των συνανθρώπων του»⁵⁶.

Τα παραπάνω φανερώνουν την υπεροχή της δύναμης για συμμόρφωση που ασκεί η κοινή γνώμη, συγκριτικά ακόμη και με το θεϊκό ή το γραπτό νόμο του κράτους. Μάλιστα, τη δύναμη της κοινής γνώμης επιβεβαιώνουν και τα πορίσματα των πειραματικών ερευνών του Solomon Asch, ήδη από το 1951, σύμφωνα με τα οποία τα άτομα συμβαδίζουν με τη γνώμη της πλειοψηφίας, ακόμη και όταν βλέπουν με τα ίδια τους τα μάτια ότι η γνώμη αυτή είναι λανθασμένη. Αρκεί μόνο ο κίνδυνος της απομόνωσης, ώστε τα άτομα να μην εκφράσουν τις προσωπικές τους απόψεις⁵⁷.

Από κοινωνιολογική σκοπιά, η κοινή γνώμη αποτελεί ένα λειτουργικό συστατικό του πολιτικού συστήματος και μπορεί να διακριθεί σε δύο όψεις, είτε ως δεσμευτικό κοινωνικό κανόνα, είτε ως παράγοντα πολιτικής ισχύς, εφόσον ασκεί έλεγχο και κριτική στις καταχρήσεις της εξουσίας⁵⁸. Βέβαια, το ενδιαφέρον εστιάζεται στον τρόπο με τον οποίο τα Μ.Μ.Ε. επηρεάζουν την κοινή γνώμη.

Η προσωπική κρίση του υποκειμένου για την κοινή γνώμη και για το τι είναι ηθικά αποδεκτό, βασίζεται τόσο στα σημάδια αποδοχής ή απόρριψης που παρατηρεί στο άμεσο περιβάλλον του, όσο και στα σημάδια υποστήριξης που παρατηρεί στα Μ.Μ.Ε. και πρόκειται για τον τρόπο με τον οποίο τα Μ.Μ.Ε. ασκούν επιρροή στο

55. Το ίδιο

56. Noelle-Neumann El., «Κοινή Γνώμη», στο *Η Κατασκευή της Πραγματικότητας και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης*, εκδ. Αλεξάνδρεια, 1998, σ. 90.

57. Παπαστάμου Στ., *Εγχειρίδιο Κοινωνικής Ψυχολογίας*, εκδ. Οδυσσέας, 1989, σ. 223.

58. Λαμπροπούλου Έφη, ό.π., 1999, σ. 19.

«πνεύμα των καιρών», που επηρεάζει, στη συνέχεια, στάσεις και συμπεριφορές⁵⁹. Ωστόσο, η επιρροή που ασκούν τα Μ.Μ.Ε. στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης εξαρτάται τόσο από τα χαρακτηριστικά της πληροφορίας, όσο και από την πηγή πληροφόρησης και τους δέκτες των πληροφοριών.

Σχετικά με τα χαρακτηριστικά της πληροφορίας, το ενδιαφέρον εστιάζεται στη δομή της επιχειρηματολογίας που προβάλλουν τα Μ.Μ.Ε. και έχει διερευνηθεί εάν η τεκμηριωμένη πληροφόρηση, η οποία περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα επιχειρημάτων, επηρεάζει περισσότερο το κοινό, συγκριτικά με την μονόπλευρη και προπαγανδιστική πληροφόρηση. Συγκεκριμένα, παρατηρήθηκε ότι η αντικειμενική και πλήρης ενημέρωση επηρεάζει περισσότερο τους μορφωμένους ανθρώπους και ασκεί επιρροή σε άτομα με αντίθετη από την προβαλλόμενη άποψη. Από την άλλη πλευρά, η μονόπλευρη ενημέρωση επηρεάζει περισσότερο άτομα με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, τα οποία υποστηρίζουν την άποψη που τονίζεται⁶⁰.

Σε σχέση με τα χαρακτηριστικά του αποστολέα της πληροφορίας, έχει διαπιστωθεί από έρευνες ότι δεν έχει τόσο σημασία το περιεχόμενο της είδησης, αλλά η κοινωνική αναγνώριση αυτού που τη μεταδίδει και η αξιοπιστία του συγκεκριμένου προσώπου ή θεσμού. Τα χαρακτηριστικά των δεκτών της πληροφορίας, περιλαμβάνουν ιδιότητες όπως αυτοπεποίθηση, κοινωνικότητα, ευελιξία, καθώς και διανοητικές ικανότητες όπως ευφυΐα, γνώση, κρίση. Έτσι, άτομα με αυτοπεποίθηση και υψηλό μορφωτικό επίπεδο επηρεάζονται δυσκολότερα από άτομα με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο χωρίς εμπειρίες, κρίση και κοινωνικές επαφές⁶¹.

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι πληροφορίες που προβάλλονται από τα Μ.Μ.Ε. προς το κοινό, δεν αποτελούν τον «καθρέπτη» των κοινωνικών συνθηκών, αλλά είναι απλά η έκθεση μιας άποψης που έχει προωθηθεί. Εξάλλου, «όσα περισσότερα σημεία υπάρχουν, στα οποία μπορεί κάθε γεγονός να προσαρμοστεί, να αντικειμενοποιηθεί και να μετρηθεί, τόσο περισσότερα σημεία υπάρχουν στα οποία μπορούν να συμβούν ειδήσεις»⁶². Οι ειδήσεις αποτελούν μια περιγραφή δημόσιων φάσεων με ενδιαφέρον, και η πίεση προς τις εφημερίδες και γενικότερα τα Μ.Μ.Ε. να προσκολλώνται σε αυτή την καθημερινή πρακτική, έρχεται από πολλές πλευρές, όπως από την οικονομία

59. Noelle-Neumann El., ό.π., 1998, σ. 99.

60. Λαμπροπούλου Έφη, ό.π., 1999, σ.58.

61. Λαμπροπούλου Έφη, ό.π., σ. 59.

62. Lippmann W., *Κοινή Γνώμη*, εκδ. Κάλβος, 1988, σ. 302.

να αναφέρεται μόνο η στερεότυπη φάση μιας κατάστασης, καθώς και από τη δυσκολία να βρίσκεται επαρκής χώρος, όπου ακόμη και ο άριστος δημοσιογράφος μπορεί να κάνει αληθοφανή μια άποψη αντίθετη προς τα καθιερωμένα. Τα Μ.Μ.Ε. επηρεάζουν το ένα το άλλο, ως προς την επιλογή των πληροφοριών, τη θέση που θα λάβουν και την έμφαση που θα δοθεί στην κάθε είδηση. Όλα τα παραπάνω αποτελούν καίρια σημεία στην επιρροή της κοινής γνώμης και τη διαμόρφωση των αντιλήψεων του κοινού. Εξάλλου, στο συνδυασμό όλων αυτών των στοιχείων εδράζεται η εξουσία των Μ.Μ.Ε. να δημιουργούν κοινή γνώμη⁶³.

B. Το θεωρητικό και ερευνητικό πλαίσιο των Μ.Μ.Ε.

Η κοινωνική επικοινωνία στις σύγχρονες κοινωνίες αναπτύσσεται, κυρίως, ως μαζική επικοινωνία, η οποία εξαντλείται στη μεταφορά μηνυμάτων που είναι απαλλαγμένα από δημοσιογραφικές δεσμεύσεις και λειτουργούν ως διαφημιστικοί φορείς για εμπορεύματα ή πολιτικές πρακτικές. Άρα, κεντρικό στοιχείο στην ανάπτυξη της σύγχρονης μαζικής επικοινωνίας αποτελεί ο οικονομικός παράγοντας και τα οικονομικά συμφέροντα διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο. Επιπλέον, τα σύγχρονα Μ.Μ.Ε είναι οργανωμένα σε υψηλό βαθμό, επιβάλλοντας τη διαμόρφωση οργανωτικών δομών, οι οποίες ευνοούν την άσκηση επιρροής πάνω σε αυτά από μεγάλες ιδιωτικές επιχειρήσεις και κρατικούς φορείς. Στο κοινωνικό περιβάλλον των μέσων ανήκουν οικονομικά και πολιτικά ισχυρές ομάδες και φορείς εξουσίας που μπορούν να οριστούν ως δυνητικοί προμηθευτές ειδήσεων μεγάλης σημασίας⁶⁴.

Από την άλλη πλευρά του συστήματος μαζικής επικοινωνίας βρίσκεται ένα μεγάλο, ετερογενές, διάσπαρτο και ανώνυμο κοινό, τα μέλη του οποίου δεν διαμορφώνουν την επικοινωνιακή τους δράση σε έναν ανοικτό ορίζοντα δυνατοτήτων, αφού οι δυνατότητες αυτές είναι περιορισμένες και διοχετεύονται στο ρόλο του δέκτη, ενώ δεν υπάρχει περιθώριο για άμεση αλληλόδραση, ούτε για την ανάπτυξη σχέσεων ανατροφοδότησης και η πρόσληψη των περιεχομένων της μαζικής επικοινωνίας έχει έντονα καταναλωτικό χαρακτήρα. Οι δέκτες των μηνυμάτων δεν μπορούν να ελέγξουν ούτε τη διαμόρφωση των στόχων της παραγωγής των

63. Lippmann W., ό.π., 1988, σσ. 310-314.

64. Maletzke Gerhard, *Θεωρίες της Μαζικής Επικοινωνίας*, εκδόσεις Παπαζήση, 1991, σσ. 14-17.

περιεχομένων μαζικής επικοινωνίας, ούτε τη σημασία τους, δηλαδή συμμετέχουν στη διαδικασία αυτή, γνωρίζοντας ότι δεν μπορούν να ασκήσουν αυτό τον έλεγχο⁶⁵.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο διαμορφώνεται η κοινωνιολογική θεωρία και έρευνα στον τομέα της μαζικής επικοινωνίας, η οποία ξεκίνησε να διεξάγεται για εμπορικούς σκοπούς και όχι για επαλήθευση ή διάψευση θεωρητικών προτάσεων. Στην έρευνα για τα μαζικά μέσα επικοινωνίας έχουν διαμορφωθεί τέσσερις προσεγγίσεις, σύμφωνα με τον Berelson: η «πολιτική» προσέγγιση του H. Lasswell, η προσέγγιση της μικρής ομάδας του K. Levin, η πειραματική προσέγγιση του C. Hovland και η προσέγγιση της δειγματοληπτικής έρευνας του P. Lazarsfeld. Ωστόσο, καμία από τις παραπάνω προσεγγίσεις δεν έχει καταφέρει να διαμορφώσει ένα γόνιμο θεωρητικό πλαίσιο ανάλυσης της μαζικής επικοινωνίας, τέτοιο που να ενσωματώνει μεμονωμένα πορίσματα.

Εξάλλου, ακόμη και ο ίδιος ο Maletzke στη μελέτη του επισημαίνει ότι στην κοινωνιολογία των ΜΜΕ δεν υπάρχουν μεγάλονα έργα και αναλύσεις και μάλιστα οι μελέτες αυτές δεν ασχολούνται με τις κοινωνικές διαδικασίες. Η μαρξιστική θεωρία από την πλευρά της, αλλά και η δομολειτουργική προσέγγιση του Parsons, εστιάζουν στον οικονομικό προσδιορισμό του συστήματος της μαζικής επικοινωνίας⁶⁶. Η προσέγγιση του H. Lasswell, τονίζοντας τον πολιτικό παράγοντα, εντοπίζει και ορίζει τις κύριες φάσεις του συστήματος της μαζικής επικοινωνίας. Αρχικά, γίνεται η συγκέντρωση των πληροφοριών και στη συνέχεια η μετάδοσή τους, η ερμηνεία και η κοινωνικοποίηση των δεκτών, ανάλογα με τις υπάρχουσες πολιτισμικές και πολιτικές εμπειρίες, στάσεις και τεχνικές⁶⁷.

Τις τελευταίες δεκαετίες η μελέτη της μαζικής επικοινωνίας δεν περιορίζεται μόνο στην έρευνα για εμπορικούς σκοπούς, αλλά έχει επικρατήσει η ατομικιστική προοπτική, εφόσον το άτομο στη σύγχρονη κοινωνία ζει απομονωμένο και χωρίς δεσμούς μέσα σε ένα κοινωνικό περιβάλλον που καλλιεργεί την ανομία και είναι,

65. Οι σχέσεις ανατροφοδότησης («feed-back»), οι οποίες αποτελούν προϋπόθεση για την εναλλαγή των ρόλων πομπού-δέκτη, αλλά και του ελέγχου της επικοινωνιακής διαδικασίας από τους δέκτες, δεν είναι δυνατές στο σύστημα των μέσων μαζικής επικοινωνίας. Σχέσεις ανατροφοδότησης αναπτύσσονται ανάμεσα στους δημοσιογράφους και παραγωγούς, δηλαδή τους επαγγελματίες, και στα μαζικά μέσα, αποκλείοντας την ελεύθερη χρησιμοποίηση των μέσων από τους δέκτες (Βλ. Maletzke Gerhard, *ό.π.*, 1991, σ. 16.)

66. Maletzke Gerhard, *ό.π.*, 1991, σσ. 20-22.

67. Lasswell H. D. "The structure and function of communication in society", από το Bryson L. (ed.) *The communication of ideas*, New York, 1948, σ. 119.

κατά συνέπεια, περισσότερο ευάλωτο στις επιδράσεις των Μ.Μ.Ε. Αντικείμενο μελέτης γίνονται οι πολύ μικρές κοινωνικές ομάδες, ενώ οι αναλύσεις για θέματα μαζικής επικοινωνίας που χρησιμοποιούν ένα συνολικό πλαίσιο αναφοράς είναι περιορισμένες. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνει τη διαπίστωση του Merton ότι η έρευνα της μαζικής επικοινωνίας ασχολείται, κυρίως, με τη μελέτη της ισχύος των ιδεών, αγνοώντας το ζήτημα της προέλευσής τους. Όμως, απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη των κοινωνιολογικών προσεγγίσεων που αναφέρονται στη μελέτη των μαζικών μέσων επικοινωνίας, είναι να τοποθετείται το σύστημα της μαζικής επικοινωνίας στο γενικό κοινωνικό σύστημα⁶⁸.

Αυτό σημαίνει ότι το σύστημα των μαζικών μέσων επικοινωνίας είναι αναγκαίο να εντάσσεται και να μελετάται μέσα σε ένα δεδομένο κοινωνικό πλαίσιο, το οποίο διαχρονικά υφίσταται ριζικούς μετασχηματισμούς. Κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, η κοινωνία του μονοπωλιακού – κρατικομονοπωλιακού καπιταλισμού, είχε οδηγήσει στη μαζικοποίηση και ραγδαία ανάπτυξη των Μ.Μ.Ε. Τα τελευταία χρόνια, ολοένα περισσότεροι παρατηρητές και επιστήμονες του χώρου, επισημαίνουν τον μετασχηματισμό της κοινωνίας, ως αποτέλεσμα της τεχνολογικής επανάστασης στον τομέα της πληροφόρησης και της επικοινωνίας. Γίνεται σαφές ότι οι θεωρητικές και ερευνητικές προσεγγίσεις είναι αναγκαίο να προσαρμοστούν στις νέες τεχνολογικές συνθήκες και κοινωνικές εξελίξεις, οι οποίες βασίζονται στην αυτοματοποίηση της παραγωγής αγαθών και εμπορευμάτων υψηλού πληροφοριακού περιεχομένου⁶⁹.

Στην πιο ακραία της μορφή, η παραπάνω άποψη, οδηγεί σε έναν τεχνολογικό – επικοινωνιακό ντετερμινισμό, σύμφωνα με τον οποίο η τεχνολογία πάνω στην οποία βασίζεται η επικοινωνία κάθε κοινωνίας, αποτελεί τον βασικό παράγοντα που καθορίζει τη μορφολογία και λειτουργία του κοινωνικού συνόλου. Οι αντιλήψεις αυτές εκφράζονται στις θεωρίες του Μακλούαν, κατά τις οποίες οι χρήσεις της επικοινωνιακής τεχνολογίας και, κατά συνέπεια, οι κοινωνικές σχέσεις που διέπουν την εφαρμογή και χρήση της, καθορίζονται από τα χαρακτηριστικά αυτής της τεχνολογίας⁷⁰. Μάλιστα, η εξάπλωση των νέων τεχνολογιών ευνοεί την εξάλειψη

68. Maletzke Gerhard, ό.π., 1991, σ. 23.

69. Σεραφετινίδου Μ., ό.π., 1991, σσ. 445-446.

70. Σεραφετινίδου Μ., ό.π., 1991, σσ. 450-451.

ακόμη και της ιδιαιτερότητας της δημοσιογραφίας, αφού με την διάδοση του Διαδικτύου, κάθε άτομο μπορεί να γίνει αποτελεσματικός δημοσιογράφος και να είναι ο επικεφαλής ενός μέσου ενημέρωσης με παγκόσμια εμβέλεια⁷¹.

Οπότε, η σύγχρονη έρευνα για τα μαζικά μέσα, είναι αναγκαίο να αναλύει όλα εκείνα τα στοιχεία που συνθέτουν τη σημερινή εποχή της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας, της ύπαρξης μιας παγκόσμιας κουλτούρας και ενός «ενιαίου πολιτισμού». Μέσα στο πλαίσιο αυτό, έχει εδραιωθεί η αποκαλούμενη «κοινωνία της παγκόσμιας ενημέρωσης», η οποία αναπτύσσεται σε συνάρτηση με την ανάπτυξη των τεχνολογιών της ενημέρωσης και της επικοινωνίας⁷².

Γ. Η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας από τα Μ.Μ.Ε.

Είναι γεγονός ότι ο σύγχρονος κόσμος βομβαρδίζεται ολοένα και περισσότερο από πληροφορίες που παράγονται από τα Μ.Μ.Ε., με αποτέλεσμα να ασκείται ισχυρή επίδραση στους δέκτες των συνεχόμενων μηνυμάτων και ειδήσεων. Το ζήτημα αυτής της επιρροής των μαζικών μέσων, έχει απασχολήσει τους ερευνητές, ήδη από το πρώτο μισό του προηγούμενου αιώνα, και συνεχίζεται μέχρι σήμερα, αφού παραμένει ως ερώτημα καίριας επιστημονικής και κοινωνικής σημασίας. Αυτό που αλλάζει διαχρονικά είναι η οπτική σκοπιά κάτω από την οποία διερευνάται το συγκεκριμένο θέμα. Και αυτή η προβληματική θα πρέπει να αναλύεται πέρα από το πλαίσιο της απλής υιοθέτησης στάσεων και προτύπων συμπεριφοράς που περιέχονται στα μηνύματα των μέσων, εφόσον η επίδρασή τους γίνεται αντιληπτή πολύ ευρύτερα από την απλή ικανότητά τους να πείθουν το κοινό για γεγονότα και καταστάσεις⁷³.

Η κοινωνική πραγματικότητα αποτελεί ένα ανθρώπινο δημιούργημα όπου εκφράζονται οι ιδιότητες και ικανότητες των ατόμων. Συγχρόνως, αυτή η πραγματικότητα βιώνεται υποκειμενικά από κάθε άτομο, το οποίο αφομοιώνει τα στοιχεία του κόσμου που τον περιβάλλει, κατά τη δική του επιλογή και σύμφωνα με τον τρόπο που τον εκφράζει και διαποτίζει τον τρόπο της ζωής του⁷⁴.

71. Ραμονέ Ιγνάσιο, *Η Τυραννία των ΜΜΕ*, εκδ. Πόλις, 1999, σ. 65.

72. Το ίδιο.

73. Σεραφετινίδου Μ., ό.π., 1991, σσ. 365-366.

74. Σεραφετινίδου Μ., ό.π., 1991, σσ. 367-368.

Αυτή η ανθρώπινη εμπειρία, βιώνεται μέσα σε έναν κόσμο συμβόλων, τα οποία χρησιμοποιούνται για την ανθρώπινη επικοινωνία και έκφραση και είναι ιδιαίτερα σημαντικά για το άτομο και την κοινωνική οργάνωση. Και τούτο γιατί αποτελούν βασική προϋπόθεση για την επικοινωνία, τη συνεργασία και την επεξεργασία προβλημάτων μεταξύ ομάδων και ατόμων. Με τα σύμβολα, τα μέλη της κοινωνίας ερμηνεύουν πράξεις, κατασκευάζουν νοήματα, εμβαθύνουν στις αξίες και τους κανόνες του κοινωνικού περιβάλλοντος. Τα σύμβολα έχουν άμεση συνάρτηση μεταξύ τους, υπάρχουν ως συστήματα και είναι συνδεδεμένα με συγκεκριμένους κανόνες χρήσης τους⁷⁵.

Στη σύγχρονη κοινωνία, η οποία χαρακτηρίζεται από πολυπλοκότητα, υπάρχουν διαπλεκόμενα συστήματα συμβόλων που παράγονται από διάφορες πηγές. Τα Μ.Μ.Ε. αποτελούν ένα σημαντικό πλαίσιο, στο οποίο παράγονται συστήματα συμβόλων που απευθύνονται σε ένα ευρύ κοινό και επιδιώκουν να βοηθήσουν τον άνθρωπο να κατανοήσει τον πολυσχιδή χαρακτήρα του σύγχρονου κόσμου. Ωστόσο, το πλήθος των σημασιών των συμβόλων έχει ως συνέπεια να αποδίδουν οι δέκτες των ειδήσεων διαφορετικές σημασίες στις προσφερόμενες πληροφορίες. Οι ειδήσεις αυτές μπορεί να απεικονίζουν μια πραγματική κατάσταση, παρουσιάζοντας στοιχεία του γεγονότος, όμως πολλές φορές γίνονται και απλουστεύσεις, παραλείψεις και ερμηνευτικές προσθήκες. Για το κοινό, η παρουσίαση του περιεχομένου της είδησης, λειτουργεί ως υποκατάστατο της μη προσωπικής επαφής με το γεγονός, ως επιβεβαίωση ήδη γνωστών πληροφοριών, ως προϊόν πολιτικής προπαγάνδας ή απλά ως μια ιστορία με ενδιαφέρον⁷⁶.

Συνεπώς, θέλοντας να συμπυκνωθεί σε ένα ερώτημα το θεωρητικό πρόβλημα που υπάρχει σχετικά με το ρόλο των Μ.Μ.Ε. στην κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας, θα διατυπωνόταν με τον προβληματισμό εάν τα μαζικά μέσα και κυρίως η τηλεόραση, πρέπει να αναπαριστούν τον κόσμο αυθεντικά, όπως είναι πραγματικά ή έχουν το δικαίωμα να κατασκευάζουν έναν δικό τους φανταστικό κόσμο. Δηλαδή, τίθεται το ερώτημα εάν επιτρέπεται στα Μ.Μ.Ε. να απεικονίζουν τα αληθινά γεγονότα, να καταγράφουν παθητικά τον κόσμο ως παρατηρητές του γίνεσθαι ή να δημιουργούν υποκατάστατα της αληθινής ζωής, να ερμηνεύουν και να

75. Λαμπροπούλου Έφη, ό.π., 1999, σσ. 29-30.

76. Λαμπροπούλου Έφη, ό.π., 1999, σ. 31.

αναπλάθουν τα γεγονότα, μετασχηματίζοντας και διαστρεβλώνοντας, με αυτό τον τρόπο την πραγματικότητα⁷⁷. Από την πλευρά τους, οι φανταστικές ιστορίες, βρίσκουν ανταπόκριση στο κοινό, διότι διαμορφώνουν πρόσωπα και καταστάσεις που εκφράζουν τα καθημερινά προβλήματα της ζωής, συμβάλλοντας στην τυποποίηση της πραγματικότητας. Το νόημα που αποδίδεται στο περιεχόμενο της κάθε πληροφορίας εξαρτάται από τις γνώσεις και τις διανοητικές ικανότητες των δεκτών, τη συναισθηματική και ψυχολογική τους κατάσταση και την αξία που αποδίδουν στον τρόπο παρουσίασής της από τα Μ.Μ.Ε.

Κάτω από αυτό το πρίσμα, τα μαζικά μέσα επικοινωνίας, συμβάλλουν στην κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας, η οποία προκύπτει από τις σχέσεις και τους κοινωνικούς προσδιορισμούς των ατόμων, καθώς και τη χρήση των κοινών συμβόλων⁷⁸. Έτσι, τα Μ.Μ.Ε. κατασκευάζουν τμήματα της κοινωνικής πραγματικότητας, μεταδίδοντας συστήματα συμβόλων με τη μορφή ειδήσεων και απόψεων και δεν περιορίζονται μόνο στη διαστρεβλωμένη παρουσίαση του κοινωνικού γίνεσθαι. Συνεπώς, τα Μ.Μ.Ε., με τη διαδικασία αυτή, η οποία αποτελεί μια πράξη επιλογή, επηρεάζουν την ερμηνεία της πραγματικότητας και εξυπηρετούν τους συσχετισμούς και τις ιεραρχήσεις της⁷⁹.

Δ. Η κατανομή, επεξεργασία και επιλογή των ειδήσεων από τα Μ.Μ.Ε.

Βασικό στοιχείο της φυσιογνωμίας των σύγχρονων μαζικών μέσων επικοινωνίας είναι ο χαρακτήρας τους ως επιχειρήσεων, δηλαδή η επιχειρησιακή τους οργάνωση, η οποία στις περισσότερες περιπτώσεις αποτελεί μέσο για την επίτευξη του σκοπού τους, που είναι η δημιουργία ομάδας επιρροής, πίεσης και επέμβασης στα πολιτικά δρώμενα. Οι δημοσιογραφικοί οργανισμοί είναι δημιουργήματα της βιομηχανίας του πολιτισμού και υπόκεινται στους νόμους της προσφοράς και της ζήτησης, τουλάχιστον στις σύγχρονες κεφαλαιοκρατικές δημοκρατίες.

Ο επιχειρησιακός και κερδοσκοπικός, λοιπόν, χαρακτήρας των οργανισμών μαζικής επικοινωνίας, έχει ως άμεση συνέπεια την εξάρτησή τους από το

77. Prokop Dieter, *Η δύναμη των μέσων και η επίδρασή τους στις μάζες – μια ιστορική ανασκόπηση*, εκδ. Νέα Σύνορα, 1997, σσ. 18.

78. Λαμπροπούλου Έφη, *ό.π.*, 1999, σ. 32.

79. Prokop Dieter, *ό.π.*, 1997, σ. 26.

καταναλωτικό κοινό, το οποίο θα πρέπει με κάθε τρόπο να μένει ικανοποιημένο από το περιεχόμενο των μηνυμάτων και να παραμένει αμείωτο το ενδιαφέρον του για οτιδήποτε προβάλλεται από τα Μ.Μ.Ε. Επιπλέον, σε πολλές περιπτώσεις, πέρα από τον εμπορικό χαρακτήρα και το οικονομικό όφελος, το μέσο επικοινωνίας έχει ως στόχο την προώθηση πολιτικών ή ιδεολογικών θέσεων μιας ορισμένης κοινωνικο – πολιτικής ομάδας ή ομάδας συμφερόντων⁸⁰. Υπό το πρίσμα αυτό, τα ΜΜΕ επιλέγουν τις πληροφορίες που παρουσιάζουν στο κοινό, με συγκεκριμένο τρόπο και χρησιμοποιούν ειδικά κριτήρια, σύμφωνα με τα οποία διαμορφώνονται αυτές οι πληροφορίες και προβάλλονται ως ειδήσεις. Εξάλλου, τα Μ.Μ.Ε. δεν διαδραματίζουν έναν απλό διαμεσολαβητικό ρόλο ανάμεσα στην πραγματικότητα, δηλαδή στα γεγονότα που συμβαίνουν και στο κοινό⁸¹.

Είναι γεγονός ότι στις σύγχρονες κοινωνίες τα Μ.Μ.Ε. όχι μόνο μεταδίδουν πληροφορίες στο κοινό, αλλά συγχρόνως επηρεάζουν την κατανομή τους στο κοινωνικό σύνολο, αφού προσφέρουν μια πληθώρα ειδήσεων που ξεπερνά την προσληπτική ικανότητα του κοινού. Τα άτομα που προσλαμβάνουν τις συγκεκριμένες πληροφορίες, τις χρησιμοποιούν με διαφορετικό τρόπο, ανάλογα με τις δυνατότητες, το μορφωτικό και κοινωνικο – οικονομικό επίπεδο και τις ικανότητές τους, αυξάνοντας έτσι το χάσμα γνώσης στο σύγχρονο κόσμο⁸².

Αλλά και τα ίδια τα μαζικά μέσα επικοινωνίας, επεξεργάζονται διαφορετικά τα γεγονότα που συμβαίνουν, επιλέγοντας με συγκεκριμένα κριτήρια τις ειδήσεις που προβάλλουν και διαδίδοντας με προεπιλεγμένο τρόπο τις πληροφορίες προς το κοινό. Οι έρευνες για το ζήτημα αυτό συνιστούν ένα σημαντικό τομέα ανάλυσης στην επιστήμη της Κοινωνιολογίας και έχουν διατυπώσει πολύτιμα συμπεράσματα για τη διαδικασία επιλογής και ερμηνείας των ειδήσεων που παρουσιάζονται από τα Μ.Μ.Ε. Μάλιστα, οι επαγγελματίες του χώρου υφίστανται μια μορφή κοινωνικοποίησης, κατά την οποία εσωτερικεύουν ένα σύνολο αξιών και κανόνων, ακολουθούν ένα συγκεκριμένο κώδικα συμπεριφοράς και ένα δεδομένο σύνολο προσδοκιών. Μια ουσιαστική κατευθυντήρια αρχή που ακολουθείται από τους δημοσιογράφους είναι ότι η αξία που αποδίδεται στην είδηση, προσδιορίζει και την προβολή της. Συνεπώς,

80. Μοσχοπούλου Αλ., *Η εγκληματικότητα των μεταναστών – Απεικόνιση του φαινομένου στον Απογευματινό Τύπο 1990 – 1999*, εκδ. Σάκκουλα, 2005, σσ. 106-109.

81. Μοσχοπούλου Αλ. ό.π., 2005, σ. 114.

82. Λαμπροπούλου Έφη, ό.π., 1999, σ. 26.

η πληροφορία που μεταδίδεται είναι αποτέλεσμα μιας διαδικασίας επιλογής και ερμηνείας. Η έκταση, η έμφαση και η μορφή της παρουσίασης της πληροφορίας από τα Μ.Μ.Ε. είναι στοιχεία που προσδίδουν αξία στην ίδια την είδηση.

Για την επιλογή ορισμένων γεγονότων και την προβολή τους στο κοινό ως ειδήσεων, χρησιμοποιούνται ορισμένα κριτήρια, τα οποία έχουν ήδη προσδιοριστεί από τον Lippmann, το 1922, ως *news values* και αποτελούν εκείνα τα χαρακτηριστικά που δίνουν αξία στο γεγονός να αποτελέσει είδηση. Συνοπτικά, τα κριτήρια επιλογής των ειδήσεων είναι ο αιφνιδιασμός, δηλαδή η έκπληξη, οι κοινωνικές συγκρούσεις, η ποσότητα των πληροφοριών, η γεωγραφική, πολιτική και πολιτιστική εγγύτητα του γεγονότος, η παρουσίαση παραβάσεων των κοινωνικών κανόνων και συγκεκριμένα η ατομοκεντρική αιτιολόγηση περιπτώσεων παραβίασης κανόνων, η επικαιρότητα του συμβάντος και η προβολή ηθικών αξιολογήσεων⁸³.

Είναι σαφές ότι τα Μ.Μ.Ε., προκειμένου να διεγείρουν το κοινό, καταφεύγουν σε ορισμένες τεχνικές προσέλκυσης της προσοχής του και προσπαθούν να παρουσιάσουν ειδήσεις εξαιρετικές και ασυνήθιστες. Η προβολή του θεαματικού, του σπάνιου ή ακόμη και καταστροφικού γεγονότος, ανάγεται σε υπέρτατη πολιτισμική αξία στη σύγχρονη καταναλωτική κοινωνία⁸⁴. Τα μαζικά μέσα επιλέγουν να παρουσιάζουν εντυπωσιακές ειδήσεις κατά τρόπο εντυπωσιακό, θεαματικό και δραματοποιημένο. Για παράδειγμα, η τηλεόραση καλεί σε δραματοποίηση, με τη διπλή έννοια του όρου: σκηνοθετεί σε εικόνες ένα γεγονός και υπερβάλλει τη σημασία του, τη βαρύτητά του και το δραματικό, τραγικό χαρακτήρα του. Οι δημοσιογράφοι ενδιαφέρονται για το εξαιρετικό και συγκεκριμένα οτιδήποτε θεωρείται εξαιρετικό για εκείνους και ξεφεύγει από το συνηθισμένο και το καθημερινό⁸⁵.

Κύριο χαρακτηριστικό των εντυπωσιακών ειδήσεων είναι η εκτροπή, η εξαίρεση και η παρέκκλιση από την κοινωνική ή φυσική νόρμα και αποτελούν πάντοτε το σημείο μιας παραβίασης των κανόνων εκείνων που ρυθμίζουν τις θεμελιώδεις σχέσεις των ανθρώπων μεταξύ τους και ανάμεσα στον άνθρωπο και τη φύση. Οι κανόνες αυτοί μπορεί να είναι: ο σεβασμός της ζωής, της σωματικής

83. Λαμπροπούλου Έφη, *ό.π.*, 1999, σσ. 33-39.

84. Βρύζας Κ., «Ο εντυπωσιασμός στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης», στο *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τεύχος 61, 1986, σ. 107.

85. Bourdieu P., *Για την τηλεόραση*, εκδόσεις Πατάκη, 1998, σ. 30.

ακεραιότητας και των αγαθών του άλλου, ενώ παραβιάσεις της κοινωνικής νόρμας είναι τα εγκλήματα, όπως οι κλοπές, οι διαρρήξεις, οι ληστείες, οι τρομοκρατικές ενέργειες, οι βιασμοί, οι συμπλοκές, οι απαγωγές κτλ. Παρεκκλίσεις της φυσικής νόρμας αποτελούν οι φυσικές καταστροφές, όπως οι πλημμύρες, οι σεισμοί, οι πυρκαγιές, αλλά και τα ατυχήματα και τα ναυάγια⁸⁶. Βέβαια, στην παρούσα εργασία, το επίκεντρο της μελέτης εστιάζεται στις αποκλίσεις της κοινωνικής νόρμας και τον τρόπο με τον οποίο αυτές προβάλλονται από τα Μ.Μ.Ε.

Οι περισσότερες εντυπωσιακές ειδήσεις έχουν ανθρωπολογικό χαρακτήρα, περιέχουν συγκινησιακά στοιχεία και συγχρόνως έχουν και κοινωνιολογική αξία, αποκαλύπτοντας, όχι μόνο ατομικά χαρακτηριστικά, αλλά και θεσμικές διαδικασίες. Σχεδόν πάντα, όπως έχει αναφερθεί, αποτελούν το σημείο παρέκκλισης από τους καθιερωμένους κανόνες και νόρμες και το σημείο αταξίας και «ανομίας», εκφράζοντας τις εντάσεις και τις συγκρούσεις μιας κοινωνίας, καθώς και τις αλλαγές στα συστήματα αξιών που πραγματοποιούνται κατά τη διάρκεια της εξελικτικής της διαδικασίας. Αυτό σημαίνει ότι μας επιτρέπουν να γνωρίσουμε το επίπεδο των οικονομικών, πολιτιστικών και τεχνικών συνθηκών μιας εποχής, καθώς αντανακλούν τα ήθη, τις αξίες και τις συλλογικές αντιλήψεις μιας συγκεκριμένης χρονικής περιόδου και υποδηλώνουν τις αλλαγές που έχουν επέλθει σε διάφορους τομείς της κοινωνικής ζωής.

Έτσι, τα Μ.Μ.Ε. επιλέγουν τις στιγμές που εμπεριέχουν συγκινησιακή ένταση και τις προβάλλουν με τρόπο θεαματικό, προκειμένου να κεντρίσουν το ενδιαφέρον του κοινού. Η διάπραξη ενός εγκλήματος, ως είδηση είναι εντυπωσιακή και η παρουσίασή του από τα Μ.Μ.Ε., οργανώνεται με τρόπο σχεδόν μυθιστορηματικό. Εξάλλου, οι τεχνικές γραφής των εντυπωσιακών ειδήσεων, δεν διαφέρουν και πολύ από εκείνες μιας φανταστικής διήγησης σε ένα λογοτεχνικό κείμενο. Δηλαδή, η αξία της εντυπωσιακής είδησης στηρίζεται στον τρόπο με τον οποίο διαπραγματεύεται και αφηγείται το μαζικό μέσο επικοινωνίας ένα γεγονός⁸⁷.

86. Bourdieu P., ό.π., 1998, σ. 100.

87. Bourdieu P., ό.π., 1998, σ. 102.

Ε. Η αναπαράσταση της εγκληματικότητας από τα Μ.Μ.Ε. και η δημιουργία/ένταση του φόβου για το έγκλημα

Το εγκληματικό φαινόμενο και οι πολύπλευρες πτυχές του, αποτελεί σχεδόν καθημερινό θέμα στα μαζικά μέσα επικοινωνίας, τα οποία συνιστούν την κυριότερη πηγή πληροφόρησης του κοινού γι' αυτό. Μάλιστα, η πληροφόρηση που παρέχεται από τα Μ.Μ.Ε. είναι επιλεκτική και διαστρεβλωμένη, ενώ υψηλό ποσοστό του κοινού δέχεται άκριτα και αδιαμφισβήτητα τις ειδήσεις που του παρέχονται για ζητήματα σχετικά με το έγκλημα και το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης⁸⁸.

α. Η επιλογή του εγκλήματος ως είδησης

Η επιλογή ορισμένων γεγονότων και η προβολή τους από τα Μ.Μ.Ε., όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, γίνεται με τη χρησιμοποίηση συγκεκριμένων κριτηρίων, τα οποία αποτελούν εκείνα τα χαρακτηριστικά στοιχεία που δίνουν αξία σε ένα γεγονός να προβληθεί ως είδηση. Εάν έχει μεγάλη αξία η είδηση, τότε οι πιθανότητες να δημοσιοποιηθεί είναι αρκετά μεγάλες. Έτσι, η πληροφορία που μεταδίδεται στο κοινό, είναι αποτέλεσμα μιας διαδικασίας επιλογής και ερμηνείας και η αξία της εκφράζεται στην έκταση, την έμφαση και τη μορφή παρουσιάσής της από τα μαζικά μέσα⁸⁹.

Η επιλογή του εγκληματικού φαινομένου ως αντικειμένου ειδησεογραφίας και η εμμονή των Μ.Μ.Ε στη θεματογραφία που σχετίζεται με το έγκλημα, ερμηνεύονται εύκολα κάτω από το πρίσμα των διαδικασιών επιλογής και τυποποίησης που έχουν μέχρι τώρα περιγραφεί. Η εγκληματικότητα συνδυάζει ιδανικά περισσότερες από μία ειδησεογραφικές αξίες (news values), εφόσον αποτελεί κοινωνικό φαινόμενο που έχει αρνητικό χαρακτήρα και επιπτώσεις στο κοινωνικό σύνολο και εμπεριέχει σχεδόν πάντα το στοιχείο της δραματικότητας, η οποία πολλές φορές μπορεί και να κατασκευαστεί, μέσα από τη δημοσιογραφική επεξεργασία του γεγονότος. Επιπλέον, η τέλεση ενός εγκλήματος είναι πράξη πάντα απρόοπτη και αιφνιδιαστική, προκαλεί

88. Ζαραφωνίτου Χρ., ό.π., 2002, σ. 55.

89. Λαμπροπούλου Έφη, «Η βία και η εγκληματικότητα στα μέσα μαζικής ενημέρωσης», στο *Εγκληματίες και Θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα*, εκδόσεις Ε.Κ.Κ.Ε.2000, σσ. 415-416.

έκπληξη και μπορεί με εύκολο τρόπο να προσωποποιηθεί, βασισμένη στο πρόσωπο του δράστη ή του θύματος. Το έγκλημα, ως είδηση, εμπεριέχει το στοιχείο της κοινωνικής σύγκρουσης και της παραβίασης των κοινωνικών κανόνων, εντείνοντας το ενδιαφέρον του κοινού για το γεγονός. Ακόμη, το έγκλημα ως γεγονός, προσφέρεται για δημοσιογραφική κάλυψη από τα μαζικά μέσα και, κυρίως, τον ημερήσιο τύπο, γιατί έχει συνοπτικό και βραχυπρόθεσμο χαρακτήρα⁹⁰.

Αυτές οι ειδησιογραφικές αξίες, και κυρίως η δραματικότητα του γεγονότος, γίνονται πιο αισθητές στα εγκλήματα βίας, ιδιαίτερα στο έγκλημα της ανθρωποκτονίας, του βιασμού, τις ληστείες και τις σωματικές βλάβες. Για το λόγο αυτό κυριαρχούν στην ειδησιογραφία που αφορά στην εγκληματικότητα. Η γενική διαπίστωση ότι τα Μ.Μ.Ε. δίνουν έμφαση σε αυτού του είδους τα εγκλήματα, έχει επαληθευτεί εμπειρικά και διαφαίνεται στα πορίσματα έρευνας που πραγματοποιήθηκε στο Πάντειο Πανεπιστήμιο⁹¹. Αλλά και γενικότερα, ένας μεγάλος αριθμός ερευνών, έχει δείξει ότι τα ποσοστά αυτών των αδικημάτων κυμαίνονται στο 20% με 26% των θεμάτων εγκληματικότητας στον Τύπο. Η εκτεταμένη και συχνή αναφορά δεν έχει αποδειχθεί ότι σχετίζεται με τα υψηλά ποσοστά καταγραφής τους⁹².

Κατά κανόνα τα εγκλήματα βίας ταξινομούνται στις εσωτερικές ειδήσεις, στο αστυνομικό και δικαστικό ρεπορτάζ. Σχετικά με τις ειδήσεις που αφορούν στην κοινή εγκληματικότητα τα μαζικά μέσα πολλές φορές τις θεματοποιούν, δηλαδή εντάσσουν κάθε είδηση σε μια θεματική κατηγορία. Με τον τρόπο αυτό τα Μ.Μ.Ε. «κατασκευάζουν» ένα νέο τύπο εγκλήματος με τυπικούς δράστες, θύματα και συνθήκες. Τέτοιοι τύποι εγκλημάτων είναι τα εγκλήματα μεταναστών, εγκλήματα κατά ηλικιωμένων, εφηβική εγκληματικότητα, εγκληματικότητα σχετική με τη χρήση και τη διακίνηση ναρκωτικών, οι ανθρωποκτονίες κατά συρροή κ.τ.λ.⁹³

90. Μοσχοπούλου Αλ., ό.π., 2005, σσ. 152-153.

91. Η έρευνα αφορούσε στη μελέτη πέντε ημερήσιων αθηναϊκών εφημερίδων και μιας επαρχιακής, σχετικά με την παρουσίαση της εγκληματικότητας κατά το χρονικό διάστημα από 1.10.1996 έως 31.12.1996. Σκοπός της έρευνας ήταν να εντοπιστεί η έκταση αναφοράς του Τύπου στην εγκληματικότητα, η έμφαση που δίνεται στο φαινόμενο, η σχέση της εγκληματικότητας που προβάλλεται, συγκριτικά με αυτήν που καταγράφεται και να προσδιοριστούν ποιοτικά χαρακτηριστικά, όπως ο τρόπος παρουσίασης της πράξης του δράστη και του θύματος. (Βλ. Λαμπροπούλου Έφη – Αρφάρας Αλ., 2000, «Τύπος και Εγκληματικότητα», στο *Εγκληματίες και Θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα*, σ. 431&439).

92. Λαμπροπούλου Έφη – Αρφάρας Αλ., 2000, ό.π., σ. 439.

93. Κωνσταντινίδου Χρ., «Κοινωνικές αναπαραστάσεις του εγκλήματος. Η εγκληματικότητα των αλβανών μεταναστών στον αθηναϊκό Τύπο» στο *Εικόνες Εγκλήματος*, εκδ. Πλέθρον, 1999, σ. 106.

Είναι γεγονός ότι σημαντική ειδησιογραφική αξία αποτελεί η επικαιρότητα του γεγονότος, δηλαδή τα μαζικά μέσα προτιμούν να αναφέρονται σε επίκαιρα θέματα για να προσελκύουν περισσότερο το ενδιαφέρον του κοινού. Βέβαια, επειδή η ανάγκη για καινούριες ειδήσεις είναι καθημερινή, όταν λαμβάνει χώρα ένα γεγονός που δίνει τη δυνατότητα αναφοράς σε παρόμοια γεγονότα, πραγματοποιείται η ανακύκλωση της είδησης, για να υπάρχει στο κοινό η αίσθηση της επικαιρότητας και η δυνατότητα αιφνιδιασμού του. Μια τέτοια περίπτωση αποτελούν τα λεγόμενα «κύματα εγκληματικότητας» (crime waves), τα οποία σύμφωνα με τον ορισμό του Fishman G. (1978), είναι «η εγκληματικότητα, η οποία αναδεικνύεται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης σε πρόβλημα με τη συνεχή αναφορά σ' αυτήν, από αφορμή ένα εγκληματικό γεγονός, προκαλώντας την αντίδραση του κοινού»⁹⁴. Εάν ένα θέμα έχει τέτοια δυναμική, ώστε να παραμείνει αρκετές μέρες στην επικαιρότητα και να προβάλλεται από τα Μ.Μ.Ε., τότε υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να αποτελέσει «κύμα εγκληματικότητας». Αυτό σημαίνει ότι για να υπάρξει θα πρέπει να έχει κάποια βάση στην πραγματικότητα, δηλαδή να υπάρχουν τα σχετικά περιστατικά που να τροφοδοτούν τα μαζικά μέσα, διαφορετικά το θέμα φθίνει και χάνεται.

Επιπλέον, όμως, προκειμένου να κατασκευαστεί ένα κύμα εγκληματικότητας, είναι απαραίτητη η συμμετοχή όλων των Μ.Μ.Ε., καθώς επίσης και των φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, κυρίως της αστυνομίας και διάφορων ειδικών επιστημόνων, όπως εγκληματολόγων, ψυχολόγων, ψυχιάτρων κτλ. Οι οποίοι λαμβάνουν μέρος στη δημόσια συζήτηση. Όσο το ζήτημα βρίσκεται στην ημερήσια διάταξη, συνεχίζουν να αναφέρονται γεγονότα που εντάσσονται σε αυτήν τη θεματική κατηγορία, επιβεβαιώνοντας την «πραγματικότητα» του θεάματος⁹⁵.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα «κύματος εγκληματικότητας» αποτελεί η περίπτωση του «κύματος» που δημιουργήθηκε στη Νέα Υόρκη το 1976. Αρχικά, τρεις εφημερίδες της Νέα Υόρκης, οι *New York Times*, η *Daily News* και η *New York Post*, καθώς επίσης και πέντε τοπικοί τηλεοπτικοί σταθμοί, τόνισαν την αύξηση της εγκληματικότητας σε βάρος ηλικιωμένων ατόμων. Στη συνέχεια, όλες οι εφημερίδες και οι τηλεοπτικοί σταθμοί των Η.Π.Α. πήραν αφορμή και άρχισαν να ασχολούνται με το συγκεκριμένο ζήτημα. Έτσι, δημιουργήθηκε ένας «νέος» τύπος εγκλήματος που

94. Fishman G., «Crime Waves as Ideology», *Social Problems*, 25, 1978, σσ. 531-543.

95. Κωνσταντινίδου Χρ., ό.π., 1999, σ. 106.

είχε συγκεκριμένα θύματα, δράστες και αποτελέσματα. Οι δράστες των ληστειών, ανθρωποκτονιών και βιασμών ηλικιωμένων ατόμων ήταν κυρίως έγχρωμοι νέοι, με βεβαρημένο ποινικό παρελθόν, προέρχονταν από τα γκέτος, κοντά σε περιοχές που ζούσαν φτωχά και ηλικιωμένα άτομα. Οι δημοσιογράφοι ανέφεραν τέτοια περιστατικά, το ένα μετά το άλλο, κατά τους μήνες Νοέμβριο και Δεκέμβριο και αυτό το «κύμα εγκληματικότητας» διήρκησε επτά εβδομάδες. Κατά τη διάρκεια αυτού του κύματος, τα μαζικά μέσα επικοινωνίας ασκούσαν κριτική στην ηπιότητα του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης απέναντι στους νέους και δημιουργήθηκε ένα ειδικό τμήμα στην αστυνομία της Νέας Υόρκης για την καταπολέμηση της εγκληματικότητας σε βάρος ηλικιωμένων. Μάλιστα, η αστυνομία διοργάνωνε συγκεντρώσεις ηλικιωμένων πολιτών, προκειμένου να τους ενημερώσει για τον τρόπο προστασίας τους, ενώ συνεργεία τηλεόρασης συνόδευαν αστυνομικούς και πρόβαλλαν τις συλλήψεις⁹⁶.

Συγχρόνως, στο Κοινοβούλιο της Πολιτείας της Νέας Υόρκης κατατέθηκαν προτάσεις νόμων για την αύξηση των ποινών σε νεαρούς δράστες με ποινικό παρελθόν, οι οποίοι είχαν διαπράξει κάποιο αδίκημα σε βάρος ηλικιωμένων. Οι δημοσκοπήσεις που ακολούθησαν μερικούς μήνες αργότερα στις Η.Π.Α. έδειξαν ότι το 60% των ερωτηθέντων πίστευαν ότι είχε αυξηθεί πολύ η βία εναντίων ηλικιωμένων και το 50% των ερωτηθέντων που ήταν πάνω από την ηλικία των 50 ετών, εξέφραζαν μεγαλύτερο φόβο να κυκλοφορήσουν άνετα στους δρόμους απ' ότι ένα χρόνο πριν.

Ωστόσο, στα στατιστικά στοιχεία της αστυνομίας της Νέας Υόρκης, δεν είχε καταγραφεί αύξηση της εγκληματικότητας κατά τη διάρκεια του 1976 σε βάρος ηλικιωμένων ατόμων. Μάλιστα, συνέβαινε το αντίθετο, αφού οι ανθρωποκτονίες σε βάρος αυτής της κοινωνική ομάδας είχαν μειωθεί κατά 19% συγκριτικά με την προηγούμενη χρονιά. Πάντως, το 28% των ειδήσεων στα μέσα μαζικής επικοινωνίας, αφορούσε ανθρωποκτονίες ηλικιωμένων ανθρώπων, ενώ σύμφωνα με τις εγκληματολογικές στατιστικές της πόλης της Νέας Υόρκης, οι ανθρωποκτονίες σε βάρος της συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας εκπροσωπούσαν λιγότερο του 1% όλων των ανθρωποκτονιών. Συνολικά, το ποσοστό εγκληματικότητας κατά ηλικιωμένων

96. Λαμπροπούλου Έφη, ό.π., 2000, σ. 418.

ατόμων είχε αυξηθεί, όπως και στις υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες. Έτσι, η προσπάθεια της τηλεόρασης, των εφημερίδων και του ραδιοφώνου να δημιουργήσουν επίκαιρα θέματα, αποτελεί το βασικό λόγο για τον οποίο παράγουν «κύματα εγκληματικότητας»⁹⁷.

Η αμοιβαία παρατήρηση από τα Μ.Μ.Ε. συντηρεί την ανακύκλωση της είδησης, αφού όταν ένα θέμα που σχετίζεται με εγκληματικές ενέργειες διαρκέσει πολύ, τότε μετατρέπεται σε κύμα εγκληματικότητας. Αυτό σημαίνει ότι μεμονωμένες ειδήσεις μπορούν να γίνουν θέματα μεγάλης δημοσιότητας, εάν γίνουν επίκαιρα. Η επιλογή ενός θέματος που αφορά σε εγκλήματα και η ανάδειξή του σε γεγονός της ημέρας αποτελεί στοιχείο της ιδεολογικής κατασκευής των ειδήσεων για το συγκεκριμένο κοινωνικό φαινόμενο. Το έγκλημα δεν είναι πλέον συνδεδεμένο με την πραγματικότητα, εφόσον εντάσσεται σε μια συμβολική διαδικασία, δηλαδή τη διαδικασία της είδησης, η οποία ανάγεται σε ένα φανταστικό επίπεδο. Για τα Μ.Μ.Ε., η αξία ενός γεγονότος είναι βασισμένη στη δυνατότητά του να γίνει θέμα. Εάν δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στο θέμα αυτό και παρουσιασθεί ως επίκαιρο, τότε η προσοχή του κοινού είναι πιθανό να αυξηθεί. Για παράδειγμα, ο βιασμός μιας ηλικιωμένης γυναίκας από έναν νεαρό, μπορεί να προσελκύσει έντονα το ενδιαφέρον του κοινού και να κρατήσει αμείωτο το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης για αρκετό διάστημα, εάν θεματοποιηθεί ως «εγκληματικότητα σε βάρος των ηλικιωμένων»⁹⁸.

Πάντως, οι απλουστευτικές γενικεύσεις των κυμάτων εγκληματικότητας εμπεριέχουν ιδιαίτερο ιδεολογικό βάρος. Με την υπερβολή και την κατασκευή στερεοτύπων, τη συμβολοποίηση και τη δραματοποίηση, ορισμένες κοινωνικές ομάδες όπως οι μετανάστες, οι «περιθωριακοί», οι οπαδοί ποδοσφαιρικών ομάδων, οι αναρχικοί, οι τοξικομανείς κτλ. μυθοποιούνται και δαιμονοποιούνται⁹⁹. Δηλαδή, πέρα από την ειδησεογραφική αξία του, το εγκληματικό φαινόμενο αποτελεί έναν τομέα που ελκύει την ειδησεογραφία σε οτιδήποτε σχετίζεται με στερεοτυπική αναπαράσταση της πραγματικότητας, αφού προσφέρεται για απλουστευτικές, κωδικοποιημένες παρουσιάσεις που συμβάλλουν στην κοινωνική πόλωση και καλλιεργούν την τρομολαγνεία του κοινού¹⁰⁰.

97. Λαμπροπούλου Έφη, ό.π., 2000, σ. 419.

98. Το ίδιο.

99. Κωνσταντινίδου Χρ., ό.π., 1999, σ. 106.

100. Μοσχοπούλου Αλ., ό.π., 2005, σ. 154.

Πολλές φορές, μέσω του πολλαπλασιαστικού αποτελέσματος της διαμεσολάβησης των «πηγών», ιδιαίτερα των επίσημων φορέων κοινωνικού ελέγχου, στη δημόσια συζήτηση που σχετίζεται με την πρόληψη και καταστολή του εγκλήματος, το τιμωρητικό σύστημα και τη γενικευμένη κοινωνική ανομία, δημιουργείται ένας *ηθικός πανικός*, σύμφωνα με τον ορισμό του Cohen. Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, ο *ηθικός πανικός* συνιστά ένα κλίμα κοινωνικής ανασφάλειας που επικρατεί σε μια δεδομένη κοινωνία, σε ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και τελικά ευνοεί τη μετάβαση σε πιο αυταρχικές μορφές διαχείρισης του εγκληματικού φαινομένου, τη γενικευμένη κοινωνική καταστολή και την παραβίαση θεμελιωδών ατομικών δικαιωμάτων¹⁰¹.

β. Η μετάδοση γνώσης για το έγκλημα από τα ΜΜΕ

Είναι γνωστό ότι τα Μ.Μ.Ε. αποτελούν την κυριότερη πηγή πληροφόρησης για το έγκλημα και την ποινική δικαιοσύνη. Σύμφωνα με μια πρόσφατη ελληνική έρευνα, η τηλεόραση αποτελεί την κυρίαρχη πηγή πληροφόρησης για το εγκληματικό φαινόμενο, με ποσοστό 50% περίπου, ακολουθούν οι εφημερίδες με ποσοστό 20% και στη συνέχεια το ραδιόφωνο με ποσοστό 14%, ενώ το 15% περίπου των ερωτηθέντων ανέφεραν ως πηγή πληροφόρησης τον κοινωνικό τους περίγυρο. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι, ενώ στο κέντρο σχεδόν οι μισοί από τους ερωτηθέντες ανέφεραν ότι τα θύματα προέρχονταν από το ευρύτερο και συνεπώς πιο απομακρυσμένο περιβάλλον τους, στις υπόλοιπες περιοχές, η αναφορά στην έμμεση θυματοποίηση προερχόταν από το άμεσο οικογενειακό ή δευτερευόντως το φιλικό περιβάλλον τους. Κατά συνέπεια, υπάρχει η βάσιμη πιθανότητα ότι η σχετική πληροφόρηση προέρχεται από τα Μ.Μ.Ε. Με τη διαπίστωση αυτή, τα μαζικά μέσα επικοινωνίας θεωρούνται ως η σημαντικότερη πηγή πληροφόρησης για το έγκλημα στο κέντρο της πρωτεύουσας, σημείο στο οποίο εντοπίζονται σταθερά και τα υψηλότερα ποσοστά φόβου και ανασφάλειας του κοινού.

Ωστόσο, το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος αμφισβητούσε την αντικειμενικότητα των Μ.Μ.Ε., ενώ το 63,2% εξέφρασε την άποψη ότι η παρουσίαση του εγκληματικού φαινομένου είναι λίγο έως καθόλου αντικειμενική. Το ποσοστό

101. Κωνσταντινίδου Χρ., ό.π., 1999, σ. 106.

αυτό ήταν μικρότερο μεταξύ όσων αισθάνονταν ανασφάλεια (54,7%), γεγονός που φανερώνει και τη μεγαλύτερη σύνδεση των Μ.Μ.Ε. με το φόβο του εγκλήματος¹⁰²

Είναι γεγονός ότι τα μαζικά μέσα επικοινωνίας δημιουργούν και μεταδίδουν στους θεατές και αναγνώστες συγκεκριμένες γνώσεις για το ζήτημα της εγκληματικότητας. Γενικά, η καθημερινή γνώση αποτελεί μια γενική έννοια, η οποία περιλαμβάνει εμπειρίες, ιδέες, εντυπώσεις, γνώμες, πληροφορίες, αποτελώντας συστατικό στοιχείο της καθημερινής πραγματικότητας και προϋπόθεση της αλληλεπίδρασης μεταξύ των μελών της κοινωνίας. Είναι προϊόν προσωπικών εμπειριών από τη ζωή, την εργασία και γενικότερα τις κοινωνικές σχέσεις και μεταδίδεται από τους θεσμούς κοινωνικοποίησης, όπως είναι η οικογένεια, το σχολείο, το φιλικό περιβάλλον, αλλά και από τους φορείς κοινωνικού ελέγχου, όπως είναι η αστυνομία και η δικαιοσύνη. Ωστόσο, τα μέσα μαζικής επικοινωνίας είναι, μάλλον, ο πιο σημαντικός μεταδότης γνώσης για το έγκλημα, συγκριτικά με τους υπόλοιπους φορείς κοινωνικού ελέγχου, από άποψη έκτασης και διάρκειας, εφόσον συγκεντρώνουν και ερμηνεύουν πληροφορίες για την εγκληματικότητα, τις εντάσσουν μέσα σε νοηματικές ενότητες, αξιολογούν τα άτομα και τις συμπεριφορές τους¹⁰³.

Τις περισσότερες φορές τα Μ.Μ.Ε. και συγκεκριμένα ο Τύπος, προκειμένου να καλύψει την ειδησιογραφική του παραγωγή, αναγκαστικά οφείλει να καλλιεργήσει στενούς δεσμούς με τις πηγές, με συνέπεια αυτό που ορίζεται ως έγκλημα και κυρίως ιδιαίτερα «σοβαρό» έγκλημα από τους φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, να τροφοδοτεί τις εφημερίδες και τα υπόλοιπα μέσα. Πάντως, οι δημοσιογράφοι που εργάζονται στις εφημερίδες, έχουν ως κύριες επίσημες πηγές για τα ποσοστά εγκληματικότητας, καθώς και για την καθημερινή εγκληματικότητα τα Δελτία Τύπου των Αστυνομικών Διευθύνσεων, τους κατά τόπους ανταποκριτές τους, τα δικαστήρια, τις ανεπίσημες πηγές τους στον κρατικό μηχανισμό και τους αυτόπτες μάρτυρες ενός γεγονότος. Αξίζει να σημειωθεί ότι στα σχετικά Δελτία Τύπου, περιλαμβάνονται μόνο τα συμβάντα που η αστυνομία θεωρεί «άξια» να δημοσιευτούν¹⁰⁴.

Οι περισσότεροι άνθρωποι έχουν κάποια γνώμη για τη μορφή, την έκταση και

102. Ζαραφωνίτου Χρ., ό.π., 2006, σ. 1035.

103. Λαμπροπούλου Έφη, ό.π., 1999, σσ. 82-83.

104. Κωνσταντινίδου Χρ., ό.π., 1999, σ. 119.

τις επιδράσεις της εγκληματικότητας, τις αιτίες και την αντιμετώπισή της. Δηλαδή, έχουν μια τυποποιημένη άποψη για το ποια άτομα εγκληματούν και υπάρχουν στην αντίληψή τους συγκεκριμένα στερεότυπα για τα θύματα. Αυτά τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις ενισχύονται ή αποδυναμώνονται από τα Μ.Μ.Ε. Επιπλέον, τα άτομα έχουν μια γενική εικόνα για την εγκληματικότητα από τους φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, την αστυνομία, τη δικαιοσύνη, τις φυλακές κτλ. Για την επιστήμη της Εγκληματολογίας, η μελέτη της καθημερινής γνώσης για το εγκληματικό φαινόμενο έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, γιατί η κοινωνική και ατομική στάση απέναντι στο συγκεκριμένο κοινωνικό πρόβλημα και σε όσους εμπλέκονται, είτε ως δράστες είτε ως θύματα εγκληματικών πράξεων, επηρεάζεται από τις αντιλήψεις, τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα, τα οποία μεταδίδονται από τα Μ.Μ.Ε.

Οι απόψεις αυτές δε σχετίζονται μόνο με τη δημιουργία, την εξέλιξη και την πρόγνωση της παρέκκλισης, αλλά ασκούν επιρροή και στην αξιολόγηση του κοινού για τη δράση των φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Δηλαδή, το εγκληματικό φαινόμενο γίνεται αντικείμενο παρατήρησης και αξιολόγησης από τους πολίτες και την καθημερινή γνώση τους για την εγκληματικότητα, η οποία τελικά αποτελεί το πλαίσιο δημιουργίας στερεοτύπων και προκαταλήψεων¹⁰⁵.

Είναι φανερό ότι τα Μ.Μ.Ε. διαδραματίζουν έναν ενεργητικό ρόλο στη διαδικασία αναπαραγωγής στερεοτύπων, αφού με τον τρόπο ανάπλασης μιας περίπτωσης εγκλήματος, ενισχύουν τις κυρίαρχες ιδεολογίες για το έγκλημα, τον εγκληματία και τον κοινωνικό έλεγχο. Βέβαια, το εγκληματικό στερεότυπο σε πρώτο επίπεδο συγκροτείται από τους φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, καθώς μέσα από τη θεσμική του διαχείριση παράγεται αυτό που τελικά προσλαμβάνεται κοινωνικά ως έγκλημα και διαχέεται από τα Μ.Μ.Ε.

Η επιλογή των θεμάτων που τελικά προσλαμβάνονται από τα Μ.Μ.Ε., είναι πολλές φορές το αποτέλεσμα μιας ιδιαίτερης πολιτικής στον τομέα της πληροφόρησης¹⁰⁶. Υποστηρίζεται ότι τα εγκλήματα βίας, οι κλοπές και οι ληστείες παρουσιάζονται με περισσότερη έμφαση, αφού προκαλούν συγκίνηση στην πλατιά

105. Λαμπροπούλου Έφη, ό.π., 1999, σσ. 83-84.

106. Ζαραφωνίτου Χρ., «Οι (ανα)παραστάσεις του κοινού για το εγκληματικό φαινόμενο», στο *Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλία Δασκαλάκη*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 1991, σ. 210.

κοινωνική μάζα, σε αντίθεση με θέματα οικονομικής δραστηριότητας, τα οποία σχολιάζονται με διακριτικότητα, εκτός εάν η δημοσιότητά τους εξυπηρετεί ιδιαίτερα συμφέροντα, όπως για παράδειγμα πολιτικές σκοπιμότητες της εφημερίδας ή όποιου άλλου μαζικού μέσου επικοινωνίας¹⁰⁷.

Πάντως, η γνώση του κοινωνικού συνόλου για την εγκληματικότητα επηρεάζει και τη στάση του για την αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου, δηλαδή ασκεί έμμεση επιρροή στην επιτυχία της αντεγκληματικής πολιτικής. Η υποστήριξη ή η αντίδραση των πολιτών σε ορισμένες στρατηγικές κοινωνικού ελέγχου, αποτελεί τελικά μέσο κοινωνικού ελέγχου. Για το λόγο αυτό οι έρευνες επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στις πληροφορίες που μεταδίδουν τα Μ.Μ.Ε. για την εγκληματικότητα και τον τρόπο μετάδοσής της. Η δημιουργία φόβου για το έγκλημα και η ενεργοποίηση κοινωνικών προκαταλήψεων, έχουν ως συνέπεια την εξουδετέρωση μεταρρυθμιστικών προσπαθειών και την αύξηση της αυστηρότητας του κοινωνικού ελέγχου, αφού ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος είναι αποτελεσματικός μόνο όταν υποστηρίζεται και από τον ανεπίσημο.

Οι γνώσεις για το εγκληματικό φαινόμενο που παρουσιάζονται στους πολίτες, λειτουργούν νομιμοποιητικά και πολλές φορές ενισχυτικά των ενεργειών των φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Βέβαια, τόσο ο επίσημος όσο και ο ανεπίσημος κοινωνικός έλεγχος αποτελούν τμήματα ενός ενιαίου συστήματος, το οποίο συντελεί στη διάδοση μιας συγκεκριμένης αξιολογικής και κανονιστικής γνώσης για την εγκληματικότητα και την αντιμετώπισή της. Κατά συνέπεια, το είδος της γνώσης που διαθέτουν τα άτομα για την εγκληματικότητα, συνιστά αποφασιστικό παράγοντα κοινωνικού ελέγχου, γεγονός που σημαίνει ότι η καθημερινή γνώση για την εγκληματικότητα επηρεάζει τόσο την κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας, όσο και την αντιμετώπισή της¹⁰⁸.

Σε όλες τις δημοσκοπήσεις που πραγματοποιούνται επιβεβαιώνεται η αντίληψη ότι η εγκληματικότητα αυξάνεται, γεγονός που επισημαίνεται και στις εγκληματολογικές στατιστικές. Ωστόσο, στην αντίληψη του κοινού, όπως προαναφέρθηκε, η έννοια της εγκληματικότητας δεν ταυτίζεται με την έννοια που

107. Δασκαλάκης Ηλ., *Η εγκληματολογία της Κοινωνικής Αντίδρασης - Παραδόσεις*, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, 1985, σ. 151.

108. Λαμπροπούλου Έφη, *ό.π.*, 1999, σσ. 86-87.

αποδίδεται σε αυτήν από το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης. Το κοινό έχει περιορισμένη γνώση για τον ποινικό νόμο και η άγνοιά του ποικίλλει ανάλογα με την κάθε περίπτωση. Δηλαδή, επικρατεί ασάφεια στην κοινή γνώμη σχετικά με το ποια πράξη είναι ποινικά κολάσιμη, εφόσον πολλές φορές το κοινό έχει εσφαλμένη εντύπωση για το αξιόποιο ορισμένων συμπεριφορών¹⁰⁹. Και αυτό γιατί οι πολίτες δεν έχουν άμεση εμπειρία σχετικά με την εγκληματικότητα και διαμορφώνουν τις παραστάσεις της με βάση τα μηνύματα που δέχονται από τα Μ.Μ.Ε. Έτσι, οι εικόνες που δημιουργούν τα άτομα σχετικά με την έκταση της εγκληματικότητας, τη μορφολογία της και τα χαρακτηριστικά του εγκληματία είναι αντανάκλαση των παραστάσεων που διοχετεύει η τηλεόραση, ο τύπος και το ραδιόφωνο¹¹⁰.

γ. Θεωρητικές προσεγγίσεις

Είναι σαφές ότι η περιγραφή της εγκληματικότητας και της ποινικής δικαιοσύνης από τα Μ.Μ.Ε. επιδρά στην ατομική και την κοινωνική πραγματικότητα, αφού πραγματοποιείται μια διαδικασία διαντίδρασης ανάμεσα στον πομπό, που είναι τα μέσα επικοινωνίας και τους δέκτες, που είναι οι πολίτες μιας συγκεκριμένης κοινωνίας. Ως θεωρητική βάση της παραπάνω διαδικασίας προσδιορίζεται η θεωρία της συμβολικής αλληλεπίδρασης. Η θεωρία αυτή τονίζει την ύπαρξη ενός κοινά επιδοκιμαζόμενου συνόλου συμβόλων και συμβολικών αξιολογήσεων σε κάθε κοινωνική ομάδα, τα οποία αποτελούν το πεδίο μέσα στο οποίο τα άτομα ερμηνεύουν πράξεις και κατασκευάζουν νοήματα. Τα νοήματα αυτά έχουν παραχθεί στο άτομο κατά τη διάρκεια της κοινωνικοποίησής του. Επομένως, συμβολική αλληλεπίδραση είναι η μελέτη της σχέσης ατόμου και κοινωνίας, ως μια διαδικασία συμβολικής επικοινωνίας μεταξύ των κοινωνικών υποκειμένων¹¹¹.

Η θεωρία της ετικέτας, στη συνέχεια, η οποία αποτελεί ερμηνεία της αποκλίνουσας και εγκληματικής συμπεριφοράς στο πλαίσιο της θεωρίας της συμβολικής αλληλεπίδρασης, ήρθε σε ριζοσπαστική αντιπαράθεση με το θετικιστικό μοντέλο ερμηνείας της εγκληματικότητας, εφόσον υποστηρίζει ότι ο εγκληματίας δεν

109. Ζαραφωνίτου Χρ., ό.π., 1991, σ. 210.

110. Δασκαλάκης Ηλ., ό.π., 1985, σ. 151.

111. Abercrombie Nicholas, Stephen Hill, Bryan S. Turner, «Λεξικό Κοινωνιολογίας», εκδόσεις Πατάκη, σ. 330.

είναι παρά αυτός τον οποίο ορίζουν ως τέτοιο και έξω από αυτόν τον ορισμό, αυτός ο οποίος στιγματίζεται ως εγκληματίας είναι σε όλα όμοιος με τους άλλους που δεν έχουν στιγματιστεί¹¹². Ο Η. Δασκαλάκης, ως εκπρόσωπος της κριτικής εγκληματολογικής θεώρησης, αμφισβήτησε έντονα την άποψη ότι το έγκλημα αποτελεί ατομικό φαινόμενο και ότι είναι αποτέλεσμα, είτε ατομικής δυσλειτουργίας, είτε συνέπεια επίδρασης κοινωνικών παραγόντων και συνθηκών επάνω στο άτομο, στοιχεία που στηρίζει το συναινετικό πρότυπο.

Αντιδρώντας σε όλ' αυτά, υποστήριξε ότι το έγκλημα δεν είναι μια πραγματικότητα, που προϋπάρχει του νόμου, αλλά μια κατασκευή του νόμου, τον οποίο επιβάλλουν ορισμένες ομάδες που κατέχουν την εξουσία και ορίζουν τους κανόνες δικαίου. Επομένως, ο ποινικός νόμος προασπίζει τις αξίες αυτών των ομάδων, ανάλογα με το συσχετισμό των πολιτικών και οικονομικών δυνάμεων, ανάγοντας, τελικά, το έγκλημα, σε αποτέλεσμα κοινωνικής σύγκρουσης¹¹³. Αυτό σημαίνει ότι η έννοια του εγκλήματος, είναι εντελώς σχετική, με παραλλαγές από εποχή σε εποχή, από τόπο σε τόπο, αλλά και από κοινωνικό στρώμα σε κοινωνικό στρώμα, μέσα σε μια συγκεκριμένη κοινωνία. Δηλαδή, ο εγκληματικός χαρακτήρας μιας πράξης, δεν αποτελεί συνέπεια κάποιας εσωτερικής της ιδιότητας, αλλά είναι απόρροια ορισμού της πράξης, ως εγκληματικής, απ' όσους έχουν την εξουσία να το κάνουν, καθιστώντας το έγκλημα, καθαρά πολιτικό φαινόμενο¹¹⁴.

Με βάση τα παραπάνω, υπογραμμίζεται η ιδιαίτερη σημασία, που έχουν οι στιγματιστικές επιδράσεις της κοινωνικής αντίδρασης, εφόσον η μελέτη της Εγκληματολογίας, ουσιαστικά, στηρίζεται στον απολογισμό της απόδοσης των φορέων επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Όσοι προσλαμβάνονται κοινωνικά ως εγκληματίες, είναι όσοι γίνονται αντιληπτοί από τους επίσημους μηχανισμούς κοινωνικής αντίδρασης και εφαρμόζεται σ' αυτούς, επιτυχώς, η ετικέτα του εγκληματία¹¹⁵. Άρα, εγκληματίας είναι αυτός, στον οποίο απονέμεται η κοινωνική ταυτότητα του εγκληματία και ετικετάρεται ως τέτοιος.

112. Αρχιμανδρίτου Μ., *Η διαχρονική εξέλιξη της προσέγγισης της ετικέτας*, εκδ. Σάκκουλα, 1996, σ. 3.

113. Τσαλίκου Φωτ., «Παρουσίαση και Κριτική Βιβλίου», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 103, Γ' 2000, σ. 168.

114. Δασκαλάκης Ηλ. (υπεύθ.), *Απονομή της ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα*, έκδ. Ε.Κ.Κ.Ε. 1983, σ. 13.

115. Δασκαλάκης Ηλ., *Η μεταχείριση του εγκληματία - Παραδόσεις*, εκδ. Σάκκουλα, 1981, σ. 23.

Σύμφωνα με τον Howard S. Becker, «ο παρεκκλίνων είναι αυτός στον οποίο έχει επιτυχώς εφαρμοστεί το στίγμα και παρεκκλίνουσα είναι η συμπεριφορά, που τα άτομα χαρακτηρίζουν έτσι»¹¹⁶. Ο ίδιος έχει επισημάνει την επικέντρωση του εγκληματολογικού ενδιαφέροντος στους μηχανισμούς χαρακτηρισμού κάποιου ατόμου ως παραβατικού. Αυτό που έχει ενδιαφέρον, δεν είναι η αναζήτηση των παραγόντων που ωθούν κάποιο άτομο να παραβεί τον ποινικό νόμο, αλλά ο τρόπος με τον οποίο οι κοινωνικοί κανόνες θεσπίζονται και εφαρμόζονται με τρόπο που περιθωριοποιούν τα άτομα που τους παραβαίνουν¹¹⁷.

Το έγκλημα δεν αποτελεί εγγενώς κακή πράξη, αλλά χαρακτηρίζεται έτσι από παράγοντες εξωτερικούς της πράξης και η παρέκκλιση δεν αποτελεί ιδιότητα της πράξης που διαπράττει το άτομο, αλλά είναι μάλλον συνέπεια της εφαρμογής από τους άλλους των κανόνων και των κυρώσεων στον παραβάτη. Οπότε παρεκκλίνων είναι αυτός στον οποίο έχει επιτυχώς τοποθετηθεί η συγκεκριμένη ετικέτα και παρεκκλίνουσα είναι η συμπεριφορά που τα άτομα χαρακτηρίζουν έτσι¹¹⁸.

Έτσι, με τη θεωρία της αλληλεπίδρασης ή της ετικέτας υπογραμμίζεται ότι το έγκλημα δεν έχει νοηματική ανθυπαρξία, ούτε συγκεκριμένο νοηματικό περιεχόμενο, αφού αποτελεί απλώς το σημείο αναφοράς της άτυπης ή της επίσημης κοινωνικής αντίδρασης. Έγκλημα είναι ένας ορισμός συμπεριφοράς και εγκληματίας είναι αυτός που ετικετάρεται ως τέτοιος ή αυτός στον οποίο απονέμεται αυτή η κοινωνική ταυτότητα¹¹⁹.

Κατά συνέπεια, η αναπαραγωγή του στερεότυπου του εγκληματία, ως παθολογικής περίπτωσης και η ενίσχυση του συναινετικού προτύπου, οδηγεί στην επικέντρωση της προσοχής σε ορισμένα άτομα. Συγχρόνως, με την ύπαρξη εγκληματολογικού ενδιαφέροντος μόνο απέναντι σε ορισμένα άτομα, ισχυροποιείται η αντίληψη για την επικινδυνότητα μόνο αυτών των ατόμων, γεγονός που ενισχύει την περαιτέρω αποστροφή τους από το κοινωνικό σύνολο, απαλλάσσοντας και αθωώνοντας, ουσιαστικά, τις κοινωνικές δομές¹²⁰.

116. Χάιδου Ανθ., *Το σωφρονιστικό σύστημα – ζητήματα θεωρίας και πρακτικής*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2002, σ. 21.

117. Becker S. H., *Οι περιθωριοποιημένοι - Μελέτες στην Κοινωνιολογία της Παρέκκλισης*, 2000, Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 23.

118. Χάιδου Ανθ., *Θετικιστική Εγκληματολογία - Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 1996, σσ. 242-243.

119. Δασκαλάκης Ηλ., *ό.π.*, 1985, σ. 19.

120. Τσαλίκογλου Φωτ., *ό.π.*, 2000, σ. 168.

Κάθε κοινωνία, ιστορικά, δημιουργεί τις δικές της χαρακτηριστικές μορφές παρέκκλισης και εγκληματικότητας, οι οποίες δεν αποτελούν αντικειμενικό δεδομένο, αλλά ηθικό στίγμα-ετικέτα που προσκολλάται, μέσω μιας σειράς πολύπλοκων κοινωνικών διαδικασιών, σε συμπεριφορές που είναι ασυμβίβαστες με τις κοινωνικά κυρίαρχες έννοιες της νομιμότητας και κανονικότητας και που παραβαίνουν τυπικά τους ισχύοντες κανόνες και κώδικες συμπεριφοράς. Αυτό σημαίνει ότι αποσιωπάται το γεγονός ότι η παρέκκλιση αποτελεί πολιτικό φαινόμενο, που συνδέεται με την έννοια της κρατικής εξουσίας και είναι μια συμπεριφορά που ορίζεται από τις κοινωνικές ομάδες και θεσμούς που έχουν την εξουσία να στιγματίσουν ως παρεκκλίνουσες ορισμένες συμπεριφορές. Κυρίως, αποκρύπτεται το γεγονός ότι οι μηχανισμοί του κοινωνικού ελέγχου, οι οποίοι οδηγούν στην επίσημη ανακήρυξη κάποιου σε εγκληματία που θα υποστεί τις πρακτικές του σφροονιστικού συστήματος, εξηγούν τον τρόπο να γίνει κάποιος εγκληματίας και τη μορφή της ανεπίσημης αντίδρασης στο έγκλημα¹²¹.

Με βάση το παραπάνω θεωρητικό πλαίσιο, είναι απαραίτητο να επισημανθεί ότι στην αλληλεπίδραση που πραγματοποιείται ανάμεσα στα Μ.Μ.Ε. και την κοινή γνώμη, είναι σημαντικό το είδος της έννοιας που αποδίδουν τα μαζικά μέσα στον κοινωνικά αποκλίνοντα και την εγκληματική συμπεριφορά, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο τα ερμηνεύουν. Εξάλλου, τα Μ.Μ.Ε. επηρεάζουν τα κοινωνικά στερεότυπα, τα οποία με τη σειρά τους υπεισέρχονται στην ανθρώπινη αλληλεπίδραση ως ερμηνεία. Τα άτομα έχουν στο μυαλό τους εικόνες εγκληματικότητας, οι οποίες δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα του εγκλήματος, αφού προέρχονται από προκαταλήψεις και στερεότυπα που παράγουν τα Μ.Μ.Ε. και στα οποία τα άτομα πιστεύουν, εξαιτίας της έλλειψης εμπειριών, σχετικά με τα βίαια κυρίως εγκλήματα που περιγράφονται.

Η αντίληψη των Μ.Μ.Ε. για τον «κακό» εγκληματία συμβάλλει στην αλλαγή του προσδιορισμού του παραβάτη, γεγονός που επιταχύνει τη διαδικασία στιγματισμού και τοποθέτησης της ετικέτας του εγκληματία και, κατ' επέκταση, απόρριψής του από την κοινωνία. Ο ίδιος υιοθετεί την εικόνα που πιστεύει η κοινωνία ότι έχει γι' αυτόν. Συγκεκριμένα, ενστερνίζεται την εικόνα που έχει

121. Κωνσταντινίδου Χρ., ό.π., 1999, σ. 132.

δημιουργηθεί γι' αυτόν από τα Μ.Μ.Ε., τα οποία προβάλλουν μια κατασκευασμένη απεικόνιση της εγκληματικότητας και της ποινικής δικαιοσύνης. Τα μαζικά μέσα είναι αυτά που επιλέγουν το είδος και τον τρόπο παρουσίασης του εγκληματικού φαινομένου και θέτουν τους όρους προσδιορισμού των καθημερινών εγκληματικών ενεργειών. Έτσι, η κατασκευασμένη πραγματικότητα μετατρέπεται στο μυαλό του κοινού ως καθεαυτή πραγματικότητα και προσαρμόζει σύμφωνα με αυτήν τη συμπεριφορά του¹²².

Είναι γεγονός ότι στις σύγχρονες καπιταλιστικές κοινωνίες, τα μέσα μαζικής επικοινωνίας λειτουργούν ως μηχανισμοί στήριξης της κατεστημένης τάξης πραγμάτων και όλες οι διεργασίες που πραγματοποιούνται στο χώρο των Μ.Μ.Ε., λειτουργούν προς αυτή την κατεύθυνση, συμβάλλοντας άμεσα ή έμμεσα στην εδραίωση και αναπαραγωγή της κοινωνικής συναίνεσης¹²³. Η προβολή του εγκληματικού φαινομένου από τα Μ.Μ.Ε. αποτελεί την ιδανική είδηση από άποψη ενδιαφέροντος του κοινού, αλλά συγχρόνως και από την πλευρά της σταθεροποίησης του κοινωνικού συστήματος.

Η κοινωνική συνοχή και η συναίνεση που επικρατούν σε ένα κοινωνικό σύνολο, γίνονται περισσότερο αντιληπτές και ενδυναμώνονται με την προβολή γεγονότων, τα οποία παρουσιάζονται ως μεμονωμένες περιπτώσεις ή γενικευόμενα φαινόμενα και τείνουν να τις απειλήσουν. Αυτά τα συμβάντα εμφανίζονται από τα Μ.Μ.Ε. ως απροσδόκητα και μη προβλεπόμενα από τους κοινωνικούς μηχανισμούς, με αποτέλεσμα να διαταράσσουν την κοινωνική ηρεμία και να εντείνουν παράλληλα το ενδιαφέρον του κοινού, το οποίο αξιολογεί και απορρίπτει τις αρνητικές συμπεριφορές που προβάλλονται με βάση το παγιωμένο σύστημα αξιών που καλλιεργείται από τα Μ.Μ.Ε. Έτσι, αυτή η τεχνητή πρόκληση μιας κατάστασης κινδύνου, ενισχύει την αίσθηση του αναγνώστη, ακροατή ή θεατή, ότι ανήκει σε μια ομάδα, όπου απολαμβάνει την απαιτούμενη αποδοχή και ασφάλεια¹²⁴.

Συνεπώς, μέσα από την πολυμορφία των τρόπων και μορφών καταγραφής των ειδήσεων και ερμηνείας του φαινομένου της εγκληματικότητας που επιχειρούν τα Μ.Μ.Ε., πραγματοποιείται η νομιμοποίηση και αναπαραγωγή της κυρίαρχης

122. Schneider H., «Το έγκλημα στα ΜΜΕ», στο *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, τ. 3-4, 1989, σσ. 88-116 (93).

123. Σεραφετινίδου Μ., ό.π., 1991, σ. 409 και 413.

124. Μοσχοπούλου Αλ., ό.π., 2005, σσ. 152-153.

ιδεολογίας για το έγκλημα και τον κοινωνικό έλεγχο, καθώς και η αναπαραγωγή της κοινωνικής συναίνεσης. Και τούτο γιατί τα Μ.Μ.Ε. από τη μία μεριά, με αφορμή ένα κύμα εγκληματικότητας, στη δημιουργία του οποίου έχουν καθοριστική συμβολή, εμφανίζονται ως θεσμός και ως η «τέταρτη εξουσία» που τονίζει και ασκεί κριτική στις δυσλειτουργίες του κοινωνικού συστήματος, από την άλλη πλευρά αποσιωπά τις «ανεπίσημες» σκοπιές του ζητήματος και αναδεικνύει το συναινετικό πρότυπο το οποίο δέχεται ότι ο ποινικός νόμος, η αστυνομία, η φυλακή και γενικά οι φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος, αποτελούν θεσμούς που οφείλουν να προστατεύσουν τους πολίτες από την εγκληματικότητα και να περιφρουρήσουν τη διατήρηση των θεμελιωδών κοινωνικών αξιών.

Έτσι, τα Μ.Μ.Ε., ακόμη και στην «προοδευτικότερη» εκδοχή τους, πιστεύουν ότι ο αγώνας κατά του εγκλήματος θα πετύχει όταν συγκροτηθούν δυνάμεις που θα εμποδίσουν το έγκλημα και όταν θα εγκαθιδρυθεί ένας μηχανισμός καταστολής και αναμόρφωσης που θα αντιδρά στο έγκλημα κατά ανάλογο βαθμό με την απειλή προς την κοινωνική ασφάλεια¹²⁵.

Τα μέσα μαζικής επικοινωνίας επεξεργάζονται περιεχόμενα επικοινωνίας, τα οποία προκύπτουν στο πλαίσιο της κοινωνικής αλληλεπίδρασης και συγχρόνως τα αναπαράγουν. Από αυτά τα πρότυπα ερμηνειών που προσφέρουν τα Μ.Μ.Ε. κατά τη διαδικασία της επικοινωνίας, προκύπτουν αυτόνομες αξίες, οι οποίες παραμένουν σταθερές, γεγονός που οφείλεται στη διαδικασία αναδραστικής επικοινωνίας των ίδιων των μέσων και στην οριοθέτηση του περιεχομένου επικοινωνίας που αυτά παράγουν από τις ατομικές εμπειρίες.

Σύμφωνα με τον Luhmann, η σταθερότητα, δηλαδή η ικανότητα αναπαραγωγής της κοινωνίας δε στηρίζεται στη συναίνεση, όπως υποστηρίζουν πολλοί κοινωνιολόγοι, αλλά στη δημιουργία σημείων-πεδίων επικοινωνίας που συμβάλλουν στην αναπαραγωγή της. Τα Μ.Μ.Ε. δημιουργούν τέτοιου είδους ζητήματα επικοινωνιακής σημασίας, μέσω των οποίων εξασφαλίζουν τη σταθερότητα των αξιών και περιορίζουν την ισχύ των ατομικών εμπειριών σε βαθμό που να απειλούν την κοινωνική σταθερότητα¹²⁶.

125. Κωνσταντινίδου Χρ., *ό.π.*, 1999, σσ. 132-133.

126. Λαμπροπούλου Έφη, *Εσωτερική Ασφάλεια και κοινωνία του ελέγχου*, εκδόσεις Κριτική, 2001, σ. 34.

Τα μέσα μαζικής επικοινωνίας ενισχύουν προϋπάρχουσες αντιλήψεις, στάσεις και σχήματα συμπεριφοράς. Η κοινωνική συναίνεση προϋπάρχει των Μ.Μ.Ε., τα οποία δεν κάνουν τίποτα που θα μπορούσε να την υπονομεύσει, να την αμφισβητήσει και να την αλλάξει. Αντίθετα, τα μαζικά μέσα έχουν την τάση να παράγουν μονοδιάστατα μηνύματα, από τα οποία λείπει η κριτική αμφισβήτηση του status quo. Βέβαια, η εδραίωση και αναπαραγωγή της κοινωνικής συναίνεσης από τα Μ.Μ.Ε. δεν αποκλείει τη δημόσια συζήτηση και διένεξη, δηλαδή κάποιου είδους πολυφωνία ή πλουραλισμό απόψεων, οι οποίες εκφράζονται μέσα στο ιδεολογικό πλαίσιο του κατεστημένου σχήματος λόγου και δράσης. Αυτή η σχετική πολυφωνία που χαρακτηρίζει το περιεχόμενο των Μ.Μ.Ε., φυσικά, δεν αναιρεί την αποτελεσματικότητά τους ως ιδεολογικούς μηχανισμούς στήριξης της κυριαρχίας της αστικής τάξης¹²⁷.

Μέσα στο πλαίσιο αυτό, η ανάδειξη του συναινετικού προτύπου από τα Μ.Μ.Ε., υποδηλώνει την αναγκαιότητα διατήρησης της υπάρχουσας τάξης πραγμάτων και την διασφάλιση της κοινωνικής ειρήνης από τους φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Συγχρόνως, προβάλλεται η αναγκαιότητα ενός εκσυγχρονισμού και μακροπρόθεσμου επιτελικού σχεδιασμού της αστυνόμευσης, προκειμένου να ανταποκριθεί στις νέες μορφές εγκληματικότητας και να συντελέσει στην αποτελεσματικότερη διαφύλαξη της δημόσιας τάξης, μέσω του ποινικού συστήματος. Έτσι, η άτυπη κοινωνική αντίδραση φανερώνεται ως συνέπεια του αισθήματος ανασφάλειας που προκαλεί η «πραγματική» εγκληματικότητα.

Αυτό σημαίνει ότι οι δομές της σύγχρονης κοινωνίας, τα πολιτικά ζητήματα του εγκληματικού στερεοτύπου, ο ρόλος των φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, ο κοινωνικός καταμερισμός της εργασίας, για μια ακόμη φορά, δεν αποτελούν αντικείμενο ανάλυσης και δεν τίθενται υπό διερεύνηση. Επιπλέον, οι λύσεις που προτείνονται από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, περιορίζονται στο πλαίσιο της αναμορφωτικής θεώρησης του εγκλήματος, το οποίο «παθολογικοποιείται» και εξετάζεται με όρους κοινωνικοποιητικής και αναμορφωτικής παρέμβασης¹²⁸.

127. Σεραφετινίδου Μ., ό.π., 1991, σσ. 417-419.

128. Κωνσταντινίδου Χρ., 1999, σ. 133.

δ. Η παρουσίαση του εγκληματικού φαινομένου στα Μ.Μ.Ε – Ερευνητικά πορίσματα

Ο τρόπος προβολής του φαινομένου της εγκληματικότητας από τα Μ.Μ.Ε. αποτελεί έναν σημαντικό τομέα στην προσπάθεια ανάλυσης του ρόλου που αυτά διαδραματίζουν στη δημιουργία και ενδυνάμωση του φόβου για το έγκλημα. Η παρουσίαση και αναπαράσταση της εγκληματικότητας στα μαζικά μέσα επικοινωνίας, έχει αποτελέσει αντικείμενο ερευνών μέχρι σήμερα, σε παγκόσμιο επίπεδο. Τα αποτελέσματά τους παρουσιάζουν αρκετές διαφορές, τόσο ως προς τις εξεταζόμενες χρονικές περιόδους, την έκταση πληροφόρησης που παρέχουν σχετικά με την εγκληματικότητα, την ποσότητα παροχής ειδήσεων, όσο και τις μεθόδους και έννοιες που χρησιμοποιούν οι ερευνητές. Ένας κύκλος ερευνών εξετάζει την έκταση αναφοράς των Μ.Μ.Ε. στην εγκληματικότητα, αλλά και την έμφαση που δίνουν σε τέτοιου είδους ειδήσεις. Σε μια παλαιότερη έρευνα, σε τρεις εφημερίδες των Η.Π.Α., διαπιστώθηκε ότι το 4% της συνολικής έκτασης των εφημερίδων αφορούσε εγκλήματα, εκ των οποίων τα μισά είχαν διαπραχθεί στην ευρύτερη περιοχή κυκλοφορίας των εφημερίδων. Επίσης, πολλές έρευνες εντόπισαν να δίνεται μεγάλη έμφαση στην εγκληματικότητα από τον Τύπο, ενώ άλλες το αντίθετο¹²⁹.

Κάποιες έρευνες έχουν ασχοληθεί με τη σχέση ανάμεσα στην έκταση της παρουσιαζόμενης εγκληματικότητας από τα Μ.Μ.Ε. και τα ποσοστά εγκληματικότητας, όπως αυτή καταγράφεται στις επίσημες στατιστικές, χωρίς όμως να μπορέσουν τελικά να εντοπίσουν κάποια θετική σχέση μεταξύ τους. Αυτό έχει διαπιστωθεί στις Η.Π.Α., τον Καναδά, την Αφρική, τις Ινδίες, αλλά και σε ευρωπαϊκές χώρες και έχει αποδειχθεί επιπρόσθετα από το γεγονός ότι είναι διαφορετική η ποσοτική παρουσίαση θεμάτων εγκληματικότητας, ακόμη και μεταξύ εφημερίδων του ίδιου εκδοτικού οίκου. Για το λόγο αυτό επισημαίνεται η δυνατότητα των Μ.Μ.Ε. να δημιουργούν «κύματα εγκληματικότητας», με τα οποία ασκείται επιρροή στο κοινό και εντείνεται ο φόβος του για το έγκλημα, παρωθώντας την αντεγκληματική πολιτική σε βραχυπρόθεσμες αλλαγές¹³⁰.

Σχετικά με τις έρευνες που μελετούν την εικόνα της εγκληματικότητας που παρουσιάζεται από τα Μ.Μ.Ε., υπάρχει η γενική αποδοχή ότι δίνεται έμφαση στα

129. Λαμπροπούλου Έφη, ό.π., 1999, σσ. 87-89.

130. Λαμπροπούλου Έφη, ό.π., 1999, σσ. 89-90.

εγκλήματα βίας και ιδιαίτερα στο έγκλημα της ανθρωποκτονίας, ενώ λίγες είναι οι έρευνες που ασχολούνται με τις ιδιαιτερότητες του αστυνομικού και δικαστικού ρεπορτάζ. Σε σχέση με την εικόνα που έχει το κοινό για την εγκληματικότητα, η οποία εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από τις πληροφορίες που παρέχουν τα Μ.Μ.Ε. γι' αυτήν, οι μελέτες έχουν διαπιστώσει ότι τα μέσα μαζικής επικοινωνίας δεν βοηθούν το κοινό να καταλάβει ούτε τους βαθύτερους παράγοντες του φαινομένου, ούτε τον τρόπο αντιμετώπισης μιας πιθανής θυματοποίησης, παρόλο που αυτά αποτελούν τη βασική πηγή πληροφόρησης για το συγκεκριμένο ζήτημα¹³¹.

Οι πληροφορίες που παρέχονται από τα Μ.Μ.Ε. και οι απόψεις του κοινού για την εγκληματικότητα, επηρεάζονται μεταξύ τους και διαμορφώνονται στη βάση αυτής της σχέσης αμοιβαίας επιρροής. Δηλαδή, η δημοσιοποιημένη γνώμη και η κοινή γνώμη σχετικά με το έγκλημα και την ποινική δικαιοσύνη βρίσκονται σε συνεχή αλληλεπίδραση. Στην προσπάθεια σύλληψης της πραγματικής έννοιας στο υποκειμενικό καθεστώς της δημόσιας ασφάλειας στη βάση θυματολογικών ερευνών, υπάρχει η πιθανότητα να βρεθούν οι αντίστοιχες θέσεις που παρουσιάζονται από τα Μ.Μ.Ε.¹³² Πάντως, τα μέσα μαζικής επικοινωνίας προβάλλουν ως κύρια προβλήματα τα εγκλήματα βίας και τα εγκλήματα κατά της ζωής, για τα οποία έχουν διεξαχθεί θυματολογικές έρευνες σε πολλές χώρες. Στις μελέτες αυτές έχει αποδειχθεί ομόφωνα ότι η σπουδαιότητα του εγκλήματος νοείται τόσο εκτεταμένη, σοβαρή και απειλητική όσο περισσότερο τα σημεία αναφοράς απομακρύνονται από τον αποκρινόμενο.

Δηλαδή φαίνεται ότι η εγκληματικότητα αυξάνεται «κάπου αλλού» και όχι στις άμεσα κατοικημένες περιοχές, ενώ υπεύθυνοι για την εγκληματικότητα παρουσιάζονται ορισμένες εξωτερικές ομάδες, όπως οι περιθωριακοί και οι αλλοδαποί. Κάτω από τη συγκεκριμένη οπτική, η οποία στηρίζεται στην ψυχανάλυση, υποστηρίζεται ότι οι νομοταγείς πολίτες μεταφέρουν τις εγκληματικές τους επιθυμίες σε μια εξωτερική κοινωνική ομάδα, τους εγκληματίες. Ο διαχωρισμός αυτός ανάμεσα στο «εμείς» και «αυτοί», δίνει το δικαίωμα στον πολίτη που συμμορφώνεται με τους καθιερωμένους κοινωνικούς κανόνες και τον ποινικό νόμο, να καταδικάζει με σκληρό τρόπο του περιθωριοποιημένου παραβάτη¹³³.

131. Λαμπροπούλου Έφη, *ό.π.*, 1999, σσ. 91-92.

132. Schneider H., *ό.π.*, 1989, σσ. 101-102.

133. Το ίδιο.

Η προσέγγιση του εγκληματικού φαινομένου και ο τρόπος προβολής του από τα Μ.Μ.Ε., από μεθοδολογική σκοπιά, εξετάζεται από τους περισσότερους ερευνητές με τη μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου των ειδήσεων και πληροφοριών που παρουσιάζονται στο κοινό. Αυτή η μέθοδος συνιστά ένα σύστημα τεχνικών, οι οποίες επιτρέπουν την ανάλυση των μέσων επικοινωνίας και συγκεκριμένα την ερμηνεία των στοιχείων που περιλαμβάνονται στο υλικό που αναλύεται¹³⁴.

Ο Weber R. P. (1990) αναφέρει ότι η ανάλυση περιεχομένου αποτελεί ερευνητική μέθοδο που χρησιμοποιεί συγκεκριμένους κανόνες για την εξαγωγή έγκυρων συμπερασμάτων από την ανάλυση γραπτών κειμένων. Τα συγκεκριμένα πορίσματα μπορεί να αναφέρονται στον αποστολέα, το μήνυμα ή στον δέκτη του μηνύματος. Οι κανόνες αυτής της επαγωγικής διαδικασίας είναι διαφορετικοί και προσδιορίζονται ανάλογα με το θεωρητικό υπόβαθρο και το ζήτημα που διερευνάται. Απαραίτητη προϋπόθεση της μελέτης είναι η ύπαρξη ενός καθορισμένου συστήματος κωδικοποίησης, το οποίο επιβάλλεται στη συνέχεια στα δεδομένα που έχουν συγκεντρωθεί. Κατά συνέπεια, οι υποθέσεις της έρευνας είναι προκαθορισμένες και προσδιορίζουν τις εννοιολογικές κατηγορίες που επιβάλλονται κατόπιν στα δεδομένα και σκοπός της έρευνας είναι ο έλεγχος των ήδη διατυπωμένων υποθέσεων¹³⁵.

Τα Μ.Μ.Ε., για να προσελκύσουν την προσοχή του κοινού καταφεύγουν στην παρουσίαση του ασυνήθιστου, του εξαιρετικού, του θεαματικού, του σπάνιου, του τραγικού και του καταστροφικού και το έγκλημα ως είδηση ενδείκνυται για το συγκεκριμένο σκοπό. Ο Τύπος και τα υπόλοιπα Μ.Μ.Ε. προσφεύγουν στη χρησιμοποίηση λέξεων και εκφράσεων που προκαλούν ισχυρή εντύπωση στο κοινό, δηλαδή παρουσιάζουν το έγκλημα, χρησιμοποιώντας χαρακτηρισμούς όπως «τραγικό», «φοβερό», «τρομερό», «εφιαλτικό», «συγκλονιστικό» και φράσεις όπως «ειρωνεία της τύχης», «δίκαιη τιμωρία» κ.α. Οι έννοιες αυτές, πέρα από την αίσθηση φόβου που μπορεί να προκαλέσουν στο κοινό, αποτελούν ένα σύστημα κοινωνικών πεποιθήσεων που παραμένει έξω από την ορθολογική σκέψη και ανήκει περισσότερο στο χώρο της μυθικής σκέψης¹³⁶.

134. Σακαλάκη Μ., *Κοινωνικές Ιεραρχίες και Σύστημα Αξιών –Ιδεολογικές δομές στο Νεοελληνικό Μυθιστόρημα*, εκδ. Κέδρος, 1984, σ. 61.

135. Καραγάλιου Κρυσταλλία-Μαρία, 2000, σσ. 50-51, όπως αναφέρεται στο Weber R. P., 1990, *Basic Content Analysis*, Sage Publications, USA.

136. Βρύζας Κ., ό.π., 1986, σ. 106.

Έτσι, με τις αναλύσεις του περιεχομένου των ειδήσεων στα Μ.Μ.Ε. που πραγματοποιούνται από του ερευνητές, επιβεβαιώνεται η χρησιμοποίηση τέτοιου είδους φράσεων και λέξεων, η οποία φανερώνει τον υπερβολικό και δραματικό τρόπο παρουσίασης του εγκλήματος και την περαιτέρω δημιουργία φόβου θυματοποίησης ή ενδυνάμωσης αυτού που ήδη υπάρχει στα άτομα.

Πιο συγκεκριμένα, ο δράστης χαρακτηρίζεται συνήθως αρνητικά και οι αναλύσεις για τα κίνητρα της πράξης του είναι συνήθως επιφανειακές. Εξαιρούνται οι ανήλικοι, οι παραβατικές πράξεις των οποίων οφείλονται, κυρίως, στο οικογενειακό και ευρύτερα κοινωνικό περιβάλλον τους. Συγχρόνως, τα γεγονότα με ανήλικους δράστες δραματοποιούνται με υπερβολικό τρόπο και οι ίδιοι προβάλλονται περισσότερο ως θύματα, παρά ως θύτες. Επίσης, τα ανεξιχνίαστα ή μικρής βαρύτητας αδικήματα που διαπράττονται ή συνδέονται με επώνυμα άτομα παρουσιάζονται πιο αναλυτικά, συγκριτικά με σοβαρότερα εγκλήματα που διαπράττονται από άγνωστα άτομα, χαμηλών κοινωνικών στρωμάτων. Γενικά, η έμφαση δίνεται περισσότερο στο χαρακτηρισμό της εγκληματικής ενέργειας και λιγότερο στον δράστη, ενώ αναφέρονται λιγότερα στοιχεία για το θύμα, σε σύγκριση με τον δράστη¹³⁷.

Το θύμα παρουσιάζεται από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, ως άτομο άτυχο, ανίδεο, ανυποψίαστο, χωρίς καμία ευθύνη στην τέλεση της παράνομης πράξης σε βάρος του, ενώ, τις περισσότερες φορές, δεν έχει καμία σχέση με τον δράστη και βρίσκεται αβοήθητο στις διαθέσεις του. Παρουσιάζεται συνήθως ως κοινωνικά χρήσιμο και συμπαθητικό άτομο, ώστε ο δέκτης της πληροφορίας να μπορεί εύκολα να ταυτιστεί μαζί του. Ωστόσο, ορισμένα εγκλήματα προσβολής της γενετήσιας ελευθερίας αποτελούν εξαίρεση και στις περιπτώσεις αυτές το θύμα, όπου τις περισσότερες φορές είναι γυναίκα, θεωρείται συνυπεύθυνο για την τέλεση του εγκλήματος, ενώ ο δράστης προέρχεται από το κοντινό της περιβάλλον¹³⁸. Στην περίπτωση αυτή το θύμα παρουσιάζεται ως ένοχο και αφελές και ως άτομο που προκαλεί το ίδιο τη θυματοποίησή του, επισπεύδοντας την παθητική του κατάσταση.

Επίσης, από τα Μ.Μ.Ε. προβάλλεται και το ευάλωτο θύμα, δηλαδή το άτομο που εύκολα υποκύπτει, γιατί γίνεται θύμα της κοινωνικής του κατάστασης. Είναι το θύμα που ζει στις περισσότερο αστικοποιημένες ζώνες, στις οποίες ο κίνδυνος

137. Λαμπροπούλου Έφη – Αρφάρας Αλ., ό.π., 2000, σ. 441. (Βλ. και παραπομπή 91)

138. Λαμπροπούλου Έφη, ό.π., 1999, σ. 100.

παρουσιάζεται να είναι υψηλότερος και αναγκαστικά εκτίθεται σε συνεχείς κινδύνους, αφού η οικονομική του κατάσταση δεν του επιτρέπει να αλλάξει τον τόπο κατοικίας του. Μια νέα μορφή θύματος αποτελεί το «καινούριο» θύμα, το οποίο εκπροσωπείται από ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, όπως πρόσφυγες και μετανάστες, οι οποίοι εισέρχονται λαθραία σε μια χώρα και γίνονται θύματα εκμετάλλευσης από τους «γηγενείς»¹³⁹. Βέβαια, από την άλλη μεριά οι ίδιες κοινωνικές ομάδες προβάλλονται από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας και ως θύτες – δράστες εγκληματικών ενεργειών. Μέσω της διαδικασίας κατασκευής της κοινωνικής πραγματικότητας και του στερεότυπου του εγκληματία από τα Μ.Μ.Ε., πραγματοποιείται η ταύτιση του μετανάστη με τον κλέφτη, το δολοφόνο ή τον τρομοκράτη και προβάλλεται η αντιπαράθεση του ευγενικού Έλληνα, με τον ύποπτο και επικίνδυνο αλλοδαπό¹⁴⁰.

Η προβολή των θυμάτων και των θυτών εγκληματικών πράξεων στα μέσα μαζικής επικοινωνίας, δεν είναι τυχαία, αλλά εμπεριέχει ορισμένες σκοπιμότητες. Καταρχήν, υπάρχει η οικονομική σκοπιμότητα, δηλαδή η αύξηση του κέρδους, μέσω της αύξησης της κυκλοφορίας του ημερήσιου και εβδομαδιαίου τύπου και την άνοδο της θεαματικότητας στην τηλεόραση. Η προκλητική προβολή εικόνων και λεπτομερειακά περιγραφικών καταστάσεων αποτελούν έξυπνους τρόπους να βγαίνει ο αναγνώστης ή ο τηλεθεατής από την ανία της καθημερινότητας, ενώ συγχρόνως διαπλάθεται η προσωπικότητά τους. Τα Μ.Μ.Ε. έχουν δημιουργήσει τους δικούς τους κώδικες ηθικής που επηρεάζουν το κοινό άμεσα και με εύκολο τρόπο, προσφέροντάς του συγκεκριμένα μηνύματα και πληροφορίες για το εγκληματικό φαινόμενο¹⁴¹.

Έτσι, διαπιστώνεται από τις έρευνες που έχουν εξετάσει τον τρόπο πληροφόρησης για την εγκληματικότητα, ο οποίος παρέχεται από τα Μ.Μ.Ε., ότι γίνεται αναφορά, κυρίως, σε βαριές και όχι διαδεδομένες μορφές εγκληματικότητας και συγκεκριμένα σε εγκλήματα βίας μεταξύ αγνώστων. Σπάνια παρουσιάζονται διαδεδομένες μορφές εγκληματικότητας, όπως η οικονομική εγκληματικότητα, η κτητική εγκληματικότητα και τα αδικήματα που έχουν σχέση με την οδική κυκλοφορία. Επίσης, η παρουσίαση της εγκληματικότητας επικεντρώνεται στον

139. Περαντάκη-Καρατζόγλου Ι., «Θύτης – Θύμα και ο ρόλος των ΜΜΕ», στο *Εγκληματίες και Θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα*, εκδόσεις Ε.Κ.Κ.Ε., 2000, σ. 482.

140. Πανούσης Γ., «ΜΜΕ, Κοινή Γνώμη και Μετανάστες. Σχέσεις Φόβου;», *Κοινωνιόγραμμα*, εκδ. Συλλόγου Ελλήνων Κοινωνιολόγων, τεύχος 76, 2007, σ. 4.

141. Περαντάκη-Καρατζόγλου Ι., *ό.π.*, 2000, σ. 483.

τρόπο τέλεσης της πράξης, στη διαλεύκανσή της, την απαγγελία κατηγορίας και την καταδίκη. Καταστάσεις που συνδέονται με την τέλεση της πράξης, όπως το κοινωνικό πλαίσιο διάπραξης εγκλημάτων και η τύχη του δράστη και του θύματος μετά τη σύλληψη και την καταδίκη, σπανίως αναφέρονται, ενώ η παρουσίαση γίνεται πάντα από τη σκοπιά αυτού που παρέχει την πληροφορία, δηλαδή, κυρίως από την αστυνομία¹⁴².

Η αληθινή έκταση του εγκληματικού φαινομένου δεν προβάλλεται από τα Μ.Μ.Ε., αφού το ενδιαφέρον εστιάζεται στις δραματικές αφηγήσεις που είναι γεμάτες από ένταση και συναισθηματισμό. Το έγκλημα επικεντρώνεται στο πρόσωπο του δράστη και σε ορισμένα χαρακτηριστικά του ίδιου και της οικογένειάς του, το γεγονός απλουστεύεται και η ανάλυσή του βασίζεται σε συγκεκριμένες και τυποποιημένες ερμηνείες¹⁴³. Με άλλα λόγια, παρατηρείται η τάση εμφάνισης μιας ατομοκεντρικής αντίληψης για το εγκληματικό φαινόμενο, εφόσον δίνεται έμφαση στην ιδιαιτερότητα του ατόμου και υποβαθμίζεται το κοινωνικό πλαίσιο εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς. Το περιεχόμενο των ειδήσεων διαπνέεται από την ουσία της συντηρητικής προσέγγισης, ενισχύοντας τη θέση για την ιδιοτυπία της φύσης του εγκληματία, προβάλλοντας τα ατομικά χαρακτηριστικά ως μοναδικό πλαίσιο ερμηνείας της συμπεριφοράς¹⁴⁴.

Σε παρόμοια συμπεράσματα καταλήγει η πλειονότητα των μελετών που έχουν διερευνήσει το θέμα της παρουσίας του εγκληματικού φαινομένου στα Μ.Μ.Ε. και οι περισσότερες ποιοτικές αναλύσεις περιεχομένου άρθρων και ειδήσεων, συγκλίνουν στο γεγονός της προβολής και ερμηνείας της προσωπικότητας και των ατομικών χαρακτηριστικών του δράστη, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις αναφέρονται και σε κοινωνικούς παράγοντες. Δηλαδή, περιγράφουν μονόπλευρα το έγκλημα, αποσιωπώντας το κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο εκδήλωσής του, χρησιμοποιώντας έναν τυποποιημένο στερεοτυπικό λόγο. Με άλλα λόγια, χρησιμοποιούν το θετικιστικό μοντέλο ερμηνείας του εγκληματικού φαινομένου, εφόσον η συμπεριφορά του δράστη ερμηνεύεται στη βάση δεδομένων αιτιών που επενεργούν

142. Λαμπροπούλου Έφη, ό.π., 1999, σ. 99.

143. Το ίδιο.

144. Καραχάλιου Κρυσταλλία-Μαρία, 2000, σσ. 121-122. Βλ. Συμπεράσματα έρευνας που πραγματοποιήθηκε, στο πλαίσιο διπλωματικής εργασίας για το Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Κοινωνικός Αποκλεισμός και Μειονότητες» με θέμα: *Η μελέτη των Κοινωνικών Αναπαραστάσεων στα ΜΜΕ: Η παρουσίαση του φαινομένου της Εγκληματικότητας στον Ημερήσιο Τύπο*.

πάνω του, στο πλαίσιο μιας μηχανιστικής σχέσης αιτίου – αιτιατού¹⁴⁵.

Η δύναμη των μέσων μαζικής επικοινωνίας, ιδιαίτερα των εικόνων που προβάλλει η τηλεόραση, είναι τόσο μεγάλη, ώστε να προκαλεί την κοινωνική αντίδραση και η προσοχή του κοινού να στρέφεται, όχι στην πράξη, αλλά στο πρόσωπο. Η συνεχής και προκλητικά εσκεμμένη προβολή του θύτη, πολλές φορές τον μετατρέπει σε θύμα της υπερβολικά λαϊκίστικης προβολής του από τα Μ.Μ.Ε., τα οποία στιγματίζουν ανθρώπους και καταστάσεις¹⁴⁶. Επιπλέον, τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, αναπαράγουν και χρησιμοποιούν επιλεκτικά τα ερευνητικά δεδομένα, προσπαθώντας όχι μόνο να περιχαρακώσουν το εγκληματικό στερεότυπο, αλλά και να διαμορφώσουν μια έννοια αναγώγιμη στο επίπεδο της ατομοκεντρικής προσέγγισης του εγκλήματος και ερμηνεύοντας οποιαδήποτε έκφραση, κίνηση ή χειρονομία του δράστη ως προϊόν της εγκληματικής του προσωπικότητας¹⁴⁷.

Το γεγονός ότι οι ιστορίες του εγκλήματος αναπαρίστανται ως αυστηρά περιχαρακωμένες προσωπικές ιστορίες, αποτελεί μια γενική παρατήρηση που προκύπτει από τα δεδομένα των ερευνών. Αυτό που προβάλλεται είναι τα κίνητρα του εγκλήματος, τα οποία αντλούνται είτε από τις διαταραγμένες διαπροσωπικές ή ενδοοικογενειακές σχέσεις, είτε από την ιδιαίτερη συγκρότηση της προσωπικότητας των δραστών και κάποιες φορές και των θυμάτων. Στην αναπαράσταση αυτή συγκλίνει και η εικόνα των θυμάτων, παρά τις διαφορές και ιδιαιτερότητες κάθε περίπτωσης, καθώς και η αντιπαράθεση δράστη-θύματος, ενώ η κοινωνία αποτελεί μια αφαίρεση. Το σημείο σύνδεσης δράστη και θύματος με την κοινωνία, δεν αφορά τη δυναμική της εγκληματικής πράξης, αλλά τις συνέπειες του εγκλήματος, τις αναπαραστάσεις θυματοποίησης και την ανάγκη που προβάλλεται να διαφυλαχθεί το κοινωνικό σύνολο από το έγκλημα¹⁴⁸.

Με τον τρόπο αυτό, δεν τίθεται υπό αμφισβήτηση η κυρίαρχη αντίληψη γύρω

145. Μπορούση Β., 2005, σσ. 106-107. Βλ. Συμπεράσματα έρευνας που πραγματοποιήθηκε, στο πλαίσιο διπλωματικής εργασίας για το Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Κοινωνικός Αποκλεισμός, Μειονότητες και Φύλο» με θέμα: *Η Κοινωνική Αναπαράσταση του εγκληματία μέσα από τον Ημερήσιο Τύπο*.

146. Περαντάκη-Καρατζόγλου Ι., ό.π., 2000, σ. 483.

147. Βαρβαρέσου Ξ., «Αναπαραστάσεις του δράστη και του θύματος και ΜΜΕ. Μια εμπειρική προσέγγιση: Υπόθεση Μανώλης Δουρής» στο *Εγκληματίες και θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα*, εκδ. Ε.Κ.Κ.Ε. 2000, σσ. 466.

148. Κουκουτσάκη Αφρ., «Εγκληματικό στερεότυπο και ΜΜΕ. Ιδεολογίες του εγκλήματος και το θέμα της κοινωνικής συναίνεσης» στο *Εγκληματίες και Θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα*, εκδόσεις Ε.Κ.Κ.Ε. 2000, σ. 459.

από το έγκλημα, τον εγκληματία και την ποινή. Το εγκληματικό φαινόμενο επικεντρώνεται στα επιμέρους σημεία, το άτομο, την οικογένεια και το περιβάλλον, χωρίς να υπονομεύεται η βασική δομή της κοινωνίας και το κυρίαρχο σύστημα αξιών. Το έγκλημα αναπαριστά την αρνητική όψη της κοινωνικής συναίνεσης και η ποινή που επιβάλλεται στους δράστες επιβεβαιώνει τις υπάρχουσες κοινωνικές αξίες¹⁴⁹. Εξάλλου, τα Μ.Μ.Ε. δεν παρουσιάζουν την ίδια την πραγματικότητα, αλλά δομούν μια άλλη πραγματικότητα στην οποία προβάλλονται συγκεκριμένα στερεότυπα, με στόχο να πείσουν τον θεατή και αναγνώστη να κατανοήσει τον κόσμο κατά έναν συγκεκριμένο τρόπο. Συνεπώς, στη σημερινή μαζική κοινωνία, το άτομο διαπλάθεται μέσω της σηματοδότησης λέξεων, εικόνων και γεγονότων που προβάλλονται από τα Μ.Μ.Ε., τα οποία προσδιορίζουν το κοινωνικά αποδεκτό ή κατακριτέο¹⁵⁰. Έτσι, οι ειδήσεις που παρουσιάζονται από τα μέσα επικοινωνίας με εντυπωσιακούς τίτλους και έντονα φορτισμένο συναισθηματικά περιεχόμενο αποκτούν ιδιαίτερη κοινωνική σημασία και προσλαμβάνονται από το κοινό, ως πραγματικές πληροφορίες. Όμως, η δραματοποίηση της πραγματικότητας και η συνεχόμενη κινδυνολογία, οξύνουν την εχθρότητα και την αποστροφή που προκαλεί το εγκληματικό στερεότυπο¹⁵¹.

ε. Η σχέση των Μ.Μ.Ε. με το φόβο του εγκλήματος

Ο βασικός προβληματισμός της παρούσας εργασίας έγκειται στο βαθμό στον οποίο τα μέσα μαζικής επικοινωνίας δημιουργούν ή εντείνουν το φόβο του κοινού για το έγκλημα. Έχει γίνει σαφές ότι τα Μ.Μ.Ε. έχουν τη δύναμη να ασκήσουν ισχυρή επιρροή πάνω στις μάζες, περιγράφοντας με συναισθηματικά φορτισμένο τρόπο το εγκληματικό φαινόμενο, δραματοποιώντας την πραγματικότητα και διαδίδοντας το εγκληματικό στερεότυπο με υπερβολή, λαϊκισμό και έντονη κινδυνολογία¹⁵². Πολλές φορές το εγκληματικό στερεότυπο συσχετίζεται με ορισμένες περιθωριοποιημένες κοινωνικές ομάδες, όπως είναι οι οικονομικοί μετανάστες, που παρουσιάζονται ως κάτι το ξένο, το διαφορετικό, το «άλλο» στοιχείο μέσα στον κοινωνικό ιστό και

149. Κουκουτσάκη Αφρ., ό.π., 2000, σ. 459 και 461.

150. Πανούσης Γ., ό.π., 2007, σ. 4.

151. Δασκαλάκης Ηλ., ό.π., 1985, σ. 151.

152. Παπαρίζου Α.-Χατζηβασιλείου Δ., 2004, σ. 118. (Συμπεράσματα έρευνας που έγινε στο πλαίσιο του Π.Μ.Σ, *Η Σύγχρονη Εγκληματικότητα και η Αντιμετώπισή της*.)

προβάλλονται με αρνητικό τρόπο τα χαρακτηριστικά τους από τα Μ.Μ.Ε., τα οποία αποτελούν τις κύριες, αν όχι τις αποκλειστικές, πηγές πληροφόρησης της κοινής γνώμης γύρω από τα ζητήματα των μεταναστών¹⁵³.

Έχει παρατηρηθεί σε έρευνα¹⁵⁴ ότι όταν η απεικόνιση των μεταναστών στον τύπο είναι αρνητική, τότε στην πλειοψηφία των δημοσιευμάτων εκφράζεται ρητά ο φόβος θυματοποίησης των πολιτών και διατυπώνεται η αναγκαιότητα λήψης μέτρων για την ασφάλεια των πολιτών. Όταν η εικόνα είναι θετική, τότε παρουσιάζεται ολική απουσία του φόβου, ενώ όταν η εικόνα του μετανάστη προσεγγίζει την ουδετερότητα, για παράδειγμα γίνεται απλή παρουσίαση της ειδησεογραφίας, τότε στην πλειοψηφία των άρθρων δεν εμφανίζεται σημαντικός φόβος θυματοποίησης. Αυτό δείχνει ότι η εικόνα - αναπαράσταση, θετική ή αρνητική, των μεταναστών, σχετίζεται ευθέως ανάλογα, με την εμφάνιση του φόβου θυματοποίησης του πληθυσμού.

Οπότε αυτό που επηρεάζει την κοινή γνώμη είναι η διατύπωση κρίσεων από τους φορείς πληροφόρησης για το δίκαιο, το άδικο, το επικίνδυνο και η προβολή μιας κατασκευασμένης πραγματικότητας για το έγκλημα και τον εγκληματία, με απώτερο σκοπό τη διατήρηση της κοινωνικής συναίνεσης και την αναπαραγωγή της κυρίαρχης ιδεολογίας. Στην άποψη αυτή βασίζεται ένα μέρος των ερευνητικών προσεγγίσεων, οι οποίες τονίζουν το ρόλο των μέσων μαζικής επικοινωνίας στη διατήρηση των κοινωνικών δομών που έχουν διαμορφωθεί και υποστηρίζουν ότι αυτά αποτελούν τον ιδεολογικό μηχανισμό στήριξης της υπάρχουσας κοινωνικής τάξης πραγμάτων¹⁵⁵.

Βέβαια, οι έρευνες αυτές, τονίζοντας τις μονοδιάστατες συνέπειες των Μ.Μ.Ε., δεν έχουν απαντήσει στο ερώτημα εάν τα μέσα επικοινωνίας επηρεάζουν το κοινό, επειδή ακριβώς εμπεριέχουν την αστική ιδεολογία, την οποία αποδέχονται οι δέκτες στους οποίους απευθύνονται. Από την άλλη πλευρά, η θεσμική προσέγγιση υποστηρίζει ότι οι επιδράσεις των Μ.Μ.Ε. απορρέουν τόσο από την οργάνωσή τους, όσο και από τα κοινωνικά δίκτυα, στα οποία συμμετέχουν τα ίδια, οι πηγές και οι αποδέκτες τους. Με βάση αυτή την άποψη, η πληροφόρηση από τα Μ.Μ.Ε. είναι συνέπεια μιας σύμβασης ανάμεσα στη θέση του δέκτη και στην προτεινόμενη από το

153. Πανούσης Γ., ό.π., 2007, σ. 4.

154. Κωνσταντίνου Ε., 2000, σσ. 53-54. (Πορίσματα έρευνας που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο διπλωματικής εργασίας για το Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Κοινωνικός Αποκλεισμός και Μειονότητες» με θέμα: *Η εικόνα του οικονομικού μετανάστη στα Μ.Μ.Ε. (Ημερήσιος Τύπος) και ο φόβος του εγκλήματος*)

155. Ericson R., "Mass Media, Crime, Law, and Justice – An Institutional Approach", *British Journal of Criminology*, No. 3, Vol. 31, σσ. 219-249 (220).

πρόγραμμα¹⁵⁶. Μέχρι σήμερα έχει γίνει προσπάθεια να διερευνηθεί η ύπαρξη ή μη σχέσης ανάμεσα στα μέσα μαζικής επικοινωνίας και το φόβο του κοινού για το έγκλημα, χωρίς να έχουν εξαχθεί ενιαία συμπεράσματα για το εάν τα μέσα μαζικής επικοινωνίας δημιουργούν νέο φόβο στα άτομα ή μοιράζονται τις δικές τους ανασφάλειες και αναπαράγουν τους φόβους που, ήδη, υπάρχουν στα άτομα, ως συνέπεια άλλων παραγόντων που ασκούν επιρροή στην ανάπτυξή τους¹⁵⁷.

Παλαιότερες έρευνες για τις απόψεις της κοινής γνώμης για την εγκληματικότητα και τον κοινωνικό έλεγχο διαπίστωσαν ότι οι ερωτηθέντες ταυτίζουν την εγκληματικότητα με τα εγκλήματα βίας και θεωρούν ότι αυτή αυξάνεται συνεχώς. Επίσης, πιστεύουν ότι η συχνότητα των εγκλημάτων βίας, θεωρείται πιο υψηλή απ' ό τι είναι στην πραγματικότητα και η εγκληματικότητα, κυρίως πράξεις βίας, γίνονται αντιληπτές ως απειλή και επηρεάζουν αποφασιστικά την καθημερινή ζωή¹⁵⁸. Μάλιστα, κάποιες μελέτες υποστηρίζουν την άποψη ότι όταν ο Τύπος περιγράφει ένα συγκεκριμένο είδος εγκλήματος, δραματοποιώντας το γεγονός, τότε αυτό συνεισφέρει στην ύπαρξη φόβου ανάμεσα στους αναγνώστες¹⁵⁹.

Παρά το γεγονός ότι ορισμένες έρευνες έχουν διαπιστώσει θετική σχέση ανάμεσα στα μέσα μαζικής επικοινωνίας και το φόβο του κοινού για το έγκλημα, είναι σημαντικό να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στην άποψη ότι τα Μ.Μ.Ε. είναι απολύτως υπεύθυνα για τα υψηλά ποσοστά φόβου που υπάρχει στις αστικές περιοχές. Βέβαια, τα μέσα μαζικής επικοινωνίας μπορούν να θεωρηθούν υπεύθυνα για την ενημέρωση που παρέχουν στους δέκτες, στην ποιότητα και αλήθεια των ειδήσεων που προβάλλουν και στα όρια που θέτουν, σχετικά με την «κοινωνική πραγματικότητα» του εγκλήματος, αφού θέτουν στερεότυπα για συγκεκριμένους τύπους εγκλημάτων, περιοχές υψηλού κινδύνου και για ορισμένες παρεκκλίνουσες μειονότητες.

Έτσι, δεν μπορεί να καθοριστεί λεπτομερώς ο τρόπος με τον οποίο η συγκεκριμένη ενημέρωση που παρέχεται για το εγκληματικό φαινόμενο, διαχέεται στο κοινό και επηρεάζει τη σκέψη του, εφόσον οι δέκτες διαφοροποιούνται ως προς

156. Ζαραφονίτου Χρ., 2004, σσ. 259, που αναφέρεται στο Ericson R., 1991, σελ. 219-247.

157. Gorelick Steven, ό.π., 1995, σ. 27.

158. Λαμπροπούλου Έφη, ό.π., 1999, σ. 101.

159. Box Steven, Chris Hale and Glen Andrews, "Explaining Fear of Crime", *British Journal of Criminology*, 1988/28, σ. 342, που αναφέρονται στις έρευνες των Baker et al., 1983, Garofalo, 1981, Heath, 1984.

τη σπουδαιότητα που αποδίδουν σε κάθε πληροφορία που λαμβάνουν για το ζήτημα¹⁶⁰.

Η διερεύνηση για την επίδραση της προβαλλόμενης βίας από τα Μ.Μ.Ε. στο φόβο θυματοποίησης, ξεκίνησε επισταμένα από τις έρευνες του Gerbner και των συνεργατών του για την τηλεόραση τη δεκαετία του 1970. Στις πρώτες αυτές έρευνες που πραγματοποιήθηκαν σε πόλεις των Η.Π.Α., διαπιστώθηκε θετική σχέση ανάμεσα στην παρακολούθηση πολλών ωρών τηλεόρασης και στον φόβο θυματοποίησης. Η θετική αυτή διασύνδεση, όμως, αμφισβητήθηκε αργότερα από μια επαναληπτική της έρευνα, όπου εξετάστηκε η εγκληματικότητα της περιοχής στην οποία ζούσαν οι ερωτηθέντες. Δηλαδή, η έρευνα αυτή κατέδειξε ότι η παρακολούθηση τηλεόρασης δεν αρκεί για να προκαλέσει σε κάποιο άτομο φόβο ότι θα γίνει θύμα εγκληματικής πράξης, αλλά σχετίζεται και με άλλους παράγοντες, όπως με το γεγονός ότι ζει σε περιοχή με υψηλή εγκληματικότητα ή σε περιβάλλον με αποξενωμένους μεταξύ τους ανθρώπους¹⁶¹.

Στο τελευταίο αυτό συμπέρασμα έχει καταλήξει και μια πρόσφατη έρευνα που πραγματοποιήθηκε στη Φλόριντα των Η.Π.Α και αφορούσε στη μελέτη της σχέσης μεταξύ της παρακολούθησης τηλεόρασης και φόβου του εγκλήματος, ανάμεσα σε δώδεκα διαφορετικά δείγματα κοινού και έξι είδη τηλεοπτικών προγραμμάτων. Συγκεκριμένα, φάνηκε ότι τόσο το περιεχόμενο του προγράμματος, όσο και τα χαρακτηριστικά του κοινού, αποτελούν σημαντικούς παράγοντες επιρροής του φόβου. Επιπρόσθετα, η φυλετική σύνθεση των ανθρώπων στις γειτονιές, αξιολογήθηκε ως μια κρίσιμη διάσταση στην έρευνα. Τα ευρήματα της μελέτης κατέδειξαν ότι όλα τα παραπάνω στοιχεία ενισχύουν το ένα το άλλο και παρατηρήθηκε αλληλεπίδραση παραγόντων εκδήλωσης φόβου για το έγκλημα. Πέρα απ' αυτό, βέβαια, η δεδομένη έρευνα αναδεικνύει για μια ακόμη φορά τα ζητήματα φυλετικών διακρίσεων στις Η.Π.Α και τον τρόπο με τον οποίο η έννοια της «κοινωνικής απειλής», εμπλέκεται στις σχέσεις ανάμεσα σε «λευκούς» και «έγχρωμους»¹⁶².

160. Smith J. Susan, "Crime in the news", *British Journal of Criminology*, Vol. 24 No. 3, July 1984, σσ. 289-295 (292).

161. Λαμπροπούλου Έφη, ό.π., 1999, σσ. 95-96.

162. Eschholz Sarah, Ted Chiricos, Marc Gertz, "Television and Fear of Crime: Program Types, Audience Traits, and the Mediating Effect of Perceived Neighborhood Racial Composition", *Social Problems*, 2003, Vol. 50, No. 3, σσ. 395-415.

Πάντως, γενικότερα οι έρευνες που αφορούν στην πρόσληψη του εγκληματικού φαινομένου σε πόλεις των Η.Π.Α., έχουν αναδείξει ποικίλα αποτελέσματα για τη συσχέτιση των Μ.Μ.Ε με το φόβο του εγκλήματος. Ορισμένες κατέληξαν ότι δεν υπάρχει πραγματική σχέση ανάμεσα στο φόβο σε μια συγκεκριμένη γειτονιά ή περιοχή και στην παρουσίαση του φαινομένου από την τηλεόραση, ενώ σε κάποιες άλλες φάνηκε ότι τα εγκλήματα που προβάλλονται στην τηλεόραση, μπορεί να «διεγείρουν» φόβο σε άλλες περιοχές, κυρίως πόλεις, που είναι σε μεγάλη απόσταση από την περιοχή κατοικίας του θεατή. Επίσης, έχει παρατηρηθεί ότι η τηλεόραση ενισχύει το φόβο περισσότερο στις αστικές, παρά στις αγροτικές περιοχές¹⁶³.

Μια γερμανική έρευνα μελέτησε με τη μέθοδο του πειράματος εργαστηρίου τις επιδράσεις της παρουσίας της εγκληματικότητας από τα Μ.Μ.Ε. στον φόβο θυματοποίησης, χρησιμοποιώντας ως δράστες και ως θύματα το ίδιο δείγμα. Διαπιστώθηκε ότι τόσο ο φόβος για το έγκλημα, όσο και οι απόψεις για το δράστη, επηρεάζονται από τον τρόπο που παρουσιάζουν το έγκλημα τα Μ.Μ.Ε.

Ωστόσο, μια μεταγενέστερη έρευνα αμφισβητεί τα παραπάνω αποτελέσματα, χρησιμοποιώντας τα επιχειρήματα που τίθενται, συνήθως, ενάντια στα πειράματα εργαστηρίου. Συγκεκριμένα, θεώρησε ότι οι απόψεις που καταγράφηκαν μετά την ανάγνωση περιπτώσεων, στις οποίες έπρεπε να απαντήσει το δείγμα, δεν είναι σωστό να γενικευτούν και να θεωρηθούν ότι εκπροσωπούν την πραγματική συμπεριφορά και τον πραγματικό καθημερινό φόβο για το έγκλημα¹⁶⁴.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται ορισμένες αρκετά πρόσφατες έρευνες που έχουν διεξαχθεί για το ζήτημα, οι οποίες συγκλίνουν στο συμπέρασμα ότι άμεσα πραγματική σχέση ανάμεσα στον δραματοποιημένο τρόπο προβολής της ειδησεογραφίας και το φόβο του κοινού, ανακαλύπτεται εξαιρετικά σπάνια. Συγκεκριμένα, μία από αυτές καταλήγει στο πόρισμα ότι η μελέτη της αιτιακής σύνδεσης του φόβου του εγκλήματος με την παρακολούθηση σχετικών τηλεοπτικών προγραμμάτων, απαιτεί βαθύτερη ανάλυση, που θα λαμβάνει υπ' όψη ποικίλους παράγοντες, αλλά και τις αντιλήψεις και, γενικά, τις κριτικές απόψεις και γνώμες των ατόμων για το εγκληματικό φαινόμενο.

163. Banks Mark, "Spaces of (in)security: Media and fear of crime in a local context", *Crime, Media, Culture*, 2005, 1, σσ. 169-187 (171).

164. Λαμπροπούλου Έφη, 1999, σσ. 96-97.

Με άλλα λόγια, δεν υπάρχει πειστική απόδειξη από την έρευνα, ότι η παρακολούθηση της τηλεόρασης οδηγεί στη δημιουργία φόβου, παρόλο που τα ποσοτικά δεδομένα αποκαλύπτουν την ύπαρξή του. Αυτό που θεωρείται επιβεβλημένο είναι μια ποιοτική ανάλυση της ερμηνείας που αποδίδει το κοινό στο περιεχόμενο των ειδήσεων που λαμβάνει για την εγκληματικότητα¹⁶⁵.

Μια ακόμη έρευνα των τελευταίων ετών, που πραγματοποιήθηκε στις Δυτικές Ινδίες, αποκαλύπτει με σαφή τρόπο ότι υπάρχει «αδύναμη σχέση», ανάμεσα στις ειδήσεις της τηλεόρασης και το φόβο στο συνολικό δείγμα των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα. Και η συγκεκριμένη μελέτη καταλήγει στην προτροπή ότι μελλοντικές έρευνες είναι αναγκαίο να συλλέξουν ποιοτικά στοιχεία, δίνοντας κοινωνικές και ψυχολογικές προεκτάσεις στη μελέτη του φόβου, χωρίς να βασίζονται μόνο σε τυπικές ερωτήσεις, όπως για παράδειγμα ο βαθμός του φόβου και η συχνότητα της τηλεοπτικής κατανάλωσης¹⁶⁶. Εξάλλου, μέχρι σήμερα, στις έρευνες διατυπώνεται στο δείγμα των ατόμων που ερωτώνται, συνήθως, το συχνό ερώτημα «πόσο πιθανό πιστεύουν είναι ότι θα γίνουν θύματα εγκληματικής ενέργειας, μέσα στον επόμενο χρόνο». Γενικά, υπάρχει μια τάση υπερβολής και υπερεκτίμησης μιας μελλοντικής θυματοποίησης, εφόσον παρέχεται διαστρεβλωμένη πληροφόρηση και, κατά συνέπεια, δημιουργείται λανθασμένη αντίληψη στο κοινό για το έγκλημα¹⁶⁷.

Βέβαια, υπάρχουν διαφορές στις αντιλήψεις του κοινού και τάση αλλαγής της κατεύθυνσης εκτίμησής τους για το έγκλημα, όταν διαμεσολαβούν κάποιες άλλες παράμετροι. Όταν τα άτομα βασίζουν τις εκτιμήσεις τους στις δικές τους εμπειρίες θυματοποίησης ή στις εμπειρίες ατόμων του άμεσου περιβάλλοντός τους, τότε τείνουν να μην στηρίζονται στις εκτιμήσεις των Μ.Μ.Ε, τα οποία πληροφορούν ανεπαρκώς για το ζήτημα και προκαλούν αναστάτωση στους δέκτες. Όταν, όμως, τα άτομα δεν βασίζονται στις προσωπικές τους κρίσεις για την πιθανότητα προσωπικής τους θυματοποίησης, τότε γενικά ανησυχούν περισσότερο για το έγκλημα και αποδεδειγμένα επηρεάζονται από τα Μ.Μ.Ε.

-
165. Ditton Jason, Derek Chadee, Stephen Farrall, Elizabeth Gilchrist and Jon Bannister, “From Imitation to Intimidation-A Note on the Curious and Changing Relationship between the Media, Crime and Fear of Crime”, *British Journal of Criminology*, 2004, 44, σσ. 595-610 (607)
166. Chadee Derek and Jason Ditton, “Fear of Crime and the media: Assessing the lack of relationship”, *Crime, Media, Culture*, 2005, 1, σσ. 322-332.
167. Ditton Jason and Derek Chadee, “People’s Perceptions of Their Likely Future Risk of Criminal Victimization”, *British Journal of Criminology*, 2006, 46, σσ. 505-518.

Πάντως, οι άνθρωποι γενικά θεωρούν ότι η εγκληματικότητα αυξάνεται με μεγάλο ρυθμό, ενώ αυτή αυξάνεται με αργό ρυθμό ή ακόμα μπορεί και να μειώνεται κάποιες φορές. Στην έρευνα αυτή, το 89% των ερωτώμενων στην πόλη της Βαλτιμόρης των Η.Π.Α, πιστεύει ότι η εγκληματικότητα έχει αυξηθεί συνολικά το τελευταίο έτος στις Η.Π.Α, το 80% θεωρεί ότι έχει αυξηθεί στην πόλη τους και μόνο το 39% πιστεύει ότι η εγκληματικότητα αυξήθηκε στη γειτονιά τους. Στη δεδομένη μελέτη φάνηκε έλλειψη σχέσης ανάμεσα στα Μ.Μ.Ε. και το φόβο, καθώς οι σχετικές ερωτήσεις, οι οποίες πάλι αφορούσαν σε ποσοτικά δεδομένα, όπως τη συχνότητα παρακολούθησης τηλεόρασης ή ανάγνωσης εφημερίδων την εβδομάδα, δεν έδειξαν να συσχετίζονται με το φόβο θυματοποίησης¹⁶⁸.

Είναι σαφές ότι, σε εμπειρικό επίπεδο, δεν έχει διατυπωθεί ένα ακριβές και ξεκάθαρο συμπέρασμα, σχετικά με τον άμεσο συσχετισμό των μέσων μαζικής επικοινωνίας με το φόβο του εγκλήματος. Οι αντιδράσεις του κοινού χρειάζεται να υποβληθούν σε συστηματικές ποιοτικές αναλύσεις, προκειμένου να μην εξάγονται αυθαίρετα συμπεράσματα από τις έρευνες και να γενικεύονται στο σύνολο του πληθυσμού. Εξάλλου, τα πορίσματα των ερευνών εξαρτώνται από τις συγκεκριμένες παραμέτρους που ισχύουν τη δεδομένη χρονική στιγμή διεξαγωγής τους και κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες μελέτης.

168. Το ίδιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

Στο μέρος αυτό της μελέτης επιχειρείται η παρουσίαση των συνεπειών της επιρροής των μέσων μαζικής επικοινωνίας στους δέκτες, σχετικά με την προβολή του εγκληματικού φαινομένου. Έχει γίνει σαφές ότι ο τρόπος παρουσίασης της εγκληματικότητας από τα Μ.Μ.Ε. επηρεάζει σημαντικά το κοινό, ως προς τις στάσεις και τις αντιλήψεις του για το έγκλημα. Η δημιουργία ή/και ενδυνάμωση του φόβου του εγκλήματος, παρά τις αποκλίσεις και διαφορές των ερευνητικών πορισμάτων, αποτελεί σημαντική προβληματική για το ζήτημα, σε συνδυασμό με τις συνέπειες της ίδιας της ύπαρξης φόβου πάνω στα άτομα, το κοινωνικό σύνολο, την αντεγκληματική πολιτική και το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης.

A. Ο φόβος του εγκλήματος ως συνέπεια της επίδρασης των Μ.Μ.Ε.

Έχει γίνει κατανοητό ότι τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, με τη συγκέντρωση και ερμηνεία πληροφοριών για την εγκληματικότητα, την ένταξή της σε νοηματικές ενότητες, την αξιολόγηση ατόμων, ομάδων και συμπεριφορών, την τυποποιημένη μεταφορά απόψεων για το ποιο άτομο θεωρείται εγκληματίας, την προβολή στερεοτύπων και, τελικά, την «κατασκευή» της κοινωνικής πραγματικότητας του εγκλήματος, συμβάλλουν ουσιαστικά στη δημιουργία γνώσης για την εγκληματικότητα, αφού αποτελούν τη βασική, εάν όχι μοναδική, πηγή πληροφόρησης του κοινού για το φαινόμενο. Ο ρόλος τους είναι ιδιαίτερα κρίσιμος στην επιρροή της κοινής γνώμης, στη διαμόρφωση στάσεων και αντιλήψεων, καθώς και την υιοθέτηση συγκεκριμένων πρακτικών, απέναντι στους φερόμενους ως εγκληματίες.

Μέχρι σήμερα υποστηρίζεται ότι δεν έχουν εξαχθεί ενιαία αποτελέσματα σε εμπειρικό επίπεδο, σχετικά με την άμεση και απόλυτη επιρροή των μέσων μαζικής επικοινωνίας στη δημιουργία φόβου για το έγκλημα. Ωστόσο, δεν αμφισβητείται το γεγονός ότι τα μέσα μαζικής επικοινωνίας ευθύνονται για τη διαστρεβλωμένη, έως και εξωπραγματική εικόνα που προβάλλουν για την εγκληματικότητα, γεγονός που διαμορφώνει λανθασμένη εκτίμηση του κοινού για το φαινόμενο. Η εκτίμηση αυτή είναι πιθανό να οδηγήσει στη δημιουργία ή/και αύξηση του φόβου για το έγκλημα σε ορισμένο τμήμα του πληθυσμού, ο οποίος δεν ανταποκρίνεται στον πραγματικό κίνδυνο θυματοποίησης. Μάλιστα, ο φόβος θυματοποίησης, συνδέεται με την γνώμη

που έχει το κοινό για την αύξηση της εγκληματικότητας και με τις απόψεις του για την ανάγκη μεγαλύτερης αυστηρότητας του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης¹⁶⁹.

Είναι γεγονός ότι τα Μ.Μ.Ε. προβάλλουν συγκεκριμένους τύπους εγκλημάτων, όπως τα εγκλήματα βίας, δίνοντας μεγάλη έμφαση και δημοσιότητα σε εγκληματικές δραστηριότητες, όπως φόνους, ληστείες, κλοπές, διαρρήξεις κτλ. Η συνεχής αλληλεπίδραση της δημοσιοποιημένης γνώμης και της κοινής γνώμης σχετικά με το έγκλημα, έχει σοβαρές επιπτώσεις στην πραγματικότητα, καθώς διεγείρει στο κοινό ένα αίσθημα φόβου και συντηρεί μια ατμόσφαιρα υπολανθάνοντος πανικού που συχνά παίρνει τη μορφή μιας συλλογικής ψύχωσης¹⁷⁰.

Βέβαια, η ένταση του αισθήματος ανασφάλειας που παρατηρείται στις σύγχρονες κοινωνίες, οφείλεται στις γενικότερες συνθήκες ζωής και σε παράγοντες που αλληλοεπηρεάζονται, όπως είναι η οικονομική κρίση, η κοινωνική αλλοτρίωση, η εξασθένηση των παραδοσιακών αξιών, η έλλειψη κοινωνικών δεσμών, η αίσθηση ελλιπούς δημόσιας ασφάλειας κτλ. Αν και δεν ευθύνονται μόνο τα μέσα επικοινωνίας για τη δημιουργία φόβου του εγκλήματος, επιθετικών τρόπων ζωής και μιας ισχυρής απαίτησης για τροποποίηση της νομοθεσίας και της εφαρμογής του ποινικού δικαίου, αποτελούν σημαντικό παράγοντα ανάπτυξης αυτών των καταστρεπτικών φαινομένων και η συμβολή τους δεν θεωρείται μικρή¹⁷¹.

Αυτό σημαίνει ότι η αλληλεπίδραση μεταξύ κοινής γνώμης και δημοσιοποιημένης, έχει αρνητικές συνέπειες και οδηγεί στην εξάπλωση του φόβου του εγκλήματος. Ωστόσο, για την παραπάνω άποψη έχουν εκφραστεί αντιρρήσεις και αντίθετες απόψεις, οι οποίες θεωρούν ότι η επίδραση των Μ.Μ.Ε. στα αισθήματα, τις τάσεις και τη συμπεριφορά των δεκτών, δεν έχουν τεκμηριωθεί και πως, ακόμη και σήμερα, δεν έχουν αποδειχθεί εξ' ολοκλήρου. Επιπλέον, οι υποστηρικτές αυτής της άποψης ισχυρίζονται ότι οι μηχανισμοί που λειτουργούν μεταξύ των Μ.Μ.Ε. και του κοινού, είναι πολυσύνθετοι και για το λόγο αυτό, δεν είναι δυνατόν να βρεθεί σαφής αιτιώδης συνάφεια. Συνεπώς, διατυπώνουν το επιχείρημα ότι η επίδραση των Μ.Μ.Ε. δε μπορεί να διαχωριστεί από τους άλλους παράγοντες επιρροής, κερδίζοντας τη

169. Λαμπροπούλου Έφη, ό.π., 1999, σ. 95.

170. Βρύζας Κ., ό.π., 1986, σ. 113.

171. Schneider H., ό.π., 1989, σ. 107.

συμπάθεια του πληθυσμού που θεωρεί υποτιμητική την ιδέα να κατευθύνονται τα αισθήματα, οι στάσεις και η συμπεριφορά του από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας¹⁷².

Πάντως, η έρευνα σχετικά με την επίδραση των Μ.Μ.Ε, αδιαμφισβήτητα αντιμετωπίζει σημαντικές μεθοδολογικές δυσκολίες, παρόλο που υποστηρίζεται ότι μπορεί να διεξαχθεί λεπτομερής ψυχολογική μελέτη των συνεπειών των Μ.Μ.Ε. στους δέκτες. Επίσης, οι εκπρόσωποι των μέσων επικοινωνίας δεν αποδέχονται το ρόλο τους, ως φορέα άσκησης επιρροής στο κοινό, με την διαστρεβλωμένη προβολή εγκλημάτων βίας, αλλά αποδίδουν την ευθύνη στους κοινωνικούς επιστήμονες, οι οποίοι έχουν αποδείξει ότι το περιεχόμενο των Μ.Μ.Ε. είναι βίαιο και αλλοιώνει την πραγματικότητα της εγκληματικότητας.

Παλαιότερες μελέτες στη Β. Αμερική (Wesley G. Skogan & Michael G. Maxfield 1981) και την Ελβετία (Martin Killias 1983) δεν δέχονται τη δημιουργία φόβου του εγκλήματος από τα Μ.Μ.Ε. Συγκεκριμένα, παραδέχονται ότι τα μέσα επικοινωνίας προβάλλουν τη βίαιη εγκληματικότητα και ότι ο φόβος του εγκλήματος είναι ευρέως διαδεδομένος στον πληθυσμό, αλλά αρνούνται το ρόλο που αυτά διαδραματίζουν στην αιτιώδη σχέση τους με το φόβο. Υποστηρίζουν ότι ο φόβος αυτός αναπτύσσεται μόνο μέσω της προσωπικής θυματοποίησης, της φυσικής και κοινωνικής ευαισθησίας προς την εγκληματική θυματοποίηση και των προσωπικών συζητήσεων, χωρίς να καθιστούν σαφές γιατί οι συζητήσεις που σχετίζονται με την εγκληματικότητα, θα πρέπει να βασίζονται αποκλειστικά σε πραγματικές εμπειρίες θυματοποίησης και όχι στην παρουσίαση του φαινομένου από τα Μ.Μ.Ε. Μάλιστα, οι υποστηρικτές της συγκεκριμένης θεωρίας, δεν καταφέρνουν να ερμηνεύσουν τις αντιφάσεις που προκύπτουν από τα πορίσματα των ερευνών τους¹⁷³.

Πέρα από τη μελέτη για να διαφανεί η ύπαρξη αιτιώδους σχέσης ανάμεσα στα Μ.Μ.Ε. και το φόβο του εγκλήματος, είναι επιβεβλημένο να γίνει αντιληπτή η σημασία της ύπαρξης του ίδιου του φόβου απέναντι στο έγκλημα. Στις σύγχρονες κοινωνίες, ο φόβος λειτουργεί ως μέσο κοινωνικού διακανονισμού και συμμετέχει στην αναπαραγωγή της κοινωνικής τάξης, αφού μια κοινωνία δεν θα μπορούσε να επιζήσει, χωρίς το φόβο των απειλών και των κινδύνων. Ωστόσο, η κοινωνία έχει ανάγκη από αυτό που η ίδια αποκλείει, προκειμένου να αναπαραγάγει τη συνοχή της.

172. Το ίδιο.

173. Schneider H., ό.π., σ. 108.

Στη σημερινή κοινωνία, ο φόβος αποκτά μια ιεροποιημένη κοινωνική μορφή, γιατί η βία παρουσιάζεται ως αναγκαιότητα που συνδέεται με την κοινωνική απαίτηση ασφάλειας. Τα Μ.Μ.Ε. συνιστούν φορείς αναπαραγωγής του συλλογικού φόβου και προβάλλουν συστηματικά τις απαιτήσεις για κοινωνική ασφάλεια. Δηλαδή, υπάρχει μια διαλεκτική σχέση ανάμεσα στο συλλογικό φόβο και την απαίτηση συλλογικής ασφάλειας, η οποία κατευθύνει το περιεχόμενο και τη γλώσσα των Μ.Μ.Ε. Από την πλευρά τους τα μέσα επικοινωνίας διαδραματίζουν ουσιαστικό διαμεσολαβητικό ρόλο ανάμεσα στην απαίτηση ασφάλειας και την ύπαρξη συλλογικής αγωνίας, παρακινούμενα ακριβώς από τη σχέση αυτή¹⁷⁴.

Συνεπώς, με τη δημιουργία και ενδυνάμωση του φόβου για το έγκλημα, ικανοποιείται η απαίτηση και αναγκαιότητα της σύγχρονης κοινωνίας για σταθεροποίηση του κοινωνικού συστήματος και της κοινωνικής συνοχής. Βέβαια, αυτή η συνοχή επέρχεται ως αποτέλεσμα της καλλιέργειας ανασφάλειας και του εντυπωσιασμού από τα εγκλήματα βίας που λαμβάνουν χώρα στη κοινωνία. Με την προβολή αρνητικών γεγονότων, τα άτομα δεν αναλογίζονται την πραγματική τους κατάσταση, αλλά κάνουν σύγκριση με την κατάσταση των άλλων. Έτσι, νιώθουν ικανοποιημένα με τους εαυτούς τους και ταυτόχρονα προσπαθούν να προστατεύσουν το χώρο που ζουν με κάθε μέσο, αδιαφορώντας για τις γενικότερες κοινωνικές συνθήκες¹⁷⁵. Δηλαδή, το κοινό βιώνει την εμπειρία της ανασφάλειας και του φόβου, ζώντας μέσα σε ασφάλεια. Η δραματοποίηση των βίαιων καταστάσεων που συμβαίνουν στον κόσμο γύρω τους, δίνει νόημα στην ασφάλεια που νιώθουν τη στιγμή της παρακολούθησής τους από την τηλεόραση ή της ανάγνωσης του γεγονότος από τον Τύπο¹⁷⁶.

Από τα παραπάνω που αναφέρθηκαν, θα μπορούσε να διαφανεί μια σκοπιμότητα στην ύπαρξη, τη δημιουργία και την ενδυνάμωση του φόβου, μέσω των Μ.Μ.Ε. που αποβλέπει στη συντήρηση της υπάρχουσας κυρίαρχης ιδεολογίας και τάξης πραγμάτων και την πιστοποίηση ότι η τάξη αυτή συντίθεται από αντιθέσεις, η ισορροπία των οποίων είναι εύθραυστη¹⁷⁷.

174. Βρύζας Κ., ό.π., 1986, σ. 114.

175. Λαμπροπούλου Έφη, ό.π., 2000, σ. 423.

176. Βρύζας Κ., ό.π., 1986, σ. 115.

177. Το ίδιο.

B. Συνέπειες του φόβου για το έγκλημα

Οι επιπτώσεις του φόβου του εγκλήματος είναι εξαιρετικά κρίσιμες και μπορούν να διαχωριστούν σε όσες αφορούν στα μεμονωμένα άτομα και τη σφαίρα της προσωπικής τους ζωής, το κοινωνικό – οικονομικό σύστημα, αλλά και το σύστημα κυρώσεων, απονομής ποινικής δικαιοσύνης και αντεγκληματικής πολιτικής, γενικότερα.

α. Συνέπειες στα άτομα

Εξαιρετικά σημαντικός θεωρείται ο αντίκτυπος του φόβου για το έγκλημα στην ατομική ζωή των πολιτών. Εξαιτίας του άγχους και της ανασφάλειας που νιώθουν τα άτομα για την πιθανότητα θυματοποίησης, οδηγούνται σε αδικαιολόγητους αυτοπεριορισμούς στην καθημερινότητά τους, υποβαθμίζοντας το επίπεδο της ποιότητας ζωής τους. Αυτό συμβαίνει, κυρίως, στα άτομα που θεωρούν ότι δεν διαθέτουν εκείνες τις ικανότητες να αντισταθούν και να αυτοπροστατευτούν σε μια πιθανή περίπτωση εκδήλωσης εγκληματικής ενέργειας σε βάρος τους.

Αποτέλεσμα αυτής της αντίληψης είναι η υιοθέτηση ορισμένων πρακτικών προστασίας, όπως η μείωση των μετακινήσεών τους και της συμμετοχής τους σε κοινωνικές δραστηριότητες, η αποφυγή συναναστροφής με άτομα τα οποία αντανakλούν τα στερεότυπα του «πιθανού εγκληματία», όπως αυτά προβάλλονται στα Μ.Μ.Ε και ο περιορισμός, έως και η πλήρης αποφυγή της κυκλοφορίας τις βραδινές ώρες και σε περιοχές που τους εμπνέουν ανασφάλεια¹⁷⁸. Ακόμη, προτιμούν να μη μεταφέρουν ρευστό χρήμα, αλλά να συναλλάσσονται με «πλαστικό χρήμα», να μετακινούνται σε περιοχές με συνεχή και επαρκή φωτισμό και να αλλάξουν την κατοικία τους, εάν αυτή βρίσκεται σε περιοχή υψηλού κινδύνου και έχουν τη δυνατότητα να το πράξουν¹⁷⁹.

Τα άτομα, λοιπόν, εξαιτίας του φόβου που αισθάνονται, λαμβάνουν μέτρα αυτοπροστασίας, προκειμένου να απομακρύνουν την πιθανότητα να γίνουν θύματα εγκληματικών πράξεων. Ορισμένα, ακόμη, μέτρα τέτοιου είδους είναι ο εξοπλισμός

178. Ζαραφονίτου Χρ., ό.π., 2002, σσ. 63-65.

179. Αλεξιάδης Στ., ό.π., 1991, σ. 9.

με όπλα, αμυντικά ή επιθετικά, επιτρεπόμενα ή όχι, καθώς και η λήψη μέτρων αμυντικών κατά επιθέσεων, όπως η εκμάθηση τεχνικών αυτοάμυνας ή μέτρων εξασφαλιστικών, όπως η τοποθέτηση συστημάτων συναγερμού, οι πόρτες ασφαλείας κτλ. Επιπλέον, τα άτομα λαμβάνουν μέτρα αποκατάστασης της ζημιάς σε περίπτωση επαλήθευσης του φόβου και τέλεσης του εγκλήματος σε βάρος τους, όπως είναι η ασφάλιση κατά κλοπής, εμπρησμών, ληστείας χρηματοποστολής. Ωστόσο, το μικρό φάσμα τέτοιων μέτρων και ο μετα - εγκληματικός χαρακτήρας τους, ανακουφίζουν ελάχιστα το φόβο του εγκλήματος.

Ωστόσο, τα μέτρα που λαμβάνουν τα άτομα για την προστασία της ζωής, της σωματικής τους ακεραιότητας και της περιουσίας τους, ουσιαστικά περιορίζουν την καθημερινή τους ζωή και διατηρούν ζωντανό το συναίσθημα του φόβου του εγκλήματος. Πολλές φορές, μάλιστα, το μεγεθύνουν, εφόσον η διατήρηση αυτών των μέτρων εκφράζει συνεχώς το ερώτημα της αποτελεσματικότητάς τους¹⁸⁰. Με άλλα λόγια, δημιουργείται διαρκώς ένας φαύλος κύκλος δημιουργίας φόβου για το έγκλημα από ποικίλους παράγοντες και, στη συνέχεια, συντήρησης και αναπαραγωγής του, με τη λήψη μέτρων προστασίας από τους πολίτες.

β. Κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες

Είναι φανερό ότι ο φόβος του εγκλήματος επιφέρει εξαιρετικά σημαντικές επιπτώσεις πάνω στα άτομα, εφόσον τα οδηγεί στην υιοθέτηση αντικοινωνικών συμπεριφορών, τάσης αποφυγής κοινωνικών συναναστροφών και σε περιορισμό της προσωπικής τους ελευθερίας. Προκειμένου να μειώσουν την πιθανότητα θυματοποίησής τους, αλλάζουν τη συμπεριφορά τους και αυτοπεριορίζονται, γεγονός που επηρεάζει την ψυχολογική τους κατάσταση και επιβαρύνει την ψυχική τους υγεία¹⁸¹. Πέρα, όμως, από τις ψυχολογικές συνέπειες στα άτομα, η επιβάρυνσή τους αφορά και στην οικονομική τους κατάσταση, αφού καταφεύγουν σε μεγάλες, πολλές φορές, οικονομικές δαπάνες, που δεν μπορούν να υπολογίσουν με ακρίβεια¹⁸². Δηλαδή, ένα μεγάλο τμήμα της οικονομικής ζωής, κυρίως στις πόλεις, έχει κύριο άξονά του το

180. Το ίδιο.

181. Dolan Paul and Tessa Peasgood, "Estimating the Economic and Social Costs of the Fear of Crime", *British Journal of Criminology*, 2007, 47, σσ. 121-132.

182. Το ίδιο.

φόβο του εγκλήματος που νιώθουν οι κάτοικοί τους. Η συνεχής προβολή και αναφορά των Μ.Μ.Ε. στην αύξηση της εγκληματικότητας, δημιουργεί την αίσθηση στους πολίτες ότι υπάρχει επιβεβλημένη ανάγκη να προστατευτούν μόνοι τους, χωρίς να περιμένουν μόνο τη δράση των φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, όπως της αστυνομίας, αλλά να οργανωθούν, ακολουθώντας πρακτικές, όπως είναι η τοποθέτηση μηχανισμών συναγερμού και συστημάτων παρακολούθησης εσωτερικού κυκλώματος, οι ασφάλειες για ζημιές από εγκληματικές πράξεις, οι κατασκευές και η εμπορεία κλειδαριών, οι τραπεζικές συναλλαγές σε καταθέσεις και θυρίδες ασφαλείας κτλ.

Όλες αυτές οι δραστηριότητες, που έχουν σημαντικό οικονομικό κόστος για τα άτομα, παρουσιάζονται ως απαραίτητες για την προστασία τους και δημιουργούν το ερώτημα μήπως αυτές οι επιχειρηματικές δράσεις τροφοδοτούν, έως ένα βαθμό, το φόβο του εγκλήματος και το αίσθημα δημόσιας ανασφάλειας το οποίο διαχέεται από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, και όχι το αντίστροφο¹⁸³.

Οι αντικοινωνικές τάσεις που παρουσιάζουν τα άτομα, εξαιτίας του φόβου που αισθάνονται, και η αποφυγή συναναστροφής και σύναψης σχέσεων με ορισμένες κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες, όπως είναι οι μετανάστες και γενικότερα οι μειονότητες, αναδεικνύει με σαφήνεια και τις κοινωνικές επιπτώσεις του φαινομένου, με την εκδήλωση έντονων ρατσιστικών τάσεων και ξενοφοβίας. Βέβαια, παρατηρείται ότι σε αυτές τις περιπτώσεις, δεν πρόκειται για φόβο εγκλημάτων των «ξένων», αλλά κατά βάθος για φόβο των ίδιων των «ξένων». Έτσι, όμως, αυξάνει η απόσταση από το υποκείμενο, με συνέπεια την τροφοδότηση του φόβου του εγκλήματος από την πλευρά τους, την αποφυγή σχέσης μαζί τους και την περαιτέρω δημιουργία ενός φαύλου κύκλου¹⁸⁴.

Πάντως, στις δυτικές κοινωνίες, τις τελευταίες δεκαετίες, ο ρατσισμός και η ξενοφοβία έχουν λάβει ανησυχητικές διαστάσεις, αφού οι μετανάστες αντιμετωπίζονται με καχυποψία από το κοινωνικό σύνολο και, πολλές φορές, με περισσότερη αυστηρότητα από τους φορείς της ποινικής δικαιοσύνης, γεγονός που φαίνεται από την υπερεκπροσώπιση ορισμένων εθνικών μειονοτήτων που μπορεί να θεωρηθεί ως προϊόν έμμεσων φυλετικών διακρίσεων, οι πραγματικές διαστάσεις των

183. Αλεξιάδης Στ., ό.π., 1991, σ. 9.

184. Αλεξιάδης Στ., ό.π., 1991, σ. 10.

οποίων δεν είναι εύκολο να εντοπιστούν στην πράξη¹⁸⁵.

Στη χώρα μας, το αρνητικό στερεότυπο του μετανάστη που προβάλλεται στα Μ.Μ.Ε, ο οποίος παρουσιάζεται ως κύριος υπεύθυνος για την έξαρση της εγκληματικότητας, προκαλεί συναισθήματα φόβου στους περισσότερους πολίτες και κατ' επέκταση ρατσιστικές συμπεριφορές απέναντί τους. Έρευνα που πραγματοποιήθηκε από το Εργατικό Κέντρο Αθήνας, έδειξε ότι το 72,7% των ερωτηθέντων θεωρούσε ότι οι παράνομοι μετανάστες ευθύνονται για την αύξηση της ανεργίας και το 55% πίστευε ότι αυτή η κοινωνική ομάδα ευθύνεται για την αύξηση της εγκληματικότητας. Το 60,5% εξέφρασε ανησυχία για την ασφάλεια της οικογένειάς του, πιστεύοντας ότι τα περισσότερα αδικήματα (56,2%), διαπράττονται από τους «παράνομους αλλοδαπούς». Τη μεγαλύτερη αντιπάθεια από τη συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα συγκέντρωσαν οι Αλβανοί με ποσοστό 49,8%. Παρά το γεγονός ότι η εικόνα αυτή δεν αποτελεί άμεση συνάρτηση της εμπλοκής που έχει καταγραφεί στις εγκληματολογικές στατιστικές για τους αλλοδαπούς, είναι βαθειά ριζωμένη στις συλλογικές αντιλήψεις¹⁸⁶.

Είναι προφανές ότι ο φόβος του εγκλήματος επηρεάζει σημαντικά τόσο την ιδιωτική, όσο και την δημόσια ζωή των ανθρώπων. Τα άτομα, προσπαθώντας να απαλλαγούν από αυτόν, τον δημοσιοποιούν, εκδηλώνοντάς τον σε διάφορες μορφές της κοινωνικής τους δράσεις και διαχέοντάς τον ακόμη και στα μέσα μαζικής επικοινωνίας, με σκοπό να προκαλέσουν μια συλλογική αντίδραση για την αντιμετώπισή του. Έτσι, οδηγούνται στη δημιουργία «κινήματων», όπως αυτό της προστασίας του καταναλωτή, του περιβάλλοντος και των πολιτών που ανήκουν σε κατηγορίες υψηλού βαθμού θυματοποίησης, για παράδειγμα οι γυναίκες, οι ομοφυλόφυλοι κτλ.¹⁸⁷.

Οι επιπτώσεις του φόβου αντανακλώνονται και στην ίδια τη μορφή των πόλεων, αφού οι κάτοικοί τους, θεωρώντας ότι ορισμένες περιοχές χαρακτηρίζονται από αυξημένο δείκτη εγκληματικότητας, απομακρύνονται από αυτές και προτιμούν έναν τόπο διαμονής, πολιτισμικά και περιβαλλοντικά πιο αναβαθμισμένο. Το αποτέλεσμα,

185. Ζαραφονίτου Χρ., ό.π., 2002, σ. 67, που αναφέρεται σε βρετανικές έρευνες, οι οποίες περιλαμβάνονται στο M.Fitzerald, "Ethnic Minorities and the Criminal Justice System", *Home Office Research and Statistics Department, Research Bulletin No 35/1994*, σσ 49-50.

186. Ζαραφονίτου Χρ., ό.π., 2002, σ. 69, που αναφέρεται σε έρευνα που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Το Έθνος», 7-1-1997, σσ. 14-15.

187. Αλεξιάδης Στ., 1991, σ. 10.

όμως, είναι να επιβαρύνονται οι κοινωνικά υποβαθμισμένες περιοχές, να δημιουργείται ένας κενός χώρος, όπου διεξάγονται παράνομες δραστηριότητες, και να αυξάνεται εκεί, ακόμη περισσότερο, ο φόβος για το έγκλημα¹⁸⁸.

γ. Συνέπειες στην αντεγκληματική πολιτική και το ποινικό σύστημα

Η παρουσίαση ζητημάτων που αφορούν στην εγκληματικότητα παρουσιάζονται από τα Μ.Μ.Ε. με ιδιαίτερα δραματοποιημένο τρόπο, προσδίδοντάς τους έντονα συγκινησιακό χαρακτήρα και συμβάλλοντας στην ένταση του φόβου για το έγκλημα από την πλευρά του κοινού. Έρευνες για το θέμα αυτό έχουν διαπιστώσει ότι οι πολίτες εκδηλώνουν ιδιαίτερη τιμωρητική στάση και ζητούν να λαμβάνονται αυστηρότερα μέτρα για τους δράστες από το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης. Συνήθως, το κοινό επιδεικνύει τη στάση αυτή, έχοντας κατά νου τις βίαιες μορφές εγκληματικής δράσης και τους εγκληματίες που παρουσιάζονται ως «επικίνδυνοι»¹⁸⁹. Φυσικά, ο ρόλος των Μ.Μ.Ε. είναι εξαιρετικά σημαντικός στην εκδήλωση τιμωρητικών στάσεων, αφού επιλέγει να προβάλλει βαριές μορφές εγκληματικών ενεργειών και να παρουσιάζει συγκεκριμένους τύπους εγκληματιών, συντηρώντας το εγκληματικό στερεότυπο.

Είναι διαπιστωμένο ότι οι πολίτες που φοβούνται περισσότερο για πιθανή θυματοποίησή τους, είναι αυτοί που ζητούν περισσότερα μέτρα αστυνομικής προστασίας και εντονότερη την αστυνομική παρουσία στις καθημερινές τους δραστηριότητες. Κατά συνέπεια, ο φόβος που αισθάνονται ασκεί ιδιαίτερη επίδραση στη γενικότερη στάση τους απέναντι στο εγκληματικό φαινόμενο, επηρεάζοντας ταυτόχρονα και την αμφισβήτησή τους απέναντι στη λειτουργία του ποινικού συστήματος. Ο βαθμός τιμωρητικότητας των ατόμων αυξάνεται, εφόσον διαμορφώνονται έντονες τιμωρητικές τάσεις απέναντι στο σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης και απαίτηση για την καθιέρωση αυστηρότερων ποινών¹⁹⁰.

Παλαιότερα, στη Figgie Report¹⁹¹, είχε επισημανθεί ότι δεν είναι περίεργο ότι

188. Αλεξιάδης Στ., ό.π., σ. 11.

189. Ζαραφονίτου Χρ., ό.π., 2004, σ. 261.

190. Ζαραφονίτου Χρ., ό.π., 2002, σ. 71.

191. Ζαραφονίτου Χρ., ό.π., 2002, σσ. 71-73, που αναφέρεται στο *Figgie Report on Fear of Crime*, Ohio, A.T.O. Inc, 1980.

οι πολίτες στην Αμερική, αντιμετωπίζουν με κυνικό τρόπο το ποινικό σύστημα και τιμωρητικά τους δράστες εγκληματικών πράξεων, εφόσον νιώθουν μεγάλο φόβο για το έγκλημα, ενώ διαπιστώνεται γενικά από έρευνες ότι δεν υπάρχουν σημαντικές διαφορές ανάμεσα στα θύματα και τα μη θύματα, σχετικά με τις στάσεις τους απέναντι στις κυρώσεις που επιβάλλονται και στο ποινικό σύστημα. Μάλιστα, канаδική έρευνα της G.R.A.C. (Ομάδα διερεύνησης των Στάσεων απέναντι στην Εγκληματικότητα), που πραγματοποιήθηκε στο Μόντρεαλ από το Διεθνές Κέντρο Συγκριτικής Εγκληματολογίας, έδειξε ότι «ο βαθμός τιμωρητικότητας του κοινού δεν απορρέει από την εμπειρική γνώση του εγκληματικού φαινομένου, ούτε από προηγηθείσα θυματοποίηση, η οποία, όπως διαπιστώθηκε, αμβλύνει μάλλον παρά οξύνει τα εκδικητικά και τιμωρητικά αισθήματα του θύματος»¹⁹².

Ωστόσο, έχει διαπιστωθεί ότι η ένταση της τιμωρητικής στάσης των πολιτών στην Ευρώπη και την Αμερική, οφείλεται τόσο στο φόβο τους για το έγκλημα, όσο και σε άλλους παράγοντες, στους οποίους συγκαταλέγεται και το επίπεδο πληροφόρησής τους από τα Μ.Μ.Ε, γεγονός που προκύπτει και από τα πορίσματα διεθνούς έρευνας θυματοποίησης (ICVS, 2000)¹⁹³.

Από την άλλη μεριά, η πολιτική εξουσία δεν αγνοεί τις επιπτώσεις του φαινομένου και δεν επιτρέπεται, φυσικά, να τις αγνοεί, αφού ο φόβος του εγκλήματος αποτελεί ουσιαστικά την διακινδύνευση των αγαθών και των δικαιωμάτων που εγγυάται το ίδιο το Σύνταγμα, όπως αυτά της ζωής, της σωματικής ακεραιότητας, της αξιοπρέπειας, της προσωπικής ελευθερίας κτλ. Συνεπώς, επιχειρεί να αντιμετωπίσει αυτές τις συνέπειες με μέτρα οργανωτικά άμεσης απόδοσης, όπως η κατάλληλη διάρθρωση της αστυνομίας, η αναδιοργάνωση των μέσων συγκοινωνίας, ο τονισμός του φωτισμού των δρόμων και των πάρκων, αλλά και με μακροπρόθεσμα κοινωνικά μέτρα, όπως οικονομικά, μορφωτικά, πολεοδομικά κτλ.¹⁹⁴

Πολλές φορές, η Αστυνομία ως επίσημος μηχανισμός πρόληψης και καταστολής της εγκληματικότητας, φαίνεται να δραστηριοποιείται για την εξάλειψη του φόβου των πολιτών, αναπτύσσοντας συνεργασία με τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, τα οποία εξασφαλίζουν άμεση βοήθεια σε κάποιες ιδιαίτερες

192. Ζαραφονίτου Χρ., ό.π., 2002, σ. 73.

193. Ζαραφονίτου Χρ., ό.π., 2002, σ. 75.

194. Αλεξιάδης Στ., ό.π., 1991, σ. 13.

περιστάσεις και σε θεσμικό επίπεδο. Σε συγκεκριμένες επείγουσες περιπτώσεις, τα Μ.Μ.Ε. συνεργάζονται με την Αστυνομία, δημοσιεύοντας κρίσιμα συμβάντα ή ενθαρρύνοντας το κοινό να βοηθήσει, δίνοντας πληροφορίες για διάφορα θέματα, όπως για άτομα που αγνοούνται ή για την διαλεύκανση κάποιου εγκλήματος που έχει διαπραχθεί. Τα Μ.Μ.Ε., συνεπώς, διαδραματίζοντας διαμεσολαβητικό ρόλο, γίνονται σύμμαχοι με τον κρατικό μηχανισμό, μέσω της συγκεκριμένης δράσης της Αστυνομίας και οι πολίτες νιώθουν με τον τρόπο αυτό ότι γίνονται συμμετοχοί στον αγώνα κατά του εγκλήματος¹⁹⁵.

Έτσι, έχει εγκαθιδρυθεί μια νέα σχέση ανάμεσα στο κοινό και την Αστυνομία, η οποία προσπαθεί να κινητοποιήσει και να προκαλέσει τη δράση των πολιτών στην καταπολέμηση της εγκληματικότητας. Με αυτές τις δράσεις ασκείται ο άτυπος κοινωνικός έλεγχος από το κοινό, μέσω της τηλεόρασης, σε συνεργασία με τον επίσημο έλεγχο που ασκεί η Αστυνομία, η οποία φαίνεται πιο συμπαθητική στα μάτια των πολιτών και δραστήρια για την επίλυση προβλημάτων, αμβλύνοντας τις διαφορές και τις αντιστάσεις του κοινού, αφού απεικονίζεται με ξεκάθαρα θετικό τρόπο στα μέσα μαζικής επικοινωνίας¹⁹⁶.

Δηλαδή, με την πρακτική αυτή, η πολιτική εξουσία επιχειρεί να εξασθενήσει τις έντονες αντιδράσεις των πολιτών απέναντι στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης και καταστολής του εγκλήματος, οι οποίες έχουν προέλθει από το φόβο και την ανασφάλεια απέναντι στο εγκληματικό φαινόμενο. Επίσης, η εκάστοτε κρατική εξουσία επιδιώκει να λάβει μέτρα αντεγκληματικής πολιτικής, στοχεύοντας στην ανακούφιση από το φόβο του εγκλήματος και την τόνωση του συναισθήματος δημόσιας ασφάλειας. Στην ουσία, όμως, ο στόχος της πολιτικής εξουσίας, είναι η ενίσχυση της δύναμής της¹⁹⁷ και η νομιμοποίηση των πρακτικών και των ενεργειών της Αστυνομίας και, γενικότερα, των φορέων άσκησης επίσημου κοινωνικού ελέγχου¹⁹⁸.

Ωστόσο, ο κρατικός μηχανισμός, για να προβάλλει τη δράση του στον τομέα της αντεγκληματικής πολιτικής, παρουσιάζει τη λήψη μέτρων αντιμετώπισης του

195. Ericson R., ό.π., 1991, σσ. 223-224.

196. Schlesinger Philip and Tumber Howard, "Fighting the War against Crime – Television, Police, and Audience", *British Journal of Criminology*, 1993, 33, σσ. 19-56.

197. Αλεξιάδης Στ., ό.π., 1991, σ. 13-14.

198. Λαμπροπούλου Έφη, ό.π., 2001, σ. 23.

φαινομένου στα μέσα μαζικής επικοινωνίας, τα οποία, ουσιαστικά, χρησιμοποιεί ως όργανα επίτευξης των στόχων του¹⁹⁹, προβάλλοντας ορισμένα είδη εγκληματικών ενεργειών που προκαλούν μεγάλο φόβο στους πολίτες και αποσιωπώντας άλλες εγκληματικές πράξεις, όπως το οργανωμένο έγκλημα ή τα οικονομικά εγκλήματα. Στην ουσία, λοιπόν, η πολιτική εξουσία εκμεταλλεύεται το φόβο των πολιτών απέναντι στο έγκλημα, ενώ σε αρκετές περιπτώσεις οδηγείται ακόμη και στην παραβίαση ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών.

Εξάλλου, τα μέτρα που λαμβάνει είναι, κυρίως, κατασταλτικά και όχι προληπτικά της εγκληματικότητας και σχετίζονται με την ποινικοποίηση συμπεριφορών και την αύξηση των ποινών, ώστε να δοθεί η εικόνα ισχυρής αντιμετώπισης του φαινομένου και να καλλιεργηθεί στο κοινό η εντύπωση ότι οι αυστηρές ποινές θα συγκρατήσουν τους μελλοντικούς υποψήφιους εγκληματίες από τη διάπραξη εγκλήματος. Με την πρακτική αυτή της πολιτικής εξουσίας, η λειτουργία της ποινής, ως μέτρο γενικής πρόληψης, έχει ως στόχο να περιορίσει, τελικά, σε ατομικό επίπεδο το φόβο θυματοποίησης και να ενισχύσει συλλογικά το αίσθημα δημόσιας ασφάλειας²⁰⁰.

199. Το ίδιο.

200. Αλεξιάδης Στ., ό.π., 1991, σ. 13-14.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Με την παρούσα μελέτη έγινε μια προσπάθεια διερεύνησης του ρόλου που διαδραματίζουν τα μέσα μαζικής επικοινωνίας στη δημιουργία ή/και ένταση του φόβου που αισθάνεται το κοινό για το έγκλημα. Ουσιαστικό στόχο της εργασίας αποτέλεσε η παρουσίαση της επιρροής που ασκούν τα Μ.Μ.Ε., με την προβολή του εγκληματικού φαινομένου, και της συμβολής τους στη δημιουργία ή/και συντήρηση του φόβου του εγκλήματος. Συγκεκριμένα, η βασική προβληματική της εργασίας και ο ουσιώδης σκοπός, ήταν να διερευνηθεί η ύπαρξη ή όχι αιτιώδους σχέσης ανάμεσα στα μέσα μαζικής επικοινωνίας και το φόβο του κοινού απέναντι στο έγκλημα, μέσα από την αναφορά σε παλαιότερες, αλλά και πιο σύγχρονες έρευνες που έχουν διεξαχθεί για το ζήτημα αυτό.

Βέβαια, προκειμένου να δοθούν απαντήσεις στον παραπάνω προβληματισμό, θεωρήθηκε σκόπιμο να γίνει αρχικά μια θεωρητική προσέγγιση του φόβου του εγκλήματος, να εξηγηθεί η εγκληματολογική διάσταση του φαινομένου, να γίνουν οι οριοθετήσεις των βασικών εννοιών που αφορούν στο θέμα και να αναλυθούν οι γενικότεροι παράγοντες που γεννούν το φόβο για το έγκλημα και την ανασφάλεια των πολιτών σε συλλογικό επίπεδο.

Επίσης, κρίθηκε αναγκαίο να διαφανεί η γενικότερη λειτουργία των μέσων μαζικής επικοινωνίας στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης και την κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας και να δοθεί το θεωρητικό και ερευνητικό πλαίσιο του ρόλου που διαδραματίζουν στο κοινωνικό σύστημα. Ακόμη, παρουσιάστηκαν οι πρακτικές που πραγματοποιούνται από τα Μ.Μ.Ε., για την επιλογή, επεξεργασία και κατανομή των ειδήσεων, δεδομένου ότι θεωρούνται εξαιρετικά κρίσιμες στη διαδικασία αλληλεπίδρασης με τους δέκτες των πληροφοριών.

Επιχειρήθηκε, επιπλέον, να παρουσιαστεί ο τρόπος προβολής του εγκληματικού φαινομένου από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, καθώς και ο βαθμός στον οποίο οι δέκτες των πληροφοριών που αφορούν στην εγκληματικότητα επηρεάζονται και εκδηλώνουν αισθήματα φόβου και ανασφάλειας απέναντι στο έγκλημα. Για το σκοπό αυτό έχουν διεξαχθεί αρκετές έρευνες, παγκοσμίως, οι οποίες, ωστόσο, δεν έχουν καταλήξει σε ενιαία αποτελέσματα και σαφή συμπεράσματα για την ύπαρξη ή όχι αιτιώδους συσχετισμού ανάμεσα στον τρόπο προβολής του εγκληματικού φαινομένου και το φόβο του κοινού για το έγκλημα, ο οποίος επιφέρει

σημαντικές επιπτώσεις σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο, αλλά και σε επίπεδο αντεγκληματικής πολιτικής και απονομής της ποινικής δικαιοσύνης.

Έγινε, βέβαια, σαφές ότι τα Μ.Μ.Ε. μπορούν να θεωρηθούν υπεύθυνα για τη διαστρεβλωμένη ενημέρωση που παρέχουν στο κοινό, τη δραματοποιημένη εικόνα που παρουσιάζουν για το εγκληματικό φαινόμενο, την προβολή του στερεότυπου του εγκληματία και, γενικότερα, για την ποιότητα των ειδήσεων που προβάλλουν στους δέκτες, οι οποίοι, τελικά, πολλές φορές, αποδέχονται άκριτα και χωρίς φιλτράρισμα τις πληροφορίες που τους δίνονται. Αυτό σημαίνει ότι το κοινό έχει, από τη μεριά του, το δικό του μερίδιο ευθύνης, απέναντι στις ειδήσεις που του παρέχονται, αφού δεν πρέπει να παραμένει αμέτοχο και να αποδέχεται, χωρίς κριτική ανάλυση, το περιεχόμενο των ειδήσεων από τα Μ.Μ.Ε.

Επιπλέον, δεν είναι εύκολο να καθοριστεί λεπτομερώς, ο τρόπος με τον οποίο διαχέεται στο κοινό κάθε πληροφορία που επηρεάζει τη σκέψη του, αφού οι δέκτες διαφοροποιούνται ως προς τη σπουδαιότητα που αποδίδουν στις ειδήσεις που λαμβάνουν, λόγω διαφορετικών κοινωνικών και πολιτισμικών χαρακτηριστικών. Κατά συνέπεια, η διερεύνηση του ρόλου που διαδραματίζουν τα Μ.Μ.Ε., σε σχέση με το φόβο του εγκλήματος, απαιτεί βαθύτερη ποιοτική ανάλυση, η οποία είναι απαραίτητο να εμπεριέχει μελέτη της ερμηνείας που αποδίδουν τα ίδια τα άτομα στις ειδήσεις που λαμβάνουν για την εγκληματικότητα και να θέτει υπόψη της, τις αντιλήψεις και τις κριτικές απόψεις του κοινού για το φαινόμενο. Επίσης, δεν είναι εύκολο, σε ερευνητικό επίπεδο, να διαχωριστεί ο ρόλος των Μ.Μ.Ε., ως παράγοντας εξήγησης του φόβου για το έγκλημα, κυρίως στο αστικό περιβάλλον, όπου συντρέχουν και άλλοι παράγοντες ενίσχυσης του συγκεκριμένου συναισθήματος από τους πολίτες.

Όλα τα παραπάνω συμπεράσματα, είναι αναγκαίο να λαμβάνονται υπόψη από όσους μελετούν το θέμα της σχέσης των μέσων μαζικής επικοινωνίας με το φόβο του εγκλήματος, έτσι ώστε οι μελλοντικές έρευνες να μπορούν να καταλήγουν σε περισσότερο σαφή πορίσματα και, όσο το δυνατό, ενιαία αποτελέσματα και να αποδίδεται στο ζήτημα, θεωρητικά και εμπειρικά, η πραγματική του διάσταση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Abercrombie Nicholas, Stephen Hill, Bryan S. Turner, «Λεξικό Κοινωνιολογίας», εκδόσεις Πατάκη.

Αλεξιάδης Στέργιος (1991), «Ο φόβος του εγκλήματος. Κατάστρωση ενός ερευνητικού προγράμματος», στο *Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλία Δασκαλάκη*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.

Αρχιμανδρίτου Μαρία (1996), *Η διαχρονική εξέλιξη της προσέγγισης της ετικέτας*, εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη.

Banks Mark (2005) “Spaces of (in)security: Media and fear of crime in a local context”, *Crime, Media, Culture*, 1, p. 169-187.

Βαρβαρέσου Ξένια (2000), «Αναπαραστάσεις του δράστη και του θύματος και ΜΜΕ. Μια εμπειρική προσέγγιση: Υπόθεση Μανώλης Δουρής» στο *Εγκληματίες και θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα*, εκδ. Ε.Κ.Κ.Ε., Αθήνα.

Becker S. Howard (2000), *Οι περιθωριοποιημένοι - Μελέτες στην Κοινωνιολογία της Παρέκκλισης*, μετάφραση: Αθηνά Κουτζόγλου και Βασίλειος Γ.Ι. Μπουρλιάσκος, Βιβλιοθήκη Εγκληματολογίας, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Bourdieu Pierre (1998), *Για την τηλεόραση*, εκδόσεις Πατάκη.

Box Steven, Chris Hale and Glen Andrews (1988), “Explaining Fear of Crime”, *British Journal of Criminology*, 28, p.340-355.

Βρύζας Κώστας (1986), «Ο εντυπωσιασμός στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης», στο *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τεύχος 61.

Chadee Derek and Jason Ditton (2005), “Fear of Crime and the media: Assessing the lack of relationship”, *Crime, Media, Culture*, 1, p. 322-332.

Gabriel Ute and Werner Greve (2003), “The Psychology of fear of Crime”, *British Journal of Criminology*, 43, p. 600-614.

Gorelick Steven (1995), “Cosmology of fear”, στο *The Culture of Crime*, Transaction Publishers.

Δασκαλάκης Ηλίας (1981), *Η μεταχείριση του εγκληματία - Παραδόσεις*, εκδ. Α. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή.

Δασκαλάκης Ηλίας - υπεύθ. (1983), *Απονομή της ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα*, έκδ. Ε.Κ.Κ.Ε., Αθήνα.

Δασκαλάκης Ηλίας (1985), *Η εγκληματολογία της Κοινωνικής Αντίδρασης - Παραδόσεις*, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή.

Ditton Jason, Derek Chadee, Stephen Farrall, Elizabeth Gilchrist and Jon Bannister (2004), “From Imitation to Intimidation – A Note on the Curious and Changing Relationship between the Media, Crime and Fear of Crime”, *British Journal of Criminology*, 44, p. 595-610.

Ditton Jason and Derek Chadee (2006), “People ‘s perceptions of their likely future risk of criminal victimization”, *British Journal of Criminology*, 46, p. 505-518.

Dolan Paul and Tessa Peasgood (2007), “Estimating the Economic and Social Costs of the Fear of Crime”, *British Journal of Criminology*, 47, p. 121-132.

Ericson V. Richard (1991), “Mass Media, Crime, Law, and Justice – An Institutional Approach”, *British Journal of Criminology*, No. 3, Vol. 31, p. 219-249.

Eschholz Sarah, Ted Chiricos, Marc Gertz (2003), “Television and Fear of Crime: Program Types, Audience Traits, and the Mediating Effect of Perceived Neighborhood Racial Composition”, *Social Problems*, Vol. 50, No. 3, p. 395-415.

Ζαραφωνίτου Χριστίνα (1991), «Οι (ανα)παραστάσεις του κοινού για το εγκληματικό φαινόμενο», στο *Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλίας Δασκαλάκη*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.

Ζαραφωνίτου Χριστίνα (2000), «Φόβος του εγκλήματος: Ερευνητικά πορίσματα και σύγχρονοι προβληματισμοί», στο *Εγκληματίες και Θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα*, εκδόσεις Ε.Κ.Κ.Ε., Αθήνα.

Ζαραφωνίτου Χριστίνα (2002), *Ο φόβος του εγκλήματος – Εγκληματολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί με βάση την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου στο εσωτερικό της Αθήνας*, Μελέτες Ευρωπαϊκής Νομικής Επιστήμης, εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή (ελληνικά - αγγλικά).

Ζαραφωνίτου Χριστίνα (έκδοση 2004), *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Ζαραφωνίτου Χριστίνα (2006) «Εγκληματολογικές προσεγγίσεις του φόβου του εγκλήματος και της (αν)ασφάλειας», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 8 – 9 / 2006 (ΕΤΟΣ 9^ο)

Innes Martin (2005), “Book Review: A short history of the idea of moral panic”, *Crime Media Culture*, 1, p.106-111.

Καραχάλιου Κρυσταλλία – Μαρία (2000), *Η μελέτη των Κοινωνικών Αναπαραστάσεων στα ΜΜΕ: Η παρουσίαση του φαινομένου της Εγκληματικότητας στον Ημερήσιο Τύπο*, διπλωματική εργασία για το Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Κοινωνικός Αποκλεισμός και Μειονότητες», Αθήνα.

Κουκουτσάκη Αφροδίτη (2000), «Εγκληματικό στερεότυπο και ΜΜΕ. Ιδεολογίες του εγκλήματος και το θέμα της κοινωνικής συναίνεσης» στο *Εγκληματίες και Θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα*, εκδόσεις Ε.Κ.Κ.Ε., Αθήνα.

Κωνσταντινίδου Χριστίνα (1999), «Κοινωνικές αναπαραστάσεις του εγκλήματος. Η εγκληματικότητα των αλβανών μεταναστών στον αθηναϊκό Τύπο» στο *Εικόνες Εγκλήματος*, εισαγωγή-επιμέλεια Αφροδίτη Κουκουτσάκη, εκδόσεις Πλέθρον.

Κωνσταντινίδου Χριστίνα (2001), *Κοινωνικές Αναπαραστάσεις του Εγκλήματος – Η Εγκληματικότητα των Αλβανών μεταναστών στον Αθηναϊκό Τύπο*, εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή.

Κωνσταντίνου Ευάγγελος (2000), *Η εικόνα του οικονομικού μετανάστη στα Μ.Μ.Ε. (Ημερήσιος Τύπος) και ο φόβος του εγκλήματος*, διπλωματική εργασία για το Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Κοινωνικός Αποκλεισμός και Μειονότητες», Αθήνα.

Λαμπροπούλου Έφη (1999), *Η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας και τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας – Η περίπτωση της Βίας και της Εγκληματικότητας*, Β΄ έκδοση, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Λαμπροπούλου Έφη (2000), «Η βία και η εγκληματικότητα στα μέσα μαζικής ενημέρωσης», στο *Εγκληματίες και Θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα*, εκδόσεις Ε.Κ.Κ.Ε., Αθήνα.

Λαμπροπούλου Έφη – Αρφόρας Αλέξανδρος (2000), «Τύπος και Εγκληματικότητα», στο *Εγκληματίες και Θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα*, εκδόσεις Ε.Κ.Κ.Ε., Αθήνα.

Λαμπροπούλου Έφη (2001), *Εσωτερική Ασφάλεια και κοινωνία του ελέγχου*, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.

Lasswell H. D. (1948) “The structure and function of communication in society”, από το Bryson L. (ed.) *The communication of ideas*, New York.

Lippmann Walter (1988), *Κοινή Γνώμη*, μτφρ. Γιώργος Καραγιάννης, εκδ. Κάλβος, Αθήνα.

Maletzke Gerhard (1991), *Θεωρίες της Μαζικής Επικοινωνίας*, μτφ. Περσεφόνη Ζέρη, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Maxwell McCombs – Edna Einsiedel – David Weaver (1996) *Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και η Διαμόρφωση της Κοινής Γνώμης*, μτφρ. Γιούρι Κοβαλένγκο, εισαγ./επιμ. Στέλιος Παπαθανασόπουλος, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα.

Μοσχοπούλου Γεωργ. Αλεξάνδρα (2005), *Η εγκληματικότητα των μεταναστών – Απεικόνιση του φαινομένου στον Απογευματινό Τύπο 1990 – 1999*, εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή.

Μπορούση Βασιλική (2005), *Η Κοινωνική Αναπαράσταση του εγκληματία μέσα από τον Ημερήσιο Τύπο*, διπλωματική εργασία για το Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Κοινωνικός Αποκλεισμός, Μειονότητες και Φύλο», Αθήνα.

Νικολαΐδου Σήλια (2000) «Κοινωνικές Διαστάσεις του Φαινομένου της Ανασφάλειας και Προσδιορισμός της Έννοιας του Θύματος στον Αστικό Χώρο», στο *Εγκληματίες και Θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα*, εκδόσεις Ε.Κ.Κ.Ε., Αθήνα.

Noelle-Neumann (1998), «Κοινή Γνώμη», στο *Η Κατασκευή της Πραγματικότητας και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα.

Πανούσης Γιάννης (2007), «ΜΜΕ, Κοινή Γνώμη και Μετανάστες. Σχέσεις Φόβου;», *Κοινωνιόγραμμα*, εκδ. Συλλόγου Ελλήνων Κοινωνιολόγων, τεύχος 76, σ.4.

Παπαθεοδώρου Π. Θεόδωρος (2002), *Δημόσια Ασφάλεια και Αντεγκληματική Πολιτική – Συγκριτική προσέγγιση*, εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Παπαρίζου Ανδρομάχη - Χατζηβασιλείου Διαμαντώ (2004), «Ανασφάλεια και Μ.Μ.Ε», εργασία στο πλαίσιο του μαθήματος: Η μικρή εγκληματικότητα στις πόλεις στην Ελλάδα και στην Ευρώπη. Αίσθημα ανασφάλειας. Φόβος του εγκλήματος. Διδ. Καθ. Ζαραφονίτου Χριστίνα, Αθήνα.

Παπαστάμου Στάμος (1989), *Εγχειρίδιο Κοινωνικής Ψυχολογίας*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα.

Περαντάκη-Καρατζόγλου Ιωάννα (2000), «Θύτης – Θύμα και ο ρόλος των ΜΜΕ», στο *Εγκληματίες και Θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα*, εκδόσεις Ε.Κ.Κ.Ε., Αθήνα.

Ραμονέ Ιγνάσιο (1999), *Η Τυραννία των ΜΜΕ*, μτφρ. Φωτεινή Μουρκούση, εκδ. Πόλις.

Prokop Dieter (1997), *Η δύναμη των μέσων και η επίδρασή τους στις μάζες – μια ιστορική ανασκόπηση*, πρόλ./διευθ./επιμ. σειράς Νίκος Κοτζιάς, μτφρ. Ανθούλα Βηδενμαϊερ, εκδ. Νέα Σύνορα - εκδοτικός οργανισμός Λιβάνη, Αθήνα..

Σακαλάκη Μ. (1984), *Κοινωνικές Ιεραρχίες και Σύστημα Αξιών –Ιδεολογικές δομές στο Νεοελληνικό Μυθιστόρημα*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα.

Σεραφετινίδου Μελίνα (1991), *Κοινωνιολογία των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας – Ο ρόλος των μέσων στην αναπαραγωγή του σύγχρονου καπιταλισμού*, εκδ. Gutenberg, β' έκδοση, Αθήνα.

Schlesinger Philip and Tumber Howard (1993), “Fighting the War against Crime – Television, Police, and Audience”, *British Journal of Criminology*, 33, p. 19-56.

Schneider H. J. (1989), «Το έγκλημα στα ΜΜΕ», στο *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, τ. 3 – 4, σ. 88 – 116.

Smith J. Susan (1984), “Crime in the news”, *British Journal of Criminology*, Vol. 24 No. 3, p. 289-295.

Τσαλίκογλου Φωτεινή (2000) «Παρουσίαση και Κριτική Βιβλίου», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 103, Γ'.

Tulloch Marian (2000), “The meaning of Age Differences in the Fear of Crime – Combining Quantitative and Qualitative Approaches”, *British Journal of Criminology*, 40, p. 451-467.

Jackon Jonathan (2004) “Experience and Expression – Social and Cultural Significance in the Fear of Crime”, *British Journal of Criminology*, 44, p.946-966.

Farrall Stephen and David Gadd (2004) “The Frequency of the Fear of Crime”, *British Journal of Criminology*, 44, p.127-132.

Fishman G. (1978), «Crime Waves as Ideology», *Social Problems*, 25, p. 531-543.

Χάιδου Ανθοζωή (1996), *Θετικιστική Εγκληματολογία - Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Χάιδου Ανθοζωή (2002), *Το σωφρονιστικό σύστημα – ζητήματα θεωρίας και πρακτικής*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Winkel Willem Frans (1998), “Fear of Crime and Criminal Victimization – Testing a Theory of Psychological Incapacitation of the ‘Stressor’ Based on Downward Comparison Processes”, *British Journal of Criminology*, 38, p. 473-484.

http://en.wikipedia.org/wiki/Moral_panic (From Wikipedia, the free encyclopedia)